Eduard Fischer **Едуард Фішер**

KOZMIN КОЗМІН

Спеціальний випуск журналу "Зелена Буковина", №№ 1-2, 2003

ЗЕЛЕНА БУКОВИНА
НАУКОВИЙ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1-2, 2003
Серія «Історія та краєзнавство”

РЕДКОЛЕГІЯ:
Ботушанський В.М.
Васюта С.І.
Квасецький А.Т.
Коржик В.П.
Макар Ю.І.
Масан О.М.
Піддубний І.А.
Осачук С.Д.
Руденко В.П.
Сівак В.К.
Скільський І.В.
Смотр О.А.
Чернявський О.А.
Чорней І.І.

ВИДАВЦІ:
Науково-дослідний центр буковинознавства при Чернівецькому національному університеті

Чернівецька обласна Рада

Державне управління екології та природних ресурсів у Чернівецькій області

ПАРТНЕРИ:
Чернівецька обласна філія АКБ "Укрсоцбанк"

Чернівецький обласний краєзнавчий музей

З М І С Т

Едуард Фішер

Козмин

(нім. і укр. мовами)

Перекладач
В.Ю. Іванюк, канд. філол. наук

Наукові редактори
й автори передмови
М.К. Чучко, канд. істор. наук
А.В. Федорук, канд. істор. наук

Bukowina-Zentrum
an der Nationalen Juri-Fedkowytsch-Universität Tscherniwzi

K O Z M I N

Zur Geschichte des polnisch-moldauischen Krieges im Jahre 1497

Von k. k. Gendarmerierittmeister
EDUARD FISCHER

CZERNOWITZ 1902
Verlag des Bukowiner Landes-Museums
Buchdruckerei Hermann Czopp

Центр буковинознавства
при Чернівецькому Національному університеті імені Юрія Федьковича

КОЗМИН

До питання про історію польсько-молдавської війни 1497 року

Ц.-к. ротмістр жандармерії
ЕДУАРД ФІШЕР

ЧЕРНІВЦІ, 1902
Видавництво Буковинського крайового музею
Книжкова друкарня Германа Чоппа

Inhalt

I. Vorgeschichte des Krieges 6

II. Der Kriegsschauplatz 14

III. Die Kriegsvorbereitungen und die Operationen vom Ausbruche des Krieges bis zur Aufhebung der Belagerung von Suczawa 18

IV. Die Schlacht im Kozminer Walde . . 36

V. Rückzug der Polen aus der Bukowina. — Die Kriegsereignisse des Jahres 1498. — Der Friede 47

VI. Überlieferung und Sage über die Schlacht in Kozminer Walde 55

Beilage

Instruktion für die Gesandten Johann Albrechts an den König Wladislaus **II.** von Ungarn 60

Nachwort

Dr. Andrij Fedoruk,
Dr. Mychailo Tschutschko.
„Kozmin“, eine historische Erkundug E.Fischers über den polnisch-moldauischen Krieg von 1497. 69

Зміст

I. Передісторія війни 6

II. Театр воєнних дій 14

III. Підготовка до війни і операції від її початку аж до знаття облоги з Сучави 18

IV. Битва у Козминському лісі 36

V. Відступ поляків з Буковини. – Воєнні дії 1498 року. – Мир 47

VI. Народний переказ та легенда про битву у Козминському лісі 55

Додаток

Інструкція послам Яна Ольбрахта до короля Владислава II Угорського 60

Післяслово

Андрій ФЕДОРУК, канд. істор. наук,
Михайло ЧУЧКО, канд. істор. наук.
„Козмин“, історична розвідка Е.Фішера про польсько-молдавську війну 1497 року 69

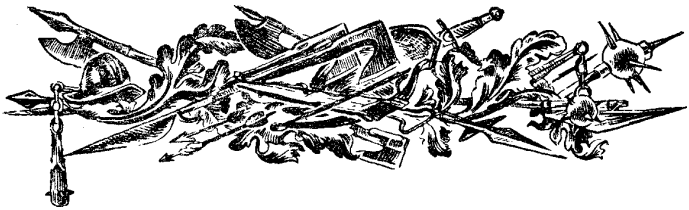

DIE Schilderung der Fehde, die zwischen Johann Albrecht, König der Polen, und Stefan dem Grossen, Wojwoden der Moldau, im Jahre 1497 auf bukowiner Boden ausgefochten wurde, und die Beschreibung der Schlacht im Kozminer Walde[1)], wie sie im Verfolge wiedergegeben ist, gründet sich auf moldauische, polnische, russische, lithauische und ungarische Quellen, deren Benützung aus den einzelnen Fussnoten genau ersichtlich ist.

[1)]Bezüglich der Lokalität wo die Entscheidungsschlacht in diesem Kriege geschlagen wurde, wird seitens einzelner Chronisten — sowohl was örtliche Lage, als auch was Benennung anbelangt — verschiedenen, oft wiedersprechenden Anschauungen Raum gegeben. Folgende Benennungen kommen bei polnischen Chronisten vor: „Silva Bucowina" bei Wapowski; „roter Wald" bei Rogalski; „Dumbrawa rożkiin" bei Stryjkowski. „Wald" ohne näherer Bezeichnung bei M. de Miechow (Miechowski). Präziser sind die Angaben in moldauischen Quellen, die den „Kozminer Wald" als Ort, wo die Schlacht stattfand, bezeichnen (Kostin, Cantemir, Xenopol, Ureche). Wohl ist bei Demeter Cantemir ein Widerspruch der die Lokalität auch Dumbrava roşe (Dumbraveli roşii) nennt und sie in die Nähe von Cotnari verlegt. N. Cretulescu und J. J. Anastasiu bezeichnen den Wald „Branişte" bei Neamţ als jenen Ort, wo die Schlacht stattfand. Sonst kommen noch folgende Benennungen vor: „Bukowyna" in der Hustynskaja lietopis und in der Kyjower Chronik; „Kozminer Wald" bei Engel Geschichte der Moldau; „schwarze Alm" bei Hliboka bei Wickenhauser Bochotin; „bukowinaer Wald" bei Schmidt Suczawas hist.

ОПИС сутички, яка розігралася на буковинській землі 1497 року між Яном Ольбрахтом, королем Польщі, та Штефаном Великим, воєводою Молдови, та опис битви у Козминському лісі[1)], як вона викладається в тексті, опирається на молдавські, польські, руські, литовські та угорські джерела, використання яких чітко видно з окремих посилань.

[1)]Стосовно того місця, де відбулася вирішальна битва цієї війни, існують різні, часто суперечливі погляди окремих літописців, зокрема, що стосується місцевості, а також назви. У польських літописців зустрічаються такі назви: "Сільва [ліс] Буковина" у Ваповського, "Червоний ліс" у Рогальського, "Червона діброва" у Стрийковського, "Ліс" без уточнення у М. з Мєхова (Мєховського). Точнішими є дані молдавських джерел, які називають "Козминський ліс" місцем, де відбулася битва (Костін, Кантемір, Ксенопол, Уреке). У Димитрія Кантеміра є, мабуть, та суперечність, коли він називає це місце й Червона діброва (Dumbraveli roşii) й поміщає його поблизу Контару. Н. Крецулеску та І.І. Анастасіу називають ліс „Branişte" біля Нямца як те місце, де відбулася битва. Крім того, зустрічаються ще й такі назви: "Буковина" в Густинському літописі і в Київському літописі, "Козминський ліс" в "Історії Молдови" Енгеля, "Чорна полонина" біля Глибоки в "Бохотині" Віккенгаузера, "буковинський ліс" в "Історичних пам'ятках Сучави" Шмідта. Важливі згадки: "село Козмин" у Веренки у виданні „Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch

Als kartographische Behelfe dienten vornehmlich die vom k. und k. Militär-Geographischen Institute herausgegebene Spezialkarte 1:75.000 und die Originalaufnahmsblätter 1:25.000. Überdies wurden ältere Kartenwerke, als: eine Kopie der Karte des Kardinals Nikolaus von Kues (: gez. 1450, erschienen 1491), die älteste Generalkarte der Bukowina (:1774) und die Karte „der vereinigten Fürstentümer Moldau und Walachei" von Georg Filipescu-Dubau und Anton Parteni-Anloninu zum Vergleiche herangezogen.

Der Übersichtlichkeit wegen wurden alle Details, welche zur ergänzenden Erläuterungeinzelner Faktas notwendig waren, aus dem Grundtexte ausgeschieden und als Fussnoten angeführt.

I
Vorgeschichte des Krieges

Schon seit der Begründung des moldauischen Fürstentumes machten die ungarischen Könige alte Hoheitsrechte auf dieses Land geltend und betrachteten es als einen Vasallenstaat der ungarischen Krone. Aber auch Polen liess keine günstige Gelegenheit unbenätzt vorüberstreichen, ohne seinen Einfluss dortselbst zur Geltung zu bringen. Die Wirren, die seit dem Heimgange Alexanders des Guten die Moldau in ihren Grundfesten erschütterten, boten den beiden Staaten wiederholt Gelegenheit in die inneren Verhältnisse dieses Fürstentums einzugreifen. Die Nachfolger Alexanders waren — je nachdem es die gegebenen Umstände geboten — genötigt, entweder bei den Polen oder den Ungarn

Denkwürdigkeiten: „Dorf Kozmin" bei Werenka Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich; „schwarze Alm" bei Kaindl Geschichte der Bukowina II. Dann noch: „Czorny halom", ploniny, polaneny, w puszcze Bukowiny a. v.a.—

Картографічними посібниками служили здебільшого: видана ц.-к. Військово-географічним інститутом спеціальна мапа масштабу 1:75.000 та аркуші оригінальної зйомки масштабу 1:25.000. Крім того, для звірки використовувалися старіші мапи, як от: копія мапи кардинала Миколая фон Кюса (складена 1450 року та видана 1491 року), найстаріша загальна мапа Буковини (1774) та мапа "об'єднаних князівств Молдови та Валахії" Георгія Філіпеску-Дубау та Антона Партень-Антоніну.

З метою кращої орієнтації, всі подробиці, що потрібні для додаткового висвітлення окремих фактів, були вилучені з тексту та наведені в посиланнях.

I
Передісторія війни

Від початку заснування Молдавського князівства угорські королі поширювали свої колишні суверенні права на цю країну та розглядали її як васала угорської корони. Польща теж не пропускала жодної слушної нагоди, щоб впливати на Молдову. Заворушення, які потрясали Молдову після смерті Олександра Доброго, неодноразово давали Угорщині та Польщі нагоду втручатися у внутрішні справи цього князівства. Олександрові наступники були змушені – наскільки це дозволяли обставини – шукати підтримки в Польщі чи в Уго-

Oesterreich", "Чорна полонина" в "Geschichte der Bukowina II" Кайндля. Крім того: "Чорний галом", плоніни, полонини, в пущі Буковини тощо.

Anlehnung zu suchen, um sich im Besitze der Macht zu erhalten) was eine stete Rivalität beider Staaten zur Folge hatte.

Auch Stefan der Grosse war wiederholt bemüssigt die Hilfe Polens oder Ungarns anzurufen; er verstand es aber auch meisterhaft, die gegenseiseitige Eifersucht beider zu seinen Gunsten auszunützen. So waren die Verhältnisse auch im Jahre 1484, als Sultan Bajazet mit einem grossen Heerein Besarabien eingedrungen war, im Monate Juli den Moldauern die Feste Kilia entrissen hatte und sich anschickte, die ganze Moldau dem ottomanischen Reiche zu unterwerfend[1] Stefan wandte sich damals gleichzeitig an die Polen und Ungarn um Hilfe. König Mathias, in einen Krieg mit dem Hause Habsburg verwickelt, war ausserstande hilfreich einzugreifen; hingegen sprachen die Polen dem Wojwoden unter der Bedingung Unterstützung zu, wenn er zur Leistung der Huldigung persönlich erscheinen werde. Stefan willigte notgedrungen in diese Bedingung ein und legte am 15. September 1485[2], zu Kolomea den Huldigungseid ab, wobei ihm die Schmach widerfuhr, dass in dem Momente, als der feierliche Akt vor sich ging, das Zelt niedergerissen wurde, so dass die Demütigung des Wojwoden überallhin gesehen werden konnte[3]. Dieses verletzende Vorgehen hatte bei Stefan, trotz der durch die geleistete Hilfe bedingten Annäherung, eine gewisse Verstimmung erzeugt. Dass aber die Bande, die die Moldau an Polen fesselten, auch sonst keine

[1]Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches II, p. 501.

[2]Dogiel: Codex diplomaticus regni Poloniae l, p. 603. Helcel: Starodawna sprawa polskiego pomnika II, p. 855. In der lithauischen Chronik ist irriger Weise das Jahr 1486 angegeben.

[3]Vergleiche Gebhardi, p. 153. Polnische und moldauische Chronisten bestätigen das hochfahrende Vorgehen der Polen.

рщині, щоб утриматися при владі, наслідком чого було постійне суперництво цих держав.

Штефан Великий теж був змушений неодноразово просити допомогу Польщі або Угорщини, але він майстерно умів використати в своїх інтересах їхні ревнощі одна до одної. Так було і 1484 року, коли султан Баязет з великим військом напав на Бессарабію, у липні відібрав у молдаванів фортецю Кілію та готувався підкорити Османській імперії всю Молдову[1]. Тоді Штефан звернувся за допомогою одночасно до Польщі й Угорщини. Король Матяш, який у цей час воював з династією Габсбургів, не міг втрутитися й допомогти, зате поляки пообіцяли воєводі підтримку в тому разі, коли він сам особисто прибуде, щоб скласти присягу на вірність. Штефан був змушений пристати на цю умову і 15 вересня 1485[2] року у Коломиї склав присягу на вірність, при цьому він осоромився, бо в той момент, коли відбувався урочистий акт, намет було повалено, і всі побачили це приниження воєводи[3]. Такі образливі дії викликали у Штефана деяку досаду, незважаючи на зближення, що було обумовлене наданою допомогою. Але те, що узи, які пов'язували Молдову з Польщею, і так не були дуже міцними і що Штефан й

[1]Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches II, p. 501.

[2]Dogiel: Codex diplomaticus regni Poloniae I, p. 603. Helcel: Starodawna sprawa polskiego pomnika II, s. 855. У литовському літописі помилково наведено 1486 рік.

[3]Див.: Gebhardi, p. 153. Польські та молдавські літописці підтверджують таку зарозумілу поведінку поляків.

sehr festen waren und dass Stefan das nominative Oberhoheitsrecht des polnischen Königs nicht besonders respektierte und sich um die, durch die Not erzwungene Huldigung nicht bekümmerte, geht auch daraus hervor, dass er in der Zeit von 1485 bis 1497 den Polen recht viele Unbequemlichkeiten bereitete. Der Einfall in Lithauen[1] die Plünderungen Rotrusslands im Winter des Jahres 1489—1490 und die Niederbrennung der lithauischen Stadt Braclaw[2]. beweisen dies zu Genüge; als aber im Jahre 1492 ein Bauer namens Mucha mit 10.000 Ruthenen verheerend im Pokuzien eingefallen war, wurde Stefan seitens der Polen direkte beschuldigt, dass er die Rebellen durch moldauische Hilfsvölker unterstützt habe.

Als im Jahre 1492 König Kazimir starb und ihm sein Sohn Johann Albrecht folgte, wurden die ohnehin sehr losen Bande, die die Moldau an Polen knüpften, noch lockerer und Stefan kümmerte sich gar nicht mehr um das nominative Oberhoheitsrecht des Königs und suchte Anlehnung bei den Ungarn.

So standen die Verhältnisse, als die Türken in Kroatien eingefallen waren und eine Invasion ihrerseits in Polen immer drohender wurde. Johann Albrecht, der eingesehen haben mochte, dass ein unbedingter Anschluss Stefans an Polen nicht zu erwarten war, fasste nunmehr den Plan, die Moldau in ein abhängigeres Verhältnis zur Krone Polens zu bringen, als dies bis nun der Fall war. Dieser Gedanke soll schon anlässlich des Familienkongresses der Jagiellonen zu Leutschau, der in der Zeit vom 6. April bis 7.

[1]Vergl.: A. Jabłonowski: Źródła dziejowe, sprawy woloski IV, Nr. 5, woraus zu ersehen ist, dass Feodor Czetwertyński, der Stefan die Thronbesteigung Alexanders in Lithauen notifizierte, sich im Namen seines Herrn über grosses Unrecht — „weleki krywdy" seitens des Wojwoden beschwerte.

[2]Ebenda: IV, Nr. 9.

без того не вельми поважав номінальну зверхність польського короля та не дуже переймався вимушеною скрутою присягою, видно ще й з того, що він від 1485 по 1497 роки завдав полякам досить-таки багато клопоту. Це добре доводять напад на Литву[1], плюндрування Червоної Русі взимку 1489—1490 років та спалення литовського міста Брацлава[2]. Але коли 1492 року селянин на ім'я Муха на чолі 10.000 русинів напав на Покуття й спустошив його, то поляки прямо звинуватили Штефана в тому, що він з допомогою молдавських союзників підтримав бунтарів.

1492 року король Казимир помер, а його наступником став його син Ян Ольбрахт. Тепер і без того не дуже міцні узи, що пов'язували Молдову з Польщею, ще більше ослабли, і Штефан уже більше не переймався номінальною зверхністю короля та шукав підтримки в Угорщини.

Такими були обставини, коли турки напали на Хорватію і все більше загрожували своєю агресією Польщі. Тепер Ян Ольбрахт, який зрозумів, що не варто очікувати необхідного приєднання Штефана до Польщі, вирішив поставити Молдову в більшу залежність від польської корони, ніж це було досі. Цей намір, начебто, був висловлений ще під час родинного конгресу Ягеллоннів у місті Левоча,

1)Див.: A. Jabłonowski: Źródła dziejowe, sprawy woloskie IV, Nr. 5, звідки видно, що Федір Четвертинський, який повідомив Штефанові про вступ на трон Олександра в Литві, скаржився від імені свого господаря на „великі кривди" з боку воєводи.

2)Там же: IV, Nr.9.

Mai 1494[1] stattfand, zur Sprache gekommen und wie viele Chronisten berichten, beschlossen worden sein die Moldau zu eroberen und an Stelle Stefans den jüngsten Bruder Albrechts, den nachmaligen König Siegismund I., als Wojwoden dortselbst einzusetzen. Für die Richtigkeit dieser allgemein verbreiteten Ansicht, die auch in den meisten Geschichtswerken Eingang gefunden hatte, gibt es keine historischen Belege; es kann vielmehr mit aller Sicherheit angenommen werden, dass in Leutschau nur die Eroberung von Kilia und Akkerman beschlossen wurde, um dadurch Polen vor einem Einfalle der Türken zu schützen[2]. Wohl spricht aber vieles dafür, dass der Plan zur Eroberung der Moldau und zur Einsetzung Siegismunds als Wojwoden dortselbst anlässlich der Zusammenkunft Albrechts mit seinem Bruder Alexander, Grossfürsten von Lithauen, welche im Herbste des Jahres 1496 zu Parczów[3] stattfand, greifbare Formen, annahm.

Während Johann Albrecht in seinem Reiche die umfassendsten Rüstungen verfügte und allgemein die Nachricht verbreiten liess, dass die Absicht bestehe, Kilia und Akkerman den Türken zu entreissen, hüllte er seine wahren Absichten, über die selbst die Räte der Krone im Unklaren belassen wurden, in tiefstes Dunkel. Wie berichtet wird, soll nur der intimste Ratgeber des Königs, der Italiener Calimachus und vielleicht noch der Erzbischof Róza und der Bischof Lukas Weiselrod von des Königs Plänen

[1]Diese Daten gründen sich auf Kircheninschriften in Leutschau. Vergl.: Analecta scepussi sacri et profani II, p. 347. Wladislaus war am 10. April in Leutschau, Albrecht verspätete sich der schlechten Wege wegen, so dass die Sitzungen erst am 17. April aufgenommen wurden.

[2]Vergl.: Die zum Schlusse als Beilage abgedruckte Instruktion Johann Albrechts für seine Gesandten an Wladislaus.

[3]Narbutt: Pomniki do dziejów litewskich, p. 64.

який відбувся 6 і 7 травня 1494 року[1], і, як повідомляють літописці, тоді було вирішено захопити Молдову і замість Штефана поставити воєводою Ольбрахтового молодшого брата, пізнішого короля Сигізмунда I. Правдивість цієї дуже поширеної точки зору, яка увійшла до більшості праць з історії, історично не підтверджується. Більше того – з цілковитою певністю можна припустити, що у Левочі було вирішено тільки захопити Кілію і Акерман, щоб таким чином захистити Польщу від нападу турків[2]. Але багато що говорить за те, що під час зустрічі Ольбрахта зі своїм братом Олександром, великим князем Литви, що відбулася в Парчові 1496[3] року, чітких обрисів набрав план захоплення Молдови для призначення Сигізмунда її воєводою.

У той час, як Ян Ольбрахт звелів у своєму королівстві інтенсивно готуватися до бойових дій та поширювати звістку про намір відбити у турків Кілію й Акерман, його справжні наміри не були відомі нікому, навіть коронним радникам. За деякими повідомленнями, тільки найдовіреніший радник короля, італієць Калімах та ще, мабуть, архієпископ Ружа і

[1]Ці дати взято з написів у церкві в Левочі. Див.: Analecta scepussi sacri et profani II, p. 347. Владислав був у Левочі 10 квітня, а Ольбрахт через погані дороги запізнився, тому засідання почалося лише 17 квітня.

[2]Див.: поміщену в кінці як додаток інструкцію Яна Ольбрахта послам до Владислава.

[3]Narbutt: Pomniki do dziejów litewskich, p. 64.

Wissenschaft gehabt haben.[1] Dass auch Albrechts Bruder Alexander bemüht war, tiefstes Stillschweigen bezüglich des geplanten Angriffes auf die Moldau zu bewahren, geht aus seiner Antwort, die er den lithauischen Ständen zu einer Zeit erteilte, als die Unternehmung bereits im vollsten Gange war, hervor. Befragt bezüglich des Endzweckes des Unternehmens, antwortete Alexander: „koliby wmysł moy koszula moia, kotoroia na mene jest, wedała, ja bych y tuiu żżoch." (Wenn das Hemd, dass auf mir ist, meine Gedanken veraten würde, ich würde auch dieses verbrennen:)[2].

Wann Stefan der Grosse von der Absicht der Jagiellonen Kunde erhielt, ist nicht genau bekannt; dass er aber noch im Jahre 1493 auf deren Unterstützung für den Fall eines türkischen Angriffes rechnete, geht daraus hervor, dass er anlässlich der Entsendung einer Gesandschaft Alexander bitten liess, er möge seine Brüder zum Kampfe gegen den gemeinsamen Feind der ganzen Christenheit vereinen[3]. Der ungemein rege diplomatische Verkehr[4], der die ganze Zeit, besonders aber im Jahre 1495, seitens Lithauens mit der Moldau unterhalten wurde lässt den Schluss zu, dass dies in der Absicht geschah, um Stefan den Grossen in vollste Sicherheit zu lullen[5].

[1]Vergl.: Liske: Cudzoziemcy w Polse, p. 29.

[2]Narbutt: Pomniki do dziejów litewskich, p. 65. Nach anderen Berichten (siehe auch Nik. Kostin.) soll auch Johann Albrecht einen ähnlichen Ausspruch getan haben.

[3]A. Jabłonowski: Sprawy wołoski IV, Nr. 6.

[4]Vergl.: Ulianickyi: Materiale, p. 130, besonders aber A. Jabłonowski: Sprawy wołoski IV, Nr. 5 bis 19, 21 und 22.

[5]Das Streben mancher Forscher (Vergl.: A. Lewicki: „Król Jan Olbracht, po klęske Bukowinskiy, r. 1497" im Kwartalnik hist. VII, Lemberg 1893) das Vorgehen Johann Albrechts

єпископ Лука Вайсельрод знали про плани короля[1]. З відповіді Ольбрахтового брата Олександра, яку він дав литовським станам, коли сама операція вже йшла повним ходом, видно, що навіть він намагався утримувати в таємниці плани стосовно нападу на Молдову. Коли його спитали про кінцеву мету операції, то він відповів: "Коли б сорочка, що на мені, знала мої думки, я би навіть її спалив"[2].

Невідомо, коли Штефан Великий отримав звістку про намір Ягеллонів. Але те, що навіть ще 1493 року він розраховував на їхню підтримку у разі нападу турків, видно з того, що при відправленні послів воєвода звелів просити Олександра, щоб той об'єднав своїх братів у боротьбі проти спільного ворога всього християнства[3]. Незвично жваві дипломатичні стосунки[4], що їх увесь час, особливо 1495 року, підтримувала Литва з Молдовою, наводять на думку, що це відбувалося для того, щоб цілком приспати пильність Штефана Великого[5].

[1]Див.: Liske: Cudzoziemcy w Polsce, p. 29.

[2]Narbutt: Pomniki do dziejów litewskich, p. 65. За іншими повідомленнями (поданими й Нік. Костіним) Ян Ольбрахт теж висловився подібно.

[3]A. Jabłonowski: Sprawy wołoski IV, Nr. 6.

[4]Див.: Ulianicki: Materiale, p. 130, але особливо A. Jablonowski: Sprawy wołoski IV, Nr. 6, p. 5 – 19, 21, 22.

[5]Недоречним і не цілком обґрунтованим видається намагання деяких дослідників (див.: A. Lewicki: „Król Jan Olbracht, po klęske Bukowinskiy, r. 1497" в Kwartalnik hist. VII,

Dieser hatte die wahre Absicht Albrechts durchschaut und seine Massnahmen zeitgerecht getroffen. Die

vor der Nachwelt zu rechtfertigen und die Schuld wegen des polnisch-moldauischen Konfliktes auf Stefan zu wälzen, der angeblich wegen der ihm bei Kolomea zugefügten Schmach, eine zweideutige Stellung eingenommen hatte (Vergl. Dr. R.F. Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 83), erscheint nicht zutreffend und auch nicht recht begründet. Zwar liegt uns heute ein Dokument — die Instruktion Albrechts für seine Gesandten an König Wladislaus — vor, aus welchem wir entnehmen, dass der König sich dagegen verwahrt, die Waffen in der Absicht gegen Stefan gekehrt zu haben, um die Moldau zu erobern und Siegismund auf den Fürstenstuhl zu erheben, dass viel mehr nur des Wojwoden zweideutige Haltung ihm hiezu bewogen habe. Nun ist aber aus der Instruktion zu ersehen, dass selbst König Wladislaus des Glaubens war, dass eine Eroberung der Moldau und die Einsetzung Siegismunds als Fürsten dortselbst beabsichtigt war, weshalb er durch seine Gesandten, die ins Suczawer Lager gekommen waren, wegen dieses Vergehens protestieren, ja selbst ein Ultimatum stellen liess. Glaubte der König daran — was durch die Instruktion bewiesen ist — um wieviel mehr Ursache hatte Stefan der Grosse zur Anschauung hinzuneigen, dass Albrechts Absicht dahin ging, ihn vom Fürstenstuhle zu verdrängen! Man darf übrigens nicht ausser achtlassen, dass die bewusste Instruktion unter de m Eindrucke abgefasst wurde, der durch die erlittene schwere Niederlage und die dadurch herbeigeführte missliche Situation Polens geschaffen war; dass sie — ein diplomatisches Instrument— derart gehalten sein musste, damit die Ungarn beschwichtigt und der König überzeugt werde, es habe sich nur um einen Krieg gegen die Türkei, keinesfalls aber um einen Angriff auf die Moldau, beziehungsweise die Entthronung Stefans gehandelt. Logischerweise wird daher in dieser Instruktion alles Verschulden auf Stefan, dem Treuebruch und Nichteinhaltung der bestehenden Vertragsbestimmungen vorgeworfen wird, abgewälzt. Umstände von ganz hervorragender Bedeutung, als: die Besorgniss wegen eines Bruches mit Ungarn; die Notlage Albrechts, hervorgerufen durch die totale Ers-chöpfung seiner Machtmittel; das Gefühl der Rache wegen der erlittenen schmählichen Niederlage; die Hoffnung endlich auf eine Intervention Ungarns zu Gunsten Polens, werden

Але той розгледів справжні наміри Ольбрахта та своєчасно вжив власних заходів. Польським пос-

Lemberg, 1893) виправдати перед нащадками дії Яна Обльбрахта та звалити вину за польсько-молдавський конфлікт на Штефана, який начебто за сором, завданий йому в Коломиї, займав двозначну позицію (див. Dr. R.F. Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 83). Правда, ми зараз маємо документ (Інструкцію Ольбрахта послам до Владислава), з якого видно, що король опирався тому, щоб навмисно повернути зброю проти Штефана і завоювати Молдову та поставити Сигізмунда на князівський престол, і що, більше того, тільки двозначна позиція воєводи спонукала його до цього. Але з інструкції видно, що навіть сам король Владислав вірив, що був намір завоювання Молдови та приведення на князівський трон Сигізмунда, тому він протестував проти цього і навіть висунув ультиматум через своїх послів, які прибули до сучавського табору. Якщо король цьому вірив (а це доведено інструкцією), то Штефан Великий тим більше мав причини схилитися до думки, що Ольбрахт мав намір змістити його з князівського трону! До речі, не можна залишати поза увагою те, що інструкція складалася під враженням, яке склалося від тяжкої поразки та викликаного нею кепського становища Польщі. Вона викладена саме так (а це дипломатичний інструмент), щоб заспокоїти Угорщину та переконати короля в тому, що йдеться тільки про війну проти Туреччини, але ні в якому разі не про напад на Молдову та про скинення з трону Штефана. Тому логічно, що в цій інструкції вся вина звалюється на Штефана, якому закидається невірність та недотримання існуючих умов договору. Мабуть, при складанні названої інструкції цей князь керувався обставинами надзвичайного значення, як от: загроза розриву з Угорщиною, скрутне становище Ольбрахта, викликане тим, що його засоби влади цілковито вичерпалися, почуття помсти через ганебну поразку, сподівання, що нарешті

polnischen Gesandten[1], den Kanzler Ceslaus von Kurozwanski (: richtiger Kurozwęk) und den Kastellan von Radom, Nikolaus Pudlowski[2], die die Botschaft brachten, wie nach Albrecht für Stefan Kilia und Akkerman erobern wolle und die ihm mit Berufung auf den geleisteten Huldigungseid zur werktätigen Mithalte aufforderten, fertigte er mit dem Bescheide ab, dass er den Polen Unterstützung erst dann leihen könne, wenn das polnische Heer an der unteren Donau stehen werde. Er sei jedoch bereit während des Durchzuges durch das Gebiet der Moldau, die Truppen mit den nötigen Proviant zu versehen. Einem anderen polnischen Sendboten, den Bischof von Kamienec — Podolski, Mathias Lacza[3], wurde ein gleicher Bescheid zu teil.

лам[1], канцлерові Чеславу Курозванському (точніше: Курозвеку) та Радомському каштеляну Миколаєві Пудловському[2], які принесли звістку, що Ольбрахт хоче захопити для Штефана Кілію й Акерман, та закликали його, посилаючись на його присягу на вірність, до реальної допомоги, він дав відповідь, що він може надати полякам допомогу тільки тоді, коли польське військо стоятиме на Дунаї. Але він готовий надавати військам необхідний провіант під час його проходження територією Молдови. Подібна відповідь була дана й іншому польському послові – єпископу Кам'янця-Подільського Матвію Лачі[3].

---

es gewesen sein, die diesen Fürsten bei Verfassung der bewussten Instruktion geleitet haben werden. Berücksichtigt man das alles, so muss man zur Anschauung hinneigen, dass diesem Dokumente, dessen Inhalt teilweise auch mit den historischen Tatsachen im Widerspruche steht, jene Beweiskraft nicht beigemessen werden darf, die erforderlich wäre um darzutun, dass die Berichte aller älteren Geschichtsschreiber auf einer irrigen Auffassung beruhen. Das geheimnissvolle Dunkel in dass Albrecht seine Absichten hüllte; der Umstand, dass nicht nur er, sondern auch seine Vorgänger auf die Moldau stets ein begehrliches Auge geworfen hatten; das bis auf die Zeiten Kazimir d. G. zurückzuführenden Streben Polens, seine Macht bis an die Gestade des Schwarzen Meeres auszudehnen, sprechen dafür, dass der angegebene Zweck: Kilia und Akkerman für Stefan zurückzuerobern, nur ein vorgeschützter war.

[1]Der Zeitpunkt des Erscheinens der Gesandtschaft in Suczawa ist nicht sicher.

[2]Vergl.: Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten. Nach anderen Geschichtsschreibern dieser Kanzler und zwei Bitter.

[3]Bei Naker heisst es, dass der zweite Sendbote der Bischof von Przemysl gewesen sei. Dass dieser vor dem Einfalle mit zwei Rittern bei Stefan in Suczawa weilte und gut aufgenommen war, ist sicher.

Угорщина втрутиться на боці Польщі. Якщо взяти це все до уваги, то треба, навпаки, дійти висновку, що цей документ, зміст якого почасти суперечить також історичним фактам, не може мати тієї сили доводу, яка необхідна для того, щоб показати, що повідомлення всіх давніших істориків засновані на помилковій точці зору. Таємничість, якою Ольбрахт оповивав свої наміри, той факт, що не тільки він, але і його попередники завжди дивилися ласими очима на Молдову, намагання Польщі ще від часів Казимира Великого поширити своє панування аж до берегів Чорного моря – все це говорить за те, що заявлена мета відвоювати та віддати Штефанові Кілію та Акерман була тільки маскуванням.

[1]Час прибуття послів до Сучави точно не встановлений.

[2]Див.: Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten. Інші історики називають цього канцлера та двох рицарів.

[3]Накер каже, що другим послом був Перемишльський єпископ. Точно відомо, що під час нападу він з двома рицарями перебував у Штефана в Сучаві і там його добре приймали.

Aus der, den polnischen Gesandten erteilten ausweichenden Antwort entnimmt man, dass Stefan eine zuwartende Haltung anzunehmen beabsichtigte, sei es, weil er die Rache der Türken für den Fall des Misslingens des Unternehmens fürchtete, sei es aber dass er zur Zeit des Erscheinens der polnischen Sendboten über die wahren Absichten Albrechts bereits genau unterrichtet war. Das letztere ist wahrscheinlicher, weil mit ziemlicher Sicherheit angenommen werden kann, dass Stefan seitens der ungarischen Grossen, mit denen er die besten Beziehungen pflog, bereits im Jahre 1495 auf dass Nachdrücklichste gewarnt wurde. Albrecht hingegen glaubte, Stefan ganz unvorbereitet und unerwartet überraschen zu können und unterliess es den König Wladislaus von seinem Zuge gegen die Moldau zu verständigen[1]. Wohlmag er gehofft haben, dass es ihm leicht gelingen werde, sich Suczawas zu bemächtigen und den Wojwoden mit Hilfe der unzufriedenen Bojaren abzusetzen, wodurch eine Intervention Ungarns zu Gunsten Stefans illusorisch geworden wäre.

So nahte das für Polen verhängnisvolle Jahr 1497 heran und Johann Albrecht traf alle Vorbereitungen um seine Absicht zu verwirklichen. Dass des Königs Plan scheiterte und dass dieser, mit Entfaltung so bedeutender Machtmittel unternommene Feldzug ein so klägliches Ende nahm, ist nur dem, Umstande zuzuschreiben, dass Albrecht seinen Gegner weit unterschätzt und darauf gerechnet hatte, Stefan werde nie im stand sein, einen langanhaltenden Widerstand der Macht Polens entgegen zu setzen.

[1]Vergl.: Die Instruktion. Albrecht rechtfertigt sich vor Wladislaus dahin, dass er dessen Sendboten vergeblich erwartet habe.

З ухильної відповіді польським послам видно, що Штефан хотів зайняти вичікувальну позицію — чи то тому, що він боявся помсти турків, якщо операція не вдасться, чи то тому, що на час прибуття польських послів він уже знав про справжні наміри Ольбрахта. Вірогіднішим є останнє, бо з великою упевненістю можна припустити, що ще 1495 року угорські вельможі, з якими у Штефана були найкращі стосунки, категорично попереджували його. А Ольбрахт вважав, що Штефан зовсім не буде готовий, і він зможе його захопити зненацька, тому й не інформував короля Владислава про свій похід на Молдову[1]. Він, мабуть, сподівався, що легко зможе захопити Сучаву та з допомогою незадоволених бояр змістити воєводу, через що втручання Угорщини на боці Штефана було б ілюзорним.

Так наближався фатальний для поляків 1497 рік і Ян Ольбрахт ужив усіх підготовчих заходів для здійснення своїх намірів. Те, що план короля був зірваний, а здійснений похід, на який було затрачено так багато засобів, мав таке жалюгідне завершення, можна пояснити тією обставиною, що Ольбрахт дуже недооцінив свого суперника і розраховував на те, що Штефан ніколи не зможе чинити тривалий опір польській потузі.

[1]Див.: Інструкція. Ольбрах виправдовується перед Владиславом тим, що він даремно чекав на його послів.

II
Der Kriegsschauplatz

Das Kriegstheater, der geographische Raum, auf welchem sich die Ereignisse des Jahres 1497 abspielten, ist der östliche Teil der heutigen Bukowina, das hügelige Terrassenland, das dem Karpatenbogen vorgelagert ist. Der Pruth, der Sereth und die Suczawa, die dieses Gebiet durchfliessen, sind für grössere Truppenmassen bedeutende Bewegungs-hindernisse. Zur Zeit als die polnischen Heersäulen diesen Teil der Bukowina durchzogen, war das Gelände, das zwischen den Flusstälern sich ausdehnte, von dichten Urwald bedeckt und nur an seinen Rändern war freies Land spärlich vorhanden. Spärlich waren auch die Siedlungen in dieser wilden Gegend gestreut, von der uns die Chronisten berichten, dass sie „ein wüstes Land" war[1].

Dieses Gebiet, das bei einer Längenausdehnung von 130 klm. nahezu menschenleer war und das den unumgänglich nötigen Bedarf an Lebensrnitteln für das Heer nicht aufbringen konnte, mussten die Polen durchziehen. Nachdem überdies die wenigen Bewohner sich über Befehl Stefans in die Wälder geflüchtet und alle ihre Habe mitgenommen hatten,[2] so ist es selbstverständlich, dass der ganze Mundvorrat dem Heere nachgeführt werden musste, weil zum Plündern — wie es dazumal allgemein Kriegsbrauch war,— nichts übrig geblieben sein mochte.

Von den wenigen schlechten Kommunikationen, die aus dem Norden der Bukowina gegen Suczawa durch den „grossen Bukowinaer Wald[3] führten, kommen für den Anmarsch des polnischen Heeres folgende in Betracht:

[1] Stryjkowski: „w puszcze Bukowiny".

[2] Vergl.: Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten, p. 75.

[3] Dass Gebiet, dass im Süden an das Ländchen Szepin grenzte und „Bukowina major"

II
Театр воєнних дій

Театром воєнних дій, географічним простором, на якому відбувалися події 1497 року, є східна частина теперішньої Буковини, край у Передкарпатті, в якому горби здіймаються терасами. Річки Прут, Серет та Сучава, які тут протікають, є значними перешкодами для великої кількості війська. У часи, коли колони польського війська проходили цією частиною Буковини, місцевість, що простягалася між долинами цих річок, була покрита густим пралісом, а галявини були тільки де-не-де по її краях. Тільки подекуди траплялися людські поселення у цій дикій місцевості, про яку літописці розповідають нам, що це був "пустинний край"[1].

Поляки повинні були рухатися цією територією, яка простягалася на 130 км і була майже безлюдною та не могла дати необхідної кількості харчів для війська. Крім того, коли за наказом Штефана нечисленні жителі втекли в ліси зі всіма своїми пожитками[2], то стає само собою зрозумілим, що весь запас провіанту мав їхати за військом, бо для плюндрувань, як це зазвичай велося на війні, нічого не залишилося.

З тих небагатьох поганеньких шляхів, що вели з північної частини Буковини на Сучаву через "великий буковинський ліс"[3], для маршу польського війська могли використовуватися такі:

[1] Стрийковський: „в пущі Буковини".

[2] Див.: Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten, p. 75.

[3] Територія, що на півдні межує з Шипинським краєм і зветься „Bukowina

Ein Wag, der von Sniatyn[1] zur Pruthfurt bei Zeleneu und einer, der über Bodestie nach Storozynetz[2] zog, allwo er in die Strasse, die aus dem westlichen Pokuzien gegen Roman und Jassy führte, einmündete. Ein zweiter der ebenfalls von Sniatyn an Szipenitz[3] vorbei über Lużan[4] Lenkoutz,[5] *zur* Pruthfurt bei Gzernowltz[6] und von da über Kuczurmare[7] durch den Kozminer Wald bei Mihuczeny[8], Dymka[9] und Hliboka[10] vorbei, zur Serethfurt nach Styreze[11] zog, allwo er in den von Storozynetz kommenden, einmündete; ein Waldweg, den die Bevölkerung heute „Drumul Sêrbului" nennt und der von Gzernowitz abzweigend über Kozmin[12] zur Dumbrawa - Höhe östlich Mihuczeny führte; endlich ein weiter Weg, der von Czernowitz aus über den östlichen

oder „welekaia Bukowina" hiess. Genannt ist es in einer Urkunde Romans, Wojwoden der Moldau, aus dem Jahre 1392. Vergl. Miron Kostin: Opere complete II, p. 173.

[1] In der Geschichte der Moldau urkundlich 1395 schon genannt.

[2] 1448 urkundlich als Dorf beglaubigt.

[3] Das Territorium dieses Dorfes ist urkundlich schon im Jahre 1400 genannt. Der „Szipenitzer Kreis" wird in der Geschichte des Jahres 1395 das erste mal erwähnt. Vergl. Dlugosz: Hist. pol. edt. P. Przedziecki III, p. 277. — 278. Prähhistorische Funde weisen darauf hin, dass hier eine uralte Siedlung bestand.

[4] 1452 als Dort urkundlich beglaubigt.

[5] In der Kriegsgeschichte des Jahres 1497 genannt.

[6] 1405 als Zollstätte urkundlich genannt.

[7] 1421 urkundlich beglaubigt.

[8] 1508 urkundlich als Dörfer beglaubigt.

[9] 1508 urkundlich als Dörfer beglaubigt.

[10] 1438 als „Einöde auf der achwarzen Alm" beglaubigt. Uralte Siedelung.

[11] Damals lag Styrcze knapp am Serethflusse, dorten wo heute ein Feldried liegt der „Koło staroy cerkwe" heisst.

[12] Auf dem Gebiete dieses Dorfes, das heute nicht mehr besteht ligen, die Ortschaften Molodia, Korowia und Czahor.

Шлях, який пролягав від Снятина[1] до берега Пруту біля Зеленева, а також шлях через Бобівці на Сторожинець[2], де він виходив на дорогу, що вела із західного Покуття на Роман і Ясси. Інший шлях, який теж пролягав від Снятина повз Шипинці[3] через Лужани[4], Ленківці[5] до берега Пруту біля Чернівців[6], а звідти через Великий Кучурів[7] та Козминський ліс біля Мигучен[8], повз Димку[9] і Глибоку[10] до броду на Сереті і далі на Стирче[11], де він сходився з лісовим шляхом, що вів зі Сторожинця і який у народі зараз звуть „Drumul Sêrbului" (він пролягав від Чернівців убік через Комзмин[12] до Думбравської висоти біля Мигучен). І, нарешті, шлях, який пролягав від Чернівців через східну частину коз-

major" чи „великая Буковина". Її називають в одній з грамот молдавського воєводи Романа від 1392 року. Див. Miron Kostin: Opere complete II, p. 173.

[1] В історії Молдови письмово згадується ще 1395 року.

[2] 1488 року в грамоті названо селом.

[3] Територія цього села згадується ще у грамоті від 1400 року. "Шипинський округ" в історії вперше згадується 1395 року. Див. Dlugosz. Hist. pol. edt. P. Przedziecki III, p. 277—278. Доісторичні знахідки вказують на те, що тут було стародавнє поселення.

[4] 1452 року письмово засвідчено як село.

[5] В історії війни названо 1497 року.

[6] У грамоті від 1405 року згадується як митний пост.

[7] Письмово засвідчено 1421 року.

[8] 1508 письмово засвідчено як село.

[9] 1508 письмово засвідчено як село.

[10] 1438 року засвідчено як "пустка на Чорній полонині". Старовинне поселення.

[11] Тоді Стирче містилося майже на березі Серету, там, де зараз знаходиться зарінок, який звуть "коло старої церкви".

[12] На території цього села, що вже не існує, зараз знаходяться села Молодія, Коровія та Чагор.

Teil des Kozminer Territoriums (dorten wo heute Molodia liegt) nach Godinesti[1] und von da über Preworokie[2] und Opriszeny[3] zur Serethfurt bei Styrczy zog. Vom Serethtale aus konnte sich das Heer westlich wenden und den kürzeren Weg über die Horaica ins Suczawatal einschlagen, oder aber längs des Serethflusses über Şerbanesti, Adencata und Burdujeni, also auf dem weiteren aber besseren Wege, nach Suczawa ziehen.

Welche von diesen Anmarschlinien das Heer Albrechts beim Zuge durch die Bukowina benützte, ist nichtsicher. Alle Chronisten berichten diesbezüglich nur das eine, dass der König nach Ueberschreitung des Dniestrs direkt auf Suczawa zog und geben nicht an, wo er den Pruth und Sereth durchfurtet hatte. Viele Umstände, so auch der, dass beim Rückzuge, dessen Richtung genau bekannt ist, ein anderer Wegeinge' schlagen wurde als beim Anmarsche, sprechen dafür, dass das polnische Heer über die Pruthfurt bei Zeleneu und nicht über Czernowitz gezogen war.

Die festen Plätze, die damals in der nördlichen Moldau lagen, waren: das Chotnier Schloss,[4] die Burgen, von Suczawa und Neamțu[5] und der Bergfried am Gecina[6] bei Czernowitz. Mit Ausnahme des Schlosses von Suczawa, eines Bollwerkes ersten Ranges und jenes von Chotin, das die polnischen

[1]Dorf in Rumänien.

[2]1418 urkundlich beglaubigt.

[3]1428 und 1503 urkundlich beglaubigt.

[4]Schloss von Kasimier d. *G.* erbaut, 1487 urkundlich bereits genannt.

[5]1407 urkundlich schon genannt. Deutsche Ordensritter sollen die Burg erbaut haben.

[6]Angeblich von Kazimir d. G. erbaut. (Vergl.: Czolowski: Poczatki Moldawii; und Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 20.) Urkundlich als „Kieszyn" I395, als „Czerun" 1433, als „Czeczure" 1456 und als „Czeozori" 1444 genannt.

минської території (там, де зараз знаходиться Молодія) на Годинешти[1], а звідти через Привороки[2] й Опришени[3] до берега Серету біля Стирчого. З долини Серету військо могло повернути на захід через Гораїку до долини Сучави, або ж уздовж річки Серет через Шербанешти, а отже надалі кращою дорогою, рухатися до Сучави.

Точно невідомо, яким з цих похідних шляхів користувалося військо Ольбрахта, переходячи Буковиною. Всі літописці кажуть з цього приводу тільки одне: перейшовши Дністер, король пішов прямо на Сучаву. Вони не вказують, де він переходив Прут і Серет. Багато фактів, серед них, наприклад, той, що повертаючись назад – а напрям точно відомий – війська рухалися іншим шляхом, ніж тоді, коли йшли на Сучаву, говорять за те, що поляки переходили Прут біля Зеленева, а не рухалося через Чернівці.

На той час у північній Молдові були такі укріплення: Хотинський замок[4], замки у Сучаві та Нямці[5] та ще замок на горі Цецин[6] біля Чернівців. За винятком Сучавського замку, бастіону першорядного значення, та Хотинського, який замикав польські оперативні лінії

[1]Село в Румунії.

[2]1418 року письмово засвідчено.

[3]1428 та 1503 років письмово засвідчено.

[4]Замок збудований Казимиром Великим, вперше письмово згаданий 1487 року.

[5]Письмова згадка є вже 1407 року. Замок, начебто, збудували німецькі рицарі.

[6]Кажуть, що його нібито збудував Казимир Великий. (Див.: Czolowski: Poczatki Moldawii, та Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 20). У грамотах називають "Кешин" (1395), "Черун" (1433), "Чечури" (1456) і "Чечори" (1444).

Operationslinien im Osten flankierte, eine besondere Offensivkraft aber nicht besessen haben mochte, war noch die, zwei Tagmärsche südlich von Suczawa gelegene Burg Neamțu für Stefan den Grossen als Stützpunkt für seine Operationen gegen die Belagerer Suczawas von besonderer Bedeutung. Das Schloss, das die Spitze des Cecinaberges krönte, ein Bergfried von minderer Bedeutung, lag damals wahrscheinlich schon in Trümmer.

Als Vereinigungspunkt seiner Streitkräfte, sowie als Zentralstellung, erwählte Stefan d. G. Roman. Dieser Ort, am Zusammenflusse des Sereth und der Moldawa gelegen, gestattete es ihm je nach Bedarf, seine Operationen direkte auf Suczawa, oder das Moldawatal aufwärts gegen die rechte Flanke des Gegners zu richten, wobei ihm das feste Schloss Neamțu als Stützpunkt diente.[1] Südlich Roman stand Stefan überdies die Verbindung mit Siebenbürgen durch den Tölgyes- und Bekacspass offen, und er war in der Lage, Hilfsvölker von dorten an sich heranzuziehen, ohne dass die Polen dies hätten verhindern können. Auch war es ihm ermöglicht von Roman aus eine Verschiebung seiner Streitkräfte gegen das Pruthtal vorzunehmen, sei es um einem von Osten heranziehenden Gegner[2] entgegenzutreten, sei es um tatarischen oder russischen Hilfstruppen die Hand zu einer gemeinsamen Aktion zu bieten. Die strategisch vorteilhafte Lage Romans als Zentralstellung ermöglichte es schliesslich, die Belagerungstruppen vor Suczawa auf das Empfindlichste zu schädigen, was, wie später dargetan werden wird, auch geschehen ist.

[1]Vergl.: Narcis Creculescu: Geschichte der mold, Klöster (Istoria manst.).

[2]In diesem Falle das lithauische Korps Alexanders, das bei Bracław stand.

на сході, але який не міг мати якоїсь особливої наступальної сили, фортеця Нямцу, що була на відстані двох днів маршу на південь від Сучави, мала для Штефана Великого особливе значення як опорний пункт його операцій проти обложників Сучави. А від замку, який увінчував гору Цецин, такої собі кам'яної башти, в той час, мабуть, залишилися тільки руїни.

За пункт збору своїх військ, а також за оперативний центр Штефан Великий обрав Роман. Це поселення, що лежало в місці злиття Серету і Молдави, дозволяло йому спрямовуати при необхідності такої операції прямо на Сучаву або вгору вдолину Молдави проти правого флангу противника, а фортеця Нямц служила йому при цьому опорним пунктом[1]. На південь від Романа Штефан мав вільний зв'язок з Семигородом через перевали Телдьеш та Бекач, тому у нього була можливість залучати звідти на допомогу союзників, а поляки не могли цьому перешкодити. Він мав також можливість передислоковувати свої війська з Романа до долини Пруту, чи то проти противника, що йшов зі сходу[3], чи то, щоб з'єднатися з татарськими чи руськими військами, які йшли йому на допомогу, та проводити з ними спільну акцію. Чудове стратегічне положення Романа як оперативного центру давало, зрештою, йому можливість завдати військам, які тримали Сучаву в облозі, найвідчутнішої шкоди, що, як ми пізніше покажемо, і сталося.

[1]Див.: Narcis Creculescu: Geschichte der mold, Klöster (Istoria manst.).

[2]У даному разі литовський корпус Олександра, який дислокувався біля Брацлава.

III
Die Kriegsvorbereitungen und die Operationen vom Ausbruche des Krieges bis zur Aufhebung der Belagerung von Suczawa

Bereits im Jahre 1495 soll Johann Albrecht mit den Rüstungen begönnen haben und schon im Monate Mai 1497[1] war ein Teil seiner Streitkäfte im Raume um Lemberg[2] versammelt und allgemeinwurde die Nachricht verbreitet, dass der König gegen Kilia und Akkerman ziehe, um diese Burgen den Türken zu entreissen.[3] Alle Machtmittel des polnischen Staates wurden aufgeboten; die Völker der Krone und Lithauens zu den Waffen gerufen und die Vasallen zur Heeresfolge aufgefordert; Alexander von Lithauen, Konrad von Mazowien und Johannes von Tiefen, Grossmeister des Deutschen Ritterordens,[4] sollten Kontigente stellen und auch Stefan der Grosse wurde aufgefordert, an dem Zuge gegen die Türken teilzunehmen.

Nach manchen Berichten[5] soll Johann Albrecht von Przemysl kommend, sich nach

[1]Engel: Geschichte des ungar. Reiches und seiner Nebenländer IV. T 1., 2. Abt. 1., p. 148.

[2]Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten, p. 143; Kogalniceanu: Chronicele Romaniei I, p. 169.

[3]Kogalniceanu I. Die Räte des Königs, besonders aber die Bischöfe, die dessen wahre Absicht kannten, sollen Albrecht gewarnt haben, nichts gegen Stefan zu unternehmen. Der König soll ihnen geantwortet haben: „Euere Aufgabe ist es, die Kirche zu besorgen nicht aber sich um die Kriege zu kümmern: denn ihr kennt meine Gedanken nicht. Würde ich wissen, dass meine Kleidung von meinen Plänen etwas weiss, ich würde sie ins Feuer werfen."

[4]Wickenhauser: Bochotin, p. 18.

[5]M. de Miechow: Chronicae Polonorum, Capit LXXV.

III
Підготовка до війни і операції від її початку аж до знаття облоги з Сучави

Є відомості, що ще 1495 року Ян Ольбрахт почав готуватися до війни, а вже у місяці травні 1497 року[1] частина його війська була зосереджена біля Львова[2]. Всюди ширили чутки, що король іде на Кілію і Акерман, щоб відбити їх у турків[3]. Були використані всі засоби польської держави: народи корони та Литви були мобілізовані, а васалам було наказано супроводжувати військо, Олександр Литовський, Конрад Мазовецький та Йоганн фон Тіфен, великий магістр Німецького рицарського ордену[4], повинні були надати військові підрозділи, а Штефанові Великому теж було наказано взяти участь у поході проти турків.

За деякими повідомленнями[5], Ян Ольбрахт з Перемишля вирушив на

[1]Engel: Geschichte des ung. Reiches und seiner Nebenländer IV. T 1., 2, Abt. 1., p. 148.

[2]Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten, p. 143; Kogalniceanu: Chronicele Romaniei I, p. 169.

[3]Kogalniceanu I. Радники короля, особливо єпископи, які знали справжні його наміри, весь час, начебото, застерігали Ольбрахта, щоб він не діяв проти Штефана. Але король, начебто, їм відповів: "Ваше завдання – дбати по церковні справи, а не перейматися війнами, бо ви не знаєте моїх думок. Якби я знав, що мій одяг знає щось про мої плани, я кинув би його у вогонь".

[4]Wickenhauser: Bochotin, p. 18.

[5]M. de Miechow: Chronicae Polonorum, Capit LXXV.

König Johann Albrecht
Король Ян Ольбрахт

Wojwode Stefan der Grosse
Воєвода Штефан Великий

Suczawer Burg (Aussicht von der Vogelflughöhe)
Сучавський замок (вигляд з висоти пташиного польоту)

Lemberg begeben und am 26. Juni 1497[1] nach vorhergegangener Heerschau, mit seinem Heere diese Stadt verlassen und den Marsch nach dem Süden angetreten haben. Dem steht aber entgegen, dass die Abteilung des Deutschen Ritterordens viel später, u. z. erst am 13. Juli, in Lemberg eintraf, allwo auch Johannes von Tiefen starb[2] Auch die mazowischen und lithauischen Hilfsvölker waren nicht zum Heere *gestossen;* erstere standen noch am 28. August bei Lublin[3] und richteten ihren Marsch auf Lemberg, letztere waren bei Braclaw[4] versammelt und hatten die Aufgabe, die linke Flanke des Heeres, so wie auch Podolien selbst, gegen einen eventuellen Angriff der Tataren oder Jwan III. von Moskau, des Schwiegervaters Stefans, zu schützen. Aber auch Gross-polens Aufgebote konnten Ende Juni sich mit dem Heere Albrechts noch nicht vereinigt haben, weil sie erwiesenermassen noch am 26. Juli bei Lukow standen;[5] es konnten daher am 26. Juni in Lemberg nur die ostpolnischen und rutheniachen Völker versammelt gewesen sein. Dies und der Umstand, dass das Heer erst am 21. August den Raum Um Sniatyn erreicht hatte[6], lässt den Schluss zu, dass der Ausmarsch aus Lemberg entweder später als am 26. Juni erfolgte, oder aber dass sich Albrecht nur mit einem Teile

[1]Engel IV, p. 148, Schmidt p. 47, folgen diesen bei Miechow Cap. LXXV. enthaltenen Ausführungen.

[2]Liske: Cudzoziemce w Polsce. Nach M. de Miechow Caput LXXIII erfolgte der Tod Tiefens am 24. Juni 1497, was nicht richtig ist. Vergl: überdies: Dansiger Chronik vom Pfaffenkrieg.

[3]Helcel: Starodawny prawa pol.: Heft VII, p. 16.

[4]Gleichzeitig wurde dag, von Stefan, vor 1496 zerstörte Schloss und die Stadt Braclaw durch die Truppen Alexanders neu aufgebaut, Vergl.: A. Jablonowski: Sprawy woloski IV.

[5]Helcel: VII, p. 16.

[6]Ebenda.

Львів, а 26 червня 1497[1] року, після огляду військ, покинув з ними це місто та вирушив у похід на південь. Але тут є суперечність, бо відділ Німецького рицарського ордену прибув до Львова пізніше, а саме 13-го червня, а Йоганн фон Тіфен тут помер[2]. Представники непольського населення з Мазур та Литви теж не були включені до складу війська: перші ще 28-го серпня стояли під Любліном[3] і готувалися до маршу на Львів, а останні були зосереджені під Брацлавом[4] і мали завдання захищати лівий фланг військ та саме Поділля від можливого нападу татарів чи Івана III Московського, Штефанового тестя. Але й рекрутовані з Виликопольщі вояки не могли ще в кінці червня з'єднатися з військом Ольбрахта, бо, як достеменно відомо, вони 26-го червня стояли ще під Луковом[5]. Звідси виходить, що 26-го червня у Львові могли бути зібрані тільки вихідці зі східної Польщі та русини. З цього та ще з того факту, що військо прибуло під Снятин лише 21-го серпня[6], можна дійти висновку, що або вихід зі Львова відбувся пізніше, ніж 26-го червня, або ж Ольбрахт у цей день вирушив з

[1]Енгель (Engel IV, p. 148) та Шмідт (Schmidt, p. 47) повторюють ці дані, які наведені Мєховським (Cap. LXXV).

[2]Liske: Cudzoziemce w Polsce. За повідомленнями Мєховського (Caput LXXIII) смерть фон Тіфена настала 24-го червня 1497 року, що не відповідає дійсності. Див.: також Данцігський літопис про попівську війну.

[3]Helcel: Starodawny prawa pol., zeszyt VII, p. 16.

[4]Одночасно війська Олександра відбудовували зруйнований Штефаном у 1496 році замок та місто Брацлав. Див. A. Jablonowski: Sprawy woloski IV.

[5]Hencel: VII, p. 16.

[6]Там же.

seiner Streitmacht, an diesem Tage in Bewegung setzte und anfangs nur langsam südwärts zog, bis sich die Kreuzritter und die Grosspolen, die dem Heere folgten, angeschlossen hatten.[1)]

Wie gross die Streitmacht war, die der König gegen die Moldau aufgeboten hatte, ist nicht genau bekannt weil die einzelnen Berichte in der Bezifferung derselben ganz wesentlich von einander abweichen. Die verschiedenen Angaben, die zumeist viel zuhoch gegriffen sind und die zwischen 150.000 und 80.000 Streiter schwanken, stellen sich folgendermassen dar: 80.000 Mann ohne Angabe ob mit oder ohne Tross;[2)] 80.000 Mann worin der Tross mit inbegriffen ist, darunter 40.000 Ritter, überdies 30.000 Wagen;[3)] 80.000 adelige Streiter ohne Einrechnung des sonstigen Volkes;[4)] 80.000 Ritter, 40.000 gemeinen Volkes, 2000 Wagen;[5)] 80.000 Ritter, 40.000 gemeinen Volkes, 30.000 Wagen;[6)] 150.000 Streiter ohne weiterer Angabe[7)]; 80.000 Krieger ausser des Trosses, welcher etwas weniger als die Hälfte betrug und ungefähr 30.000 Wagen;[8)] 80.000 edle Ritter, 40.000 gemeinen Volkes und 20.000 Wagen[9)]; mit allen Kräften[10)].

[1)]Stryjkowski berichtet diegbezüglich, dass der König in den letzten Tagen des Juni Lemberg nur mit den Truppen der Krone verlassen und beim Einrücken in die Moldau die lithauischen, mazowischen und preusischen Hilfsvölker nicht erwartet habe. Dass Albrecht Ende Juni in Lemberg weilte, ist urkundlich sichergestellt, da Dokumente vorhanden sind die, am 17., 19., 20. und 21. Juni in Lemberg von ihm ausgefertigt wurden. Vergl. Akta gródzkie i ziemgkie, Nr. CXIV bis CXIV; und Hormuzaki: Dokumente II, Nr. CCCXLIII.

[2)]Kogalniecanu l, p. 170. — [3)]Engel IV, p. 149. — [4)]Stryjkowski.— [5)]Wickenhauser: Bochotin, p. 18. — [6)]Sujski, p. 197. - [7)]J. J. Anastasiu: Batalia la Branişte und N. Creculescu: Jstr. manastr.[8)]Soriptores rerum Polonicarum II, p. 27 (Chronc. Wapow.) — [9)]Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten, p. 74 und Dr. F. R. Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 88.[10)]*J.* Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 58.

малою частиною свого війська і дуже повільно рухався на південь, поки до нього не приєдналися хрестоносці та великополяки, які рухалися вслід за його військом[1)].

Точно невідомо, які військові сили виставив король проти Молдови, бо окремі повідомлення стосовно кількості військ значно відрізняються одні від одних. Різні дані, які переважно перебільшені і коливаються в межах 150.000 і 80.000 вояків, виглядають так: 80.000 без уточненння, чи з обозом чи без нього[2)]; 80.000 людей, куди входить і обоз, серед них 40.000 рицарів, крім цього 30.000 возів[3)]; 80.000 вояків-шляхтичів без урахування інших людей[4)]; 80.000 рицарів, 40.000 посполитих, 2000 возів[5)]; 80.000 рицарів, 40.000 посполитих, 30.000 возів[6)]; 150.000 вояків без уточнень[7)]; 80.000 вояків крім обозу, який складав менше половини та ще 30.000 возів[8)]; 80.000 рицарів-шляхтичів, 40.000 посполитих та 20.000 возів[9)]; зі всіма силами[10)].

[1)]З цього приводу Стрийковський повідомляє, що король в останні дні червня залишив Львів тільки з коронними військами та не чекав на литовців, мазурів та прусаків при входженні в Молдову. Документально підтверджено, що Ольбрахт у кінці червня перебувавв у Львові, оскільки наявні відповідні документи, що були складені у Львові 17-го, 19-го, 20-го і 21-го червня. Див.: Acta gródzkie i ziemskie, Nr. CXIV – CXIV; і Hormuzaki: Dokumente II, Nr. CCCXLIII.

[2)]Kogalniceanu I, p. 170. [3)]Engel VI, p. 149. [4)]Stryjkowski. [5)]Wickenhauser: Bochotin, p. 18. [6)]Sujski, p. 197. [7)]J.J. Anastasiu. Batalia la Branişte i Creculescu: Jstr. manastr. [8)]Scriptores rerum Polonicarum II, p. 27 (Chronc. Wapow). [9)]Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten, p. 74 i Dr. R.F. Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 88. [10)]J. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 58.

Aus diesen, wenn auch widersprechenden Angaben geht das eine doch .mit aller Sicherheit hervor, dass die aufgebotenen Streitkräfte ganz bedeutende gewesen sein mussten und wohl an die 80.000 Streiter betragen haben werden.[1] Dass diesem stattlichen Heere ein, nach vielen tausenden von Führwerken zählender Wagentross gefolgt sein musste, ist sicher, weil die Armee durch unwirtliche Gegenden gezogen war und ihr alle Lebensmittel, wie auch eine grosse Menge von Belagerungsmaschinen— darunter auch zwei mächtige Geschütze — nachgeführt werden mussten. Aus 20.000 bis 30.000 Wagen bestand die Trainkolonne aber sicher nicht, weil selbst heutzutage eine Heeresabteilung von 80.000 Mann mit 7000 bis 8000 Fuhrwerken ihr Aufkommen vollauf findet.

Der innere Wert dieses, aus verschieden, teilweise sehr divergierenden Elementen zusammengesetzten Heeres, war kein besonderer. Nicht erprobt, weil erst seit Kazimir Jagiellos Zeiten hier und da verwendet, bestand die Masse desselben vorwiegend aus Mitgliedern des Kleinadels, der von der heimatlichen Scholle weggerissen, mit dem Kriegerhand werk nicht vertraut, nur ungerne gegen den Feind zog. Mit Ausnahme des Adels von Kleinpolen und Rotrussland, war der grösste Teil der polnischen Streitmacht — besonders aber die schweren Panzerreiter — zu raschen Bewegungen ungeeignet, verweichlicht und den Kriegsstrapazen nicht gewachsen; undiszipliniert und daher der Demoralisition sehr leicht unterworfen.

[1]Folgendes Beispiel diene dazu um darzutun, wie gewagt es ist allzugrosse Zahlen ohne Ueberlegung anzuführen: eine Armee von 80.000 Reitern, 40.000 Fussgängern und 20.000 Wagen auf einer Strasse ziehend, hat eine Kolonnenlänge von 400.000 Schritten oder 40 Meilen. Dies entspricht einer Distanz von Lemberg bis Itzkany.

Зі всіх цих, хоч і суперечливих, повідомлень чітко видно одне: виставлені військові сили були, очевидно, досить значними і їх кількість сягала, мабуть, до 80.000 людей[1]. Одне є незаперечним: за такою поважною кількістю війська мав рухатися обоз, що налічував багато тисяч возів, бо військо проходило глухими місцевостями, і всі запаси харчів, а також велика кількість спорядження для облоги, серед них і дві величезні гармати, треба було везти за собою. Звичайно, що колона обозу ніяк не могла налічувати 20.000–30.000 возів, бо навіть і тепер військовий підрозділ, що складається з 80.000 людей, цілком здатні забезпечити 7000–8000 упряжок.

Якість цього війська, що складалося з різних, часто дуже різноманітних елементів, не була якоюсь особливою. Військо було недосвідчене, бо з часів Казимира Ягайла використовувалося дуже рідко. Воно складалося переважно з представників дрібної шляхти, які, відірвані від батьківщини, не мали чіткого уявлення про військові дії, тому дуже неохоче йшли в похід проти ворога. За винятком шляхти з Малопольщі та Червоної Русі, більша частина польського війська – особливо рицарі у важких захисних обладунках – не були здатні до швидкого переміщення, можливо, що й не могли терпіти скруту військових дій. Вони були недисципліновані, тому легко піддавалися деморалізації. При зіткненні з

[1]Наступний приклад може слугувати доказом того, наскільки ризиковано необдумано наводити занадто великі числа: армія, що складається з 80.000 рицарів, 40.000 піхотинців та 20.000 возів, рухаючись дорогою, розтягується на відстань 400.000 кроків чи 40 миль. Це відповідає відстані від Львова до Іцкан.

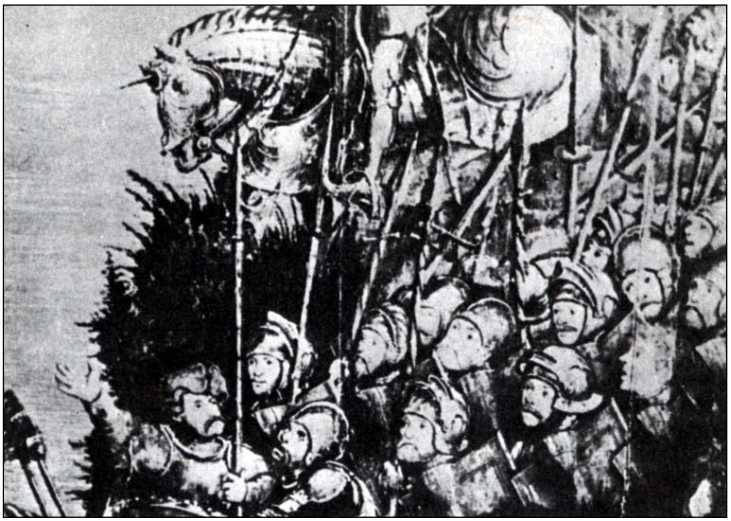

Polnische Infanterie (Anfang des 16. Jahrhunderts).

Польська піхота початку XVI ст.

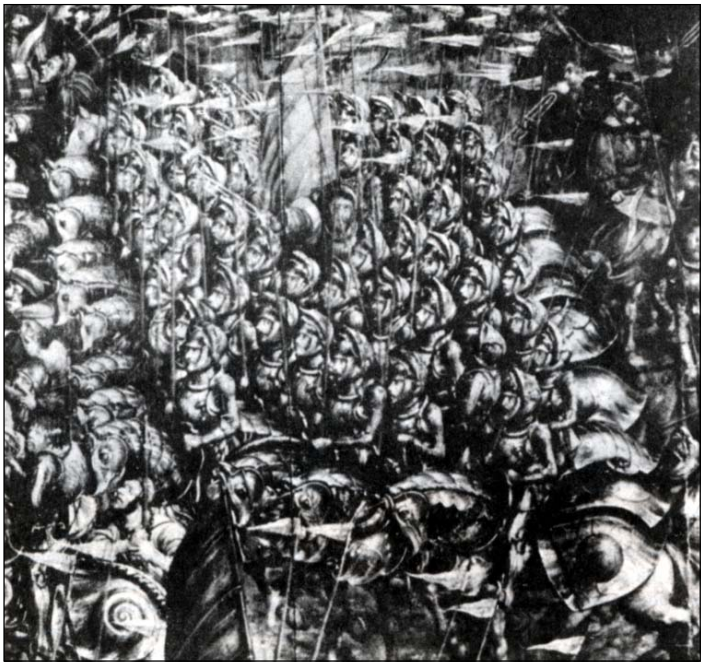

Polnische Reiterei (Anfang des 16. Jahrhunderts).

Польська кіннота початку XVI ст.

Einen Gegner wie Stefan, der selbst ein genialer Feldherr, über kriegserprobte, siegesgewohnte Scharen gebot, gegenübergestellt, sank der innere Wert dieses, nur der Masse nach mächtigen Heers, tief herab.

Langsam zogen die polnichen Aufgebote durch das heutige Galizien gegen den Dniestr, allwo der König in den weiten Feldern Podoliens über seine Streitkräfte Heerschau hielt[1] und sich dann südwärts wandte. Bei Mihalczeni (: Mihalcze:),[2] einem Dorfe am rechten Dniestrufer gegenüber Usciezko, wurde der Fluss durchfurtet und hierauf ein geheimer Kriegsrat abgehalten, wobei die Frage, welcher Teil der Moldau anzugreifen sei, beratenwurde. Johannes: Tyrnka, einer der Hauptanführer, soll den Antrag auf Belagerung und Einnahme des Schlosses Chotin gestellthaben, damit die Lebensmittelzufuhr aus Podolien ungestört vor sich gehen könne. Er wurde jedoch von den andern Mitgliedern des Kriegsrates überstimmt, deren Ansicht dahin gieng, dass die Suczawer Burg zuerst zu nehmen und zur Basisfür die weiteren Operationen zu wählen sei. Da auch der Königsich der letzteren Anschauung anschloss, so wurde der Weitermarsch nach dem Süden fortgesetzt.[3] Nunmehr konnte auch für Stefan kein Zweifel darüber bestehen, dass Albrecht gewilligt sei, die Waffen wider ihn und nicht wider die Türken zu kehren, da der Weg nach der unteren Donau, beziehungs. weise gegen Kilia und Akkerman, nicht über den westlichen

1)Wapowski berichtet, dass die Kriegsmacht so gress war, dass der König mit ihr die Türken besiegen konnte. Nach dieser Heerschau soll der König die Feldzeichen verteilt und den Befehl zum Marsche gegen die Moldau gegeben haben.

2)Kogalniceanu: Chron: Rom. I., p. 170. Xenopol: Istoria IV, p. 93. I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 44. und 59.

3)Scriptores rer: Polon: II, p. 26.

таким противником як Штефан, який сам був геніальним полководцем і мав у своєму розпорядженні досвідчені, звиклі до перемог загони, якість цього, тільки за кількістю людей потужного, війська значно знижувалася.

Польські колони повільно рухалися Галичиною в бік Дністра, де король зробив на широких подільських полях їх огляд[1], а потім повернули на південь. Біля Михальчен (Михальчого)[2], села, що лежить на правому березі Дністра навпроти Устечка, війська переправилися через ріку, а після цього була скликана таємна військова рада, на якій обговорювали питання, на яку частину Молдови слід нападати. Ян Тирнка, один з головнокомандувачів, запропонував, начебто, почати з облоги та взяття Хотинської фортеці, для того щоб постачання харчів з Поділля йшло безперервно. Але противників цього було серед членів військової ради більше, а їх погляди зводилися до того, що спочатку треба зайняти Сучавську фортецю як базу для подальших операцій. Король підтримав цю точку зору, тому після цього війська продовжили марш на південь[3]. Тепер Штефан уже не сумнівався, що Ольбрахт має намір спрямувати зброю проти нього, а не проти турків, бо шлях на Нижній Дунай, а також на Кілію і Акерман пролягав не через західну частину Молдови, а вздовж

1)Ваповський повідомляє, що військова потуга була такою великою, що король міг нею перемогти турків. Після огляду військ король, начебто, роздав військові атрибути та наказав рухатися на Молдову.

2)Kogalniceanu: Chron: Rom. I, p. 170. Xenopol: Istoria IV, p. 93. I. Bogdan: Litopisețul dela Bistrița, p. 44, 59.

3)Scriptores rer: Polon. II, p. 26.

Teil der Moldau, sondern längs des Dniestrtales — also etwa über Kamienec-Podolski — führte.

Trotzdem Stefan der Grosse schon viel früher seitens des Siebenburger Wojwoden über die wahren Absichten Albrechts genauestens unterrichtet war, sandte er dennoch Boten dem Könige entgegen und liess ihn befragen, was er beabsichtige und ob er nicht etwa gegen die Moldau ziehen wolle. Die Gesandten, der Kanzler Joan Tăutul und der Grosschatzmejster Isau,[1] die den König noch jenseits des Dniestrs antrafen, fertigte Johann Albrecht mit glatten Worten ab und als sie abermals vorsprachen, liess er sie greifen, in Eisen legen und nach Lemberg abführen.[2] Durch die dem Völkerrechte hohnsprechende Gefangennahme der Gesandten, die im Lager bei Kotzman, also um den 21. August herum erfolgte, dokumentierte der König zweifellos, sein feinseliges Vorgehen gegenüber Stefan.

Dieser, der kommenden Dinge gewärtig, hatte die Zeit nicht unbenützt verstreichen lassen. Er liess in unauffälliger Weise schon früher das Suczawer Schloss verstärken;[3] auch war seine Streitmacht schon im Monate August vergammelt und zum Kampfe bereitgestellt. Das moldauische Heer war nach polnischen Quellen[4] 40.000 Mann stark, nach moldauischen[5] aber

[1]Kogalniceanu: Chron: Rom. I., p. 170. I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 45 u. 59. und Nikolaus Brzecki: Spissanie kroniki o ziemi woloskyey. Nach. Chodyniecki: (Chronik der Stadt Lemberg, p. 65) soll Stefan drei Gesandte geschickt haben; deren Namen sind nicht angeführt. Wapowski berichtet auch von drei Gesandten.

[2]Nach Wapowski soll die Gefangennahme der Gesandten gleich bei deren erstem Erscheinen erfolgt sein.

[3]Cromer, p. 1329.

[4]Scriptores rer: Pol. II, p. 27.

[5]I. I. Anastasiu: Batalia la Branište und Istor. Monastr. Diese Angaben können nur auf die moldau-

долини Дністра, тобто повз Кам'янень-Подільський.

Хоч Штефан Великий ще набагато раніше був точно інформований семигородським воєводою про справжні наміри Ольбрахта, він все-таки послав гінців назустріч королеві і велів його спитати, які той має наміри і чи він часом не хоче піти походом на Молдову. Послів, великого логофета Іона Теутула та великого вистерника Ісака[1], які застали короля ще по той бік Дністра, король зустрів грубими словами, а коли вони ще раз попросили зустрічі з ним, то він звелів їх схопити, закувати в кайдани та відпровадити до Львова[2]. Арештом послів, що суперечив міжнародному праву і відбувся у таборі біля Кіцманя приблизно 21-го серпня, король, без сумніву, виказав своє вороже ставлення до Штефана.

А той, знаючи, що на нього чекає, часу не марнував. Ще раніше він потай зміцнив Сучавську фортецю[3], а його військо ще у серпні було зібране та споряджене до бою. За польськими джерелами[4], молдавське військо налічувало 40.000 вояків, а за молдавськими[5] – воно було у вісім разів меншим за польське,

[1]Kogalniceanu. Chron: Rom. I., p. 170. I. Bogdan: Litopisețul dela Bistrița, p. 45, 59 і N. Brzecki: Spessanie Kroniki o ziemi woloskiej. За Ходинецьким (Chronik der Stadt Lemberg, p. 65) Штефан вислав трьох послів, імена яких не наводяться. Ваповський теж повідомляє про трьох послів.

[2]За Ваповським, арешт послів відбувся, коли вони з'явилися вперше.

[3]Cromer, p. 1329.

[4]Scriptores rer: Pol. II, p. 27.

[5]I.I. Anastasiu: Batalia la Branište та Istor. Monastr. Ці дані можуть стосуватися тільки молдавського війська. 18.000 молда-

war es achtmal schwächer als das polnische würde also nur gegen 18.000 Mann betragen haben. Es bestand nebst den moldauischen Truppen aus siebenbürgischen Hilfavölkern[1] unter Führung des Bartholomäus Dragfy, gennant Bristok[2] und war überdies durch türkische[3] und walachische[4] Abteilungen verstärkt. Die seitens der Tataren und des Grossfürsten von Moskau erhoffte Hilfe war ausgeblieben, weil diese Bundesgenossen durch das lithauische Armeekorps, welches bei Braclaw stand, in Schach gehalten wurden. Stefans siegeswohntes, durch die vielen vorhergegangenen Kämpfe sehr gut geschultes *und im* kleinen Krieg vorzüglich verwendbares Heer, das seinem Führer vollstes Vertrauen entgegen brachte, bestand teils aus dem Adel des Landes, teils aus dem gewöhnlichen Volke, das aufgefordert war, die Waffen zur

тобто складалося тільки за 18.000 вояків. Поряд з молдаванами, до нього входили представники неосновного населення Семигороду[1] під орудою Варфоломея Драґфі, якого назвали Бріштоk[2], крім того воно було зміцнене турецькими[3] й валаськими[4] підрозділами. Сподівалися на допомогу татарів та великого князя Московського, але її не було, бо союзників затримала битва з литовським військовим корпусом під Брацлавом. Військо Штефана, що звикло до перемог, було добре загартоване багатьма попередніми боями. Його можна було дуже ефективно використовувати у малій війні і воно мало цілковиту довіру до свого командира, складаючись частково з місцевої шляхти, а почасти з простого люду, від яко-

ischen Truppen allein Bezug haben. 18.000 Moldauer, 12.000 Siebenbürger und der Rest Türken und Walachen, bis zu 40.000.

[1]Kogalniceanu: Chron. Rom, I, p. 170. Xenopol: Jstr: IV, p. 91 und Nikolaus Brzecki: Spissanie kroniki o ziemi woloskyey geben die Anzahl der aiebenbürgischen Hilfstruppen mit 12.000 an.

[2]Dragfy war moldauischer Abstammung und leitete sein Geschlecht auf Dragoş zurück. Die Familie Dragfy führte das Wappen „Sas" oder „Dragowie". — Die Behauptung mancher Geschichtsschreiber, wienach Dragfy zur Führung der Friedensverhandlung vor Suczawa delegiert war (Vergl.: Xenopol IV, p. 93), ist unrichtig, da aus der Instruktion Johann Albrechts mit aller Sicherheit hervorgeht, dass dieser mit einer anderen Gesandtschaft verhandelt hat. Dragfy benahm sich gegenüber den Polen als Feind, worüber der König in der Botschaft an Wladislaus Beschwerde führt.

[3]Nach Kogalniceanu waren es nur (_)000 Mann. Xenopol hingegen berichtet dass der Sultan dem Wojwoden Stefan ein Drittel seines Heeres zu Hilfe geschickt und den Best als Reserve jenseits der Donau zurückbehalten habe.

[4]Kogalniceanu ohne Bezifferung der Stärke.

ванів, 12.000 семигородців та решта турків та валахів, отже до 40.000.

[1]Kogalniceanu: Chron. Rom, I, p. 170. Xenopol: Istr. IV, p. 91 і Nikolaus Brzecke: Spisanie kroniki o ziemi woloskyey подають кількість семигородських військ як 12.000.

[2]Драґфі був молдавського походження, а його рід виводився від Драгоша. Гербами родини Драґфі були „Sas" або „Dragowie". Твердження деяких істориків про те, що Драґфі був відряджений для ведення мирних переговорів біля Сучави (див.: Xenopol IV, p. 93) є неправильним, бо з інструкції Яна Ольбрахта чітко видно, що то й вів переговори з іншими послами. До поляків Драґфі ставився як до ворогів, на що король скаржиться у посланні до Владислава.

[3]За Когальнічану, їх було тільки (_)000 вояків. А Ксенопол повідомляє, що султан вислав на допомогу воєводі Штефану третину свого війська, а решту тримав у резерві по той бік Дунаю.

[4]Когальнічану не наводить цифрових даних про кількість.

Moldauische Kampffahne (Ende des 15. Jahrhunderts). Молдавський бойовий прапор кінця XV ст.

Bewaffnung des moldauischen Kriegers (15. /16. Jahrhundert). Озброєння молдавського воїна XV-XVI ст.

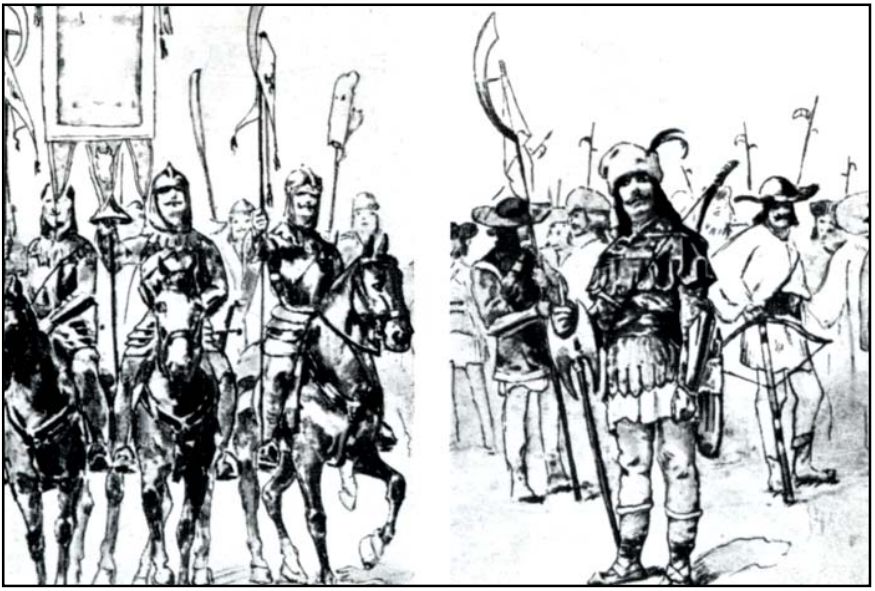

Das moldauische Heer (II. Hälfte des 15. Jahrhunderts). Reiterei (links) und Infanterie (rechts)

Молдавське військо другої половини XV ст.: кіннота (ліворуч) і піхота (праворуч)

Verteidigung des Vaterlandes, der Religion und der Frauen und Kinder zu ergreifen; kein grosser Tross und kein bedeutender Wagenpark behinderte die Bewegung sfähigkeit desselben.

Ueber die Bewegungen des polnischen Heeres durch Späher ausgezeichnet unterrichtet, verfügte Stefan, als ihm die Kunde zukam, dass die Polen den Dniestr überschritten hatten, die Vereinigung aller seiner Streitkräfte bei Roman.[1] Die Wahl dieses Ortes als Zentralstellung, dessen ausgezeichnete, strategische Lage bereits hervorgehoben wurde, weist auf das Feldherrngenie des Wojwoden hin. Die Schlösser Chotin und Neamț, besonders aber jenes von Suczawa, erhielten eine starke und zuverlässige Besatzung und wurden mit allen notwendigen Verteidigungsmitteln armiert.

Während Stefan seine letzten Vorbereitungen traf, zog Albrecht mit seinem Heere, alles weit und breit brandschatzend, langsam gegen den Pruth vorwärts und erst am 21. August waren die Polen im Raume um Sniatyn[2] und Kotzman[3], erschienen, allwo eine längere Rast abgehalten wurde Stefan, der um diese Zeit noch in Suczawa weilte, zog den Polen bis Czernowitz in der Absicht entgegen, um ihnen die Pruthübergänge zu verlegen Wohl wird berichtet, dass er den Versuch gemacht, hatte, dem polnischen Heere bei Szipenitz[4] entgegenzutreten, was jedoch nicht zutreffend sein dürfte, da es sich — falls der Vorstoss

[1]Ebenda p. 170. N. Creculescu: Istor; I. Bogdan „Letopisețul dela Bistrița". p. 45 u. 59 und Nikolai Brzecki: Spissanie kroniki o ziemi woloskyey. Wapowski berichtet kurzwegs, dass Stefans Truppen sich in den Bergen an der ungarischen Grenze versammelten.

[2]Siehe Anmerkung Seite 52.

[3]Kogalniceanu: Chron: Rom. I, p. 17; I. Bogdan „Litopisețul dela Bistrița" p. 45 u 59.

[4]Ebenda, p. 170. und I. Bogdan p. 45 u. 59.

го вимагалося взятися за зброю для захисту батьківщини, релігії і жінок та дітей. Його свободу пересування не обмежували ні великий обоз, ні значна кількість возів.

Дозорні добре інформували Штефана про пересування польського війська, а коли до нього дійшла звістка, що поляки перейшли Дністер, то він наказав зібрати всі свої сили під Романом[1]. Вибір цього місця за центр збору, на чудовому стратегічному розташуванні якого вже наголошувалося, свідчить, що воєвода був геніальним полководцем. У фортецях Хотина та Нямца, а особливо в Сучаві, були розташовані сильні й надійні залоги, які були забезпечені всіма необхідними засобами для оборони.

В той час, як Штефан здійснював свої останні приготування, Ольбрахт повільно вирушив зі своїм військом до Пруту, грабуючи та плюндруючи все на своєму шляху, і тільки 21-го серпня поляки з'явилися під Снятином[2] і Кіцманем[3], де зупинились на довгий відпочинок. А Штефан, який у цей час ще був у Сучаві, вирушив до Чернівців назустріч полякам, маючи намір перешкодити їм переправитися через Прут. Повідомляється також, що він робив спробу виступити проти польського війська біля Шипинців[4], але це, мабуть, не відповідає дійсності, оче-

[1]Там же, p. 170. N. Creculescu: Istor; I. Bogdan "Letopisețul dela Bistrița", p. 45, 59 і Nikolai Brzecki. Spissanie kroniki o ziemi woloskyey. Ваповський лише повідомляє, що Штефанове військо було зібране в горах на угорському кордоні.

[2]Див.: прим. на стор. 52.

[3]Kogalniceanu. Chron: Rom. I, p. 170; I. Bogdan. "Litopisețul dela Bistrița", p. 45, 59.

[4]Там же, p. 170 і I. Bogdan, p. 45, 59.

faktisch statgefunden hatte — jedenfalls nur um eine scharfe Rekognoszierung des Gegners mit einen Teile der Suczawer oder Chotiner Besatzung, nicht aber um die Anbietung einer offenen Feldschlacht gehandelt haben wird Kleine Wachen an den Pruthfurten[1] zurücklassend, zog sich Stefan sodann nach Suczawa und von dorten nach Roman zu rück.[2] Ueberdies waren nicht unbeträchtliche moldauische Abteilungen und Detachements, die die Polen an ihren Etappenlinien empfindlich schädigten, im Raume nördlich von Suczawa zurükgeblieben.[3]

Ohne besonderer Kämpfe überschritten die Polen (wahrscheinlich bei Zeleneu) den Pruth und zogen, das Land verwüstend und aussaugend,[4] gegen Suczawa. Sie beraubten und plünderten die orthodoxen Kirchen und schändeten deren heiligen Bilder[5], wodurch das religiöse Gefühl der griechisch-orientalischen Bevölkerung auf das Empfindlichste verletzt wurde. Die rechtgläubigen Ruthenen ergriffen infolge dessen Partei für Stefan und leisteten ihm vorzügliche Dienste als Späher und Kundschafter, wohingegen die strenggläubigen Moldauer zum fanatischen Hasse aufgereizt, wie ein Mann sich erhoben und zu den Waffen griffen, um ihr heiligstes Gut zu verteidigen. Trotzdem hegte Johann Abirecht die Hoffnung, dass die Bojaren sich ihm zuwenden werden,

[1]Ebenda, p. 170; I. Bogdan, p. 45 und 59 und anderen Orts (Wickenhauser: Bochotin).

[2]Angeblich soll Stefan Suczawa mit seinen Leibgarden am *27*. August verlassen haben (Vergl. Kogalniceanu: Chron. Rom. l., p. 170; I.I. Anastasiu: Batalia la Bransițe und I. Bogdan „Letopisețul dela Bistrița", p. 45 u 59.

[3]Wapowski berichtet diesbessüglich: „von allen Seiten tauchten Feinde auf, die ganze Zufuhr, welche aus dem Königreiche hinter dem königlichen Lager he-e geführt wurde, wegnalimen".

[4]Kijower Chronik.

[5]Kijower Chronik, p. 146.

видно, – якщо атака справді відбулася – була тільки розвідка боєм противника частиною сучавської чи хотинської залоги, а не відкрита повномасштабна битва. Залишивши на берегах Пруту невеликі сторожові загони[1], Штефан відійшов до Сучави, а звідти – до Роману[2]. Окрім того, значні молдавські підрозділи й загони, які завдавали полякам відчутної шкоди під час їх маршу, залишилися в районі північніше Сучави[3].

Без якихось особливих сутичок поляки перейшли Прут (очевидно, біля Зеленева) та пішли на Сучаву, спустошуючи та плюндруючи край[4]. Вони грабували та спустошували православні церкви та нівечили ікони в них[5], чим дуже відчутно поглумилися з релігійних почуттів православного населення. В результаті цього православні русини перейшли на бік Штефана та надавали йому всі необхідні послуги, ведучи дозор чи розвідку. А дуже релігійні молдавани, в яких закипіла фанатична ненависть, всі, як один, піднялися та взялися за зброю, щоб захистити майно своїх святинь. Всупереч цьому Ян Ольбрахт все-таки сподівався, що бояри навернуться до нього, тому він,

[1]Там же, p. 170; I. Bogdan p. 45, 59 та в інших місцях (Wickenhauser: Bochotin).

[2]Кажуть, що Штефан зі своїми добрими частинами покинув Сучаву 27-го серпня (див. Kogalniceanu. Chron. Rom., I, p. 170; I.I. Anastasiu. Batala la Bransite i I.Bogdan "Litipisetul dela Bistrita", p. 45, 59.

[3]З цього приводу Ваповський повідомляє: „з усіх боків з'являлися вороги, які відбирали весь вантаж, який їхав з королівства за королівським табором".

[4]Київський літопис.

[5]Київський літопис, с. 146.

aus welchem Grunde er auch alle Gefangenen, die ihm in die Hände gefallen waren, entliess, ehe er mit der Belagerung Suczawas begann.[1)]

Am 24. September[2)] war das polnische Heer vor Suczawa erschienen und hatte in vier gesonderten Lagern das Schloss und die Stadt eingeschlossen[3)]. Am 26.[4)] begann erst die eigentliche Belagerung, die Tag und Nacht fortgesetzt wurde, ohne dass ein erheblicher Erfolgerzielt werden konnte. Während die Polen das Schloss nach allen Regeln der damaligen Kriegskunst berannten, hatte Stefan, der bei Roman stand, Zeit gewonnen, die siebenbürgischen, türkischen und walachischen Hilsvölker heranzuziehen; gleichzeitig liess er keine günstige Gelegenheit verstreichen, ohne die, auf der Suche nach Lebensmitteln begriffenen polnischen Abteilungen auf das Empfindlichste zu schädigen und die Belagerung, wo es nur angieng, zu stören, so dass die Lage der Polen vor Suczawa eine immer misslichere wurde. Das Schloss, auf das Beste armiert, mit hinreichendem Proviant und genügenden Verteidigungsmitteln versehen, widerstand, auf das Tapferste verteidigt, allen Angriffen. Wohl gelang es einen Teil der Mauer in Bresche zu legen, doch setzte die Besatzung die entstandene Lücke durch Faschinen und Erde wieder in stand[5)] und auch die beiden mächtigen Geschütze der Belagerer, die Wapowski in seiner Chronik

[1)]Engel IV, p. 149, auch von Wapowski bestätigt.

[2)]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 170.; Schmidt: Suczawas hist. Denkwr: p. 75; Kaindl: Geschichte d. Bukowina II, p. 83; I. Bogdan: Letopisețul dela Biatrița, p. 45 u. 59.

[3)]Scriptores rer. Pol. II, p. 27.

[4)]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 170; I.I. Anastasiu: Batalia la Branișe und Letopisețul dela Bistrița p. 59.

[5)]Scriptores rer. Pol. II.

перш ніж почати облогу Сучави[1)], відпустив усіх полонених, що потрапили йому до рук.

21 вересня[2)] польське військо з'явилося під Сучавою та взяло в облогу фортецю і місто чотирма окремими таборами[3)]. Але справжня облога почалася 26-го[4)]. Вона тривала день і ніч, але якихось особливих успіхів не мала. В той час, як поляки за всіма правилами тодішнього військового мистецтва тримали фортецю в облозі, Штефан, який стояв під Романом, використовував час для того, щоб залучити собі на допомогу представників неосновних народів з Семигороду, Туреччини та Валахії. Одночасно він не втрачав жодної слушної нагоди, щоб не завдавати болючої шкоди польським підрозділам, які постійно сновигали в пошуках харчів, та, як тільки було можливо, заважав полякам при облозі. Таким чином, становище поляків під Сучавою ставало все скрутніше. Фортеця, що була якнайкраще укріплена, маючи, достатньо провіанту та засобів до оборони, витримувала всі атаки, бо її мужньо захищали. В одній частині муру полякам вдалося зробити пролом, але залога закрила його фашинами та землею[5)]. Навіть дві величезні гармати, які Ваповський називає у

[1)]Engel IV, p. 149. Це підтверджує й Ваповський.

[2)]Kogalniceanu. Chron. Rom. I, p. 170; Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigkeiten, p. 75; Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 85; I. Bogdan: Litipisețul dela Bistrița, p. 45, 59.

[3)]Scriptores rer. Pol. II, p. 27.

[4)]Kogalniceanu. Chron. Rom. I, p. 170; I.I. Anastasiu; Batalia la Branișe i Litopisețul dela Bistrița, p. 59.

[5)]Scriptores rer. Pol. II.

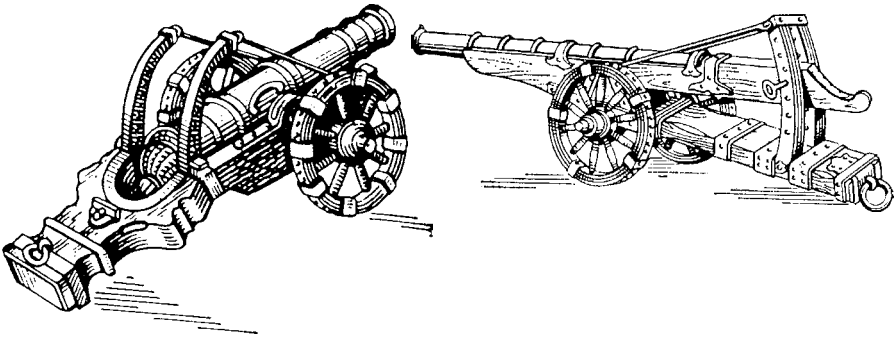

Kanonen (II. Hälfte des 15. Jahrhunderts).: Schwerbombarde (links) und Serpentine (rechts)

Гармати другої половини XV ст.: важка бомбарда (ліворуч) і серпантина (праворуч)

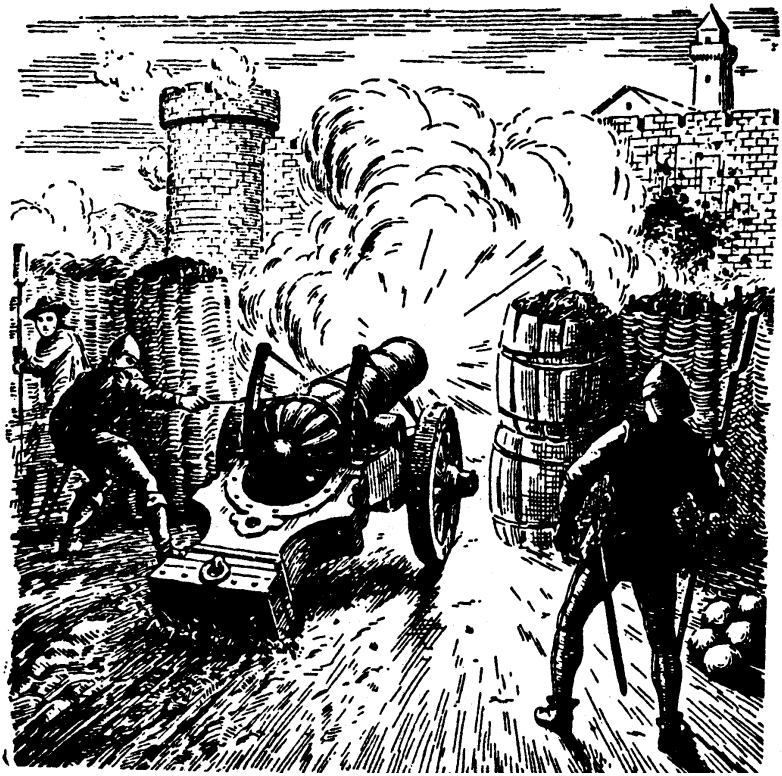

Schwerbombarde locht die Bresche

Важка бомбарда пробиває пролом

„spuende", die Speienden, benennt,[1] konnten nichts ausrichten.

Die Belagerung zog sich in die Länge und Stefan schnitt mit seiner leichten Reiterei die ganze Zufuhr aus Polen ab, fing alles auf was für das Lager bestimmt war, so dass die, durch eine Wagenburg geschätzten Belagerer, selbst belagert zu sein schienen und man den Hunger empfindlich zu spüren begann.[2] Nach dem Eintreffen der siebenbürgischen, türkischen und walachischen Hilfstruppen wurde Stefan immer agressiver. Er nahm die Polen unter Kreuzfeuer und die Gefangenen, die ihm in die Hände fielen, erhielten keinen Pardon, sondern wurden gehenkt und ausgeweidet. Nachdem die Zufuhr aus der Heimat ausgeblieben und die Umgebung von Suczawa schon früher durch die Moldauer derart vorwüstet worden war, dass keine Lebensrnittel aufgebracht werden konnten, entschloss sich Johann Albrecht grössere Abteilungen nach dem Süden des Landes auf Requisition zu entsenden, wobei es zu blutigen Kämpfen[3] mit der moldauischen Streitmacht kam, die das Vorhaben der Polen zu verhindern trachtete[4]. Details über die Opperationen der polnischen Streitkräfte südlich Suczawa, enthalten die Annalen des Klosters Neamţ,[5] welche zwar vielfach unrichtig und verworren sind, in manchen Teilen selbst mit den geschichtlichen Tatsachen im direkten

[1] „Adhibite sunt huic oppugnacioni plurme bombarde, sed due precipue spuende magnitudinis quaram una equis quadraginta, altera quinquaginta trahebatur" (Bei dieser Belagerung wurden sehr viele Belagerungs-maschinen verwendet, aber besonders zwei „Speiende" von gewaltiger Grösse, von denen eine von 40, die andere von 50 Pferden gezogen wurde). Chron. Wapowski.

[2] Scriptores rer. Pol. II, p. 27; Kogalniceanu: Chron. Rom. l, p. 17; Engel IV, p. 148 u. a. o.

[3] Ebenda.

[5] N. Creculexu: Istor. manast.

своєму літописі "плуюючими"[1], не могли завдати шкоди.

Облога затягувалася, а Штефан за допомогою своєї легкої кавалерії відтяв усе постачання з Польщі, забирав усе, що призначалося для табору, таким чином видавалося, що самі обложники, які були захищені нагромадженням возів, опинилися в облозі, та й голод дошкуляв їм усе сильніше[2]. Після прибуття семигородських, турецьких та валаських допоміжних підрозділів, Штефан ставав все більш агресивним. Він узяв поляків під перехресний вогонь, а з полоненими, які потрапляли йому до рук, не церемонився, а вішав їх та випускав їм кишки. Коли постачання з Польщі припинилося, а всю околицю Сучави молдавани ще раніше так спустошили, що стало неможливо добувати харчі, Ян Ольбрахт вирішив вислати на південь країни значні сили, щоб вони реквізували провіант. При цьому доходило до кровопролитних боїв з молдавським військом, яке намагалося перешкодити намірам поляків[3]. Подробиці операцій польських військ на південь від Сучави містяться в літописі монастиря Нямц[4], який, хоч у деяких місцях дуже невірний та заплута-

[1] „Adhibite sunt huic oppugnacioni plurme bombarde, sed due precipue spuende magnitudinis quarum una equis quadraginta, altera quinquaginta trahebatur" (При цій облозі використовувалося дуже багато машин для облоги, але особливо дві "плюючі", які мали величезні розміри, одну з яких тягнуло 40, а іншу – 50 коней). Chron. Wapowski.

[2] Scriptores rer. Pol. II., p. 27; Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 17; Engel IV, p. 148 u.a.o.

[3] Там же.

[4] N. Creculexu: Istor. manast.

Widerspruche stehen, aber dennoch den Beweis erbringen, dass in der Zeit vom 26. September bis zum 16. Oktober ganz bedeutende Kämpfe in Süden stattgefunden hatten und dass seitens der Polen ganz beträchtliche Streitkräfte zwecks Beschaffung von Lebensmitteln, in die Gegend um Neamț und Cotnari vorgeschoben worden waren. Ein derartiges polnisches Detachement von bedeutender Stärke, das bis vor Neamț vorgedrungen war, scheint unfern des Schlosses, im Walde Branişte, eine schwere Niederlage erlitten zu haben.[1)]

[1)]I. I. Anastasiu: Cetate Neamț Batalia dela Branişte. Doue evenimente istorice petrecute in anu 1220–1497, Galați 1802, p. 16. Auf die Aufzeichnungen der Geschichte des Klosters Neamț sich stützend, behandelt der Autor eine dieser Begebenheiten, die er die „Schlacht im Walde Branişte" nennt und irrtümlicher Weise als jenes Ereignis hinstellt, das sich im Kozminer Walde abgespielt hat. Nur aus einer Quelle schöpfend und selbst die anderen moldauischen Chronisten vollkommen ignorierend, sind dem Verfasser recht grobe Fehler unterlaufen. So. lässt er Albrecht seine Armee in drei Teile teilen, von der einer vor Suczawa bleibt, der zweite auf Requisition geht und der dritte Stefan gegen Roman verfolgt Er lässt weiters Albrecht nach aufgehobener Belagerung Suczawas auch gegen Roman ziehen und führt aus, dass der König in folge schlechter Nachrichten aus der Heimat (?) und der Unzufriedenheit seiner Truppen wegen, zur Rückkehr veranlasst worden sei, dass dieser Rückzug am 19. Oktober angetreten und dass schon früher eine Heeresabteilung bei Cotnari geschlagen wurde und beschreibt endlich detailliert die angeblich am 26 Oktober im Walde Branişte bei Neamț, stattgefundene Schlacht. Den Autor dieser Brochüre trifft der gerechtfertigte Vorwurf, dass er es unterlassen hatte, das verwendete Material an der Hand verlässlicher Quellen einer kritischen Prüfung zu unterziehen. So wäre es ihm ein Leichtes gewesen, das Richtige vom Falschen zu scheiden und er hätte gefanden, dass die Schlacht im Walde Branişte, in der Art wie sie wiedergegeben ist, nur ein Spiegelbild

ний, а подекуди й навіть суперечить історичним фактам, все ж таки підтверджує, що в період від 26-го вересня до 16-го жовтня на півдні відбулися значні бої і що з боку поляків в район Нямца та Котнара були вислані значні сили для того, щоб роздобути харчі. Здається, що один з таких великих польських загонів, що просунувся аж до Нямца, в лісі Браніште, що неподалік замку, зазнав тяжкої поразки[1)].

[1)]I.I. Anastasiu. Cetate Neamț Batalia dela Branişte. Doue eveminente istorice petrecute in anu 1220–1497. Galați 1802, p. 16. Спираючись на історичні записи монастиря Нямц, автор розповідає про один з таких випадків, який він називає "битвою біля лісу Браніште", і помилково видає її за ту подію, що розігралася в Козминському лісі. Автор допустився дуже грубих помилок, бо опирався тільки на одне джерело і цілком ігнорував навіть молдавських літописців. Так, наприклад, він розділяє Ольбрахтову армію на три частини, одна з яких перебуває в Сучаві, друга вирушає на реквізицію продовольства, а третя женеться за Штефаном до Романа. Він навіть каже, що Ольбрахт після зняття облоги Сучави вирушає на Роман і що король через погані вісті з батьківщини (?) та через незадоволення своїх вояків змушений відійти назад, що цей відхід почався 19-го жовтня і що вже перед тим один загін військ був розбитий під Котнарами, а також докладно описує битву, що нібито відбулася 26-го жовтня у лісі Браніште під Нямцом. Авторові цієї брошури можна зробити справедливий закид, що він критично не поставився до матеріалу, яким володів, і не звірив його з надійними джерелами. Йому було б легко відрізнити правильне від хибного і він швидко зрозумів би, що битва у лісі Браніште, як вона передається ним, є тільки віддзеркаленням

Die Lage der Polen vor Suczawa wurde mit jedem Tage bedenklicher. Der Adel, an Hunger und Strapazen nicht gewöhnt, murrte und verlangte immer ungestümer die Rückehr in die Heimat und der König, krank und schwach,[1] sah das Vergebliche seiner Bemühung Suczawa zu nehmen, ein, und wurde schwankend. Als überdies eine ungarische Gesandtschaft im Lager erschien und die Forderung stellte, dass der König mit seinem Heere die Moldau verlasse, widrigenfalls der Bruch mit Ungarn unvermeidlich sei,[2] sah sich Johann Albrecht veranlasst auf seine Absichten zu verzichten und entsohloss sich zur Rückkehr. Gleichzeitig wurden mit Stefan durch Vermittlung der ungarischen Gesandten Friedensverhandlungen angebahnt, die jedoch zu einem endgültgen Resultate nicht führten.

jener Niederlage ist, die Johann Albrecht im Kozminer Walde erlitten hatte. Als Militär hätte Anastasiu auch erwägen müssen, dass der Weg von Suczawa nach Polen nicht über Neamț und noch weniger über Roman führte und dass es sich — auch im Jahre 1497 — mit den Regeln der Kriegführung nicht vereint hätte, des Gegners befestigte Hauptstadt — ein Bollwerk von bedeutender Offensivkraft — unerobert im Rücken der Armee stehen zu lassen. Nichte desto weniger gebührt dem Verfasser dieser Arbeit insoferne ein Verdienst, als er den Nachweis erbracht hatte, dass während der Belagerung Suczawas polnische Detachements von bedeutender Stärke bis gegen Nehmț und Cotnari streiften und dass dieselben in dieser Gegend mit der Streitmacht Stefans bedeutende Kämpfe ausgefochten hatten.

[1] Wapowski, Kostin u. a. o.

[2] Vergl.: die Instruktion für die Gesandten an Wladislaus. Wapowski berichtet, dass Stefan benachrichtigt, wienach sich Suczawa nicht mehr halten könne, König Wladislaus bedrängte, Gesandte an Johann Albrecht zu schicken, damit ein Waffenstillstand zustande gebracht werde. Die Unrichtigkeit dieser Behauptung beweist der Inhalt der Instruktion.

Становище поляків під Сучавою з кожним днем ставало все непевнішим. Шляхта, що не звикла до голоду і лихоліть, почала все більше висловлювати незадоволення і все голосніше вимагала повернення на батьківщину, а король, хворий і безсилий[1], зрозумів, що марно намагається взяти Сучаву, тому почав вагатися. А коли ще й угорське посольство з'явилося в таборі та поставило перед королем і його військом вимогу покинути Молдову, бо в противному разі неминучий розрив з Угорщиною[2], Ольбрахт змушений був відмовитися від своїх намірів та вирішив повернути назад. Одночасно через угорських послів він намагався провести зі Штефаном мирні переговори, які, однак, не призвели до остаточного ре-

тієї поразки, якої зазнав Ян Ольбрахт у Козминському лісі. Як військовий, Анастасіу мав би знати, що шлях з Сучави до Польщі не пролягав через Нямц, а тим більше через Роман, і що навіть у 1497 році ніяк не відповідало правилам ведення війни, щоб укріплену столицю противника – бастіон особливої наступальної сили – залишати не завойованою у тилу армії. Тому автор тим більше не може вважати своєю заслугою, начебто він довів, що підчас облоги Сучави польські загони, які були досить великими, робили рейди аж до Нямца та Котнару і що вони в цій місцевості зав'язували великі бої з військом Штефана.

[1] Ваповський, Костін та в інших місцях.

[2] Див.: Інструкції для послів до Владислава. Ваповський каже, що Штефан, коли вже не можна було більше утримувати Сучаву, настійливо просив короля Владислава відправити послів до Яна Ольбрахта, щоб досягти перемир'я. Невірність цього твердження доводить зміст Інструкції.

Nachdem man eine Einigung nicht erzielte, wurde vorläufig nur ein Waffenstillstand[1] für einige Monate abgeschlossen, wobei festgesetzt wurde, dass Johann Albrecht die Belagerung von Suczawa aufzuheben, die Moldau zu räumen und—wie endlich Xenopol berichtet[2] — dass das polnische Heer beim Rückzuge denselben Weg einzuschlagen habe, den es gekommen war. Nachdem dieser Waffenstillstand durch die Delegierten verkündet und durch einen Herold im Lager und in der Umgebung der Stadt verlautbart wurde, ordnete der König den Abzug der Truppen[3] an, welcher in der Zeit zwischen den 19. und 22. Oktober suksessiv, u. z. derart erfolgte, dass die erste Heeresstaffel am 19. die letzte am 22. das Lager vor Suczawa verlassen hatte[4].

[1]Das ein. Waffenstillstand abgeschlossen wurde, beweist die Instruktion. Das Erscheinen der ungarischen Gesandtschaft im Lager vor Suczawa, so wie der Abschluss eines Waffenstillstandes wird überdies durch die Kijower und lithauische Chronik (p. 146 Kij. C.; p. 66 lith. Chr.) bestätigt und ausdrücklich hervorgehoben, dass die ung. Gesandten denselben vermittelten. Vergl.: überdtes Anali regni Hungariae IV, p. 472; Pamiętnik Lukasza Wazelroda I, p. 111; Xenopol: Istoria IV, p. 94; Ulianickij: Materiale p. 130 — 140. und. I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița p. 80.

[2]Xenopol: Istr. IV, p. 94. und I. Bogdan. Letopisețul dela Bistrița p. 45 u. 66.

[3]Scriptores rer: Pol.

[4]Kaindl, Schmidt, Wickenhauser, Engel, Kogalniceanu und I. I Anastasiu bezeichnen den 19. Oktober als Tag des Aufbruches, was nur für die erste Heeresstaffel zutreffend sein dürfte, weil es absolut ausgeschlossen ist, dass die grossen Heermassen, die vor Suczawa lagen, sieh an einem Tage gleichzeitig in Bewegung setzten. Der Beweis, dass der Abmarsch am 19. 20. 21. und 22. erfolgte, wird dadurch erbracht, dass Wapowski berichtet: der 26. sei der 4. Marschtag gewesen; am 16. wurde die Belagerung aufgehoben, bis 19. währten die Friedensverhandlungen; in vier gesonderten Staffeln

зультату. Коли згоди не було досягнуто, вирішили укласти тільки тимчасове перемир'я[1] на кілька місяців і при цьому було встановлено, що Ян Ольбрахт знімає облогу з Сучави, покидає Молдову і – як повідомляє Ксенопол[2] – польські війська при відступі повинні йти тим самим шляхом, яким і прибули. Коли делегати оголосили перемир'я, а герольд повідомив про нього в таборі та в передмістях, король наказав військам відступати[3]. Відступ відбувався поступово між 19 і 22 жовтня і таким чином, що військові підрозділи покинули табір під Сучавою 19-го, а останні частини – 22-го[4].

[1]Те, що про перемир'я було домовлено, видно з Інструкції. Прихід угорських послів до табору під Сучавою, а також укладення перемир'я підтверджується й Київським та Литовським літописами (с. 146 Київ. і с. 66 Литов. літ.). У них чітко підкреслюється, що угорські посли були посередниками. Див.: також: Anali regni Hungariae IV, p. 472; Pamiętnik Lukasza Wazelroda I, p. 111; Xenopol: Istoria IV, p. 94; Ulianickij: Materiale, p. 130 – 140 і I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 80.

[2]Xenopol: Istoria IV, p. 94; і I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 45 u. 66.

[3]Scriptores rer: Pol.

[4]Кайндль, Шмідт, Віккенгаузер, Енґель, Когальнічану та Анастасіу називають 19-е жовтня днем відходу, що стосується, мабуть, тільки перших колон, бо абсолютно виключено, щоб велика кількість військ, яка була під Сучавою, в один день могла одночасно рушити. Доводом того, що відступ відбувався 19-го, 20-го, 21-го і 22-го, є те, що Ваповський повідомляє: 26-е було четвертим днем маршу; 16-го було знято облогу, до 19-го тривали мирні переговори; відхід відбувався чотирма окремими колонами.

IV

Die Schlacht im Kozminer Walde

Wie bereits dargetan wurde, war das polnische Heer in der Zeit zwischen den 19. und 22. Oktober aus seinem Lager vor Suczawa aufgebrochen und halte den Rückzug in die Heimat, in vier gesonderten Gruppen, u. z. derart angetreten, dass der Adel Westpolens mit seinem Gepäck und seinen Wagen die erste, der Belagerungspark, die königlichen Wagen, der König selbst mit seinem Bruder Siegismund und der Hochadel des Landes die zweite, der Adel Ostpolens und Rotrusslands die dritte und das gemeine Volk —sowohl Fussvolk als auch Reiter — die letzte und vierte Staffel der Marschkolonne bildete[1)]

Noch vor Abbruch des Lagers soll Stefan den König davor gewarnt haben, beim Rückzuge ja nicht einen anderen Weg als den, den er gekommen war, einzuschlagen, weil der durch die Wälder führende unsicher sei. Albrecht möge, liess ihm der Wojwode sagen, durch offenes Land ziehen und dann aufeinen Weg, der, wenn auch weiter, so dennoch sicherer sei, nach rechts abschwenken. Den kürzeren, nach link? durch die Wälder führenden, möge er jedenfalls meiden, weil seinem Heere dort sehr leicht ein Unfall begegnen könnte.[2)] Der König beachtete diese

wurde der Rückzug bewerkstelligt; aus alldem muss man daher schliessen, dass die l. Abteilung am 19. die letzte am 22. aufgebrochen ist. Bezüglich des Tages des Aufbruches vergl. auch J. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 45 und 60. — Nach Nikolai Brzecki: Spissanie kroniki o ziemi woloskyey soll die Belagerung 5 Wochen nach Xenopol gar 2 Monate gewährt haben.

[1)]Scriptores rer. Pol. II (nach der Wapowskischen Chronik.)

[2)]Vergl.: Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 171; I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 46 und 60

IV

Битва у Козминському лісі

Як уже було сказано, польське військо вирушило зі свого табору під Сучавою між 19-им та 22-им жовтнем та почало відступ на батьківщину чотирма окремими групами таким чином, що маршові колони утворювали: першу – шляхта Західної Польщі зі своїм багажем та своїми возами, другу – парк машин для облоги, королівські вози, сам король зі своїм братом Сигізмундом та пани зі всієї Польщі, третю – шляхта Східної Польщі та Червоної Русі, а четверту і останню – піші та кінні посполиті[1)].

Ще начебто перед зняттям табору Штефан попереджав короля, щоб той при відступі рухався не іншим шляхом, ніж тим, яким він прийшов сюди, бо шлях через ліси є небезпечним. Воєвода велів переказати Ольбрахту, щоб той рухався відкритою місцевістю, а потім повернув праворуч на шлях, який хоч і довший, зате безпечніший. Хай він уникає короткого шляху ліворуч, що веде через ліси, бо на ньому з його військом можуть легко трапитися нещасні випадки[2)]. Але король не послухався цього попередження

Зі всього цього треба дійти висновку, що перший підрозділ вирушив 19-го, а останній – 22-го. Стосовно дня відходу див. також Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 45, 60. За Миколаєм Бєжецьким (Spissanie kroniki o ziemi woloskyey) облога начебто тривала 5 тижнів, а за Ксенополем – навіть 2 місяці.

[1)]Scriptores rer. Pol. II (за літописом Ваповського).

[2)]Див.: Cogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 171; I.Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 46, 60;

Warnung nicht und wählte jene Route die über die Horaica zur Serethfurt, nächst Styrcze und von da durch den Kozminer Wald gegen Czernowitz, führte.

Am 25. Oktober hatte das polnische Heer, dessen Kolonnen allenthalben plünderten und fouragierten, das Gebiet südlich des Sereth durchzogen, den Fluss durchfurtet und war am Südrande jenes grossen Waldes, der das Quellgebiet des Dereluibaches bedeckt und durch welchen damals nur ein Weg führte,[1] angekommen. Der Vortrab, bestehend aus dem Adel Westpolens, war weiter gezogen, hatte am selben Tage noch den Wald unbehelligt passiert und sein Lager jenseits desselben aufgeschlagen.[2] Der König hingegen verblieb mit der Hauptmacht, bestehend aus den Kleinpolen, den Rotreussen, dem Belagerungspark, seiner Leibgarde (:equitatus aulicus:), der ganzen Wagenkolonne und dem gemeinen Volke diesseits des Waldes und

und Xenopol: Istoria IV, p. 91 und 95 allwo berichtet wird dass dies eine Premisse des Waffenstillstandes war. Wapowski (Scriptores rer. Pol. II) fürt aus, dass es sich um eine Warnung gehandelt habe.

[1]Wapowski berichtet: „das polnische Heer konnte den Wald an einem Tage nicht passieren weil nur ein einziger Weg durch denselben führte."

[2]Scriptores rer. Pol: II; Wapowskische Chronik. Der Bericht scheint diesbezüglich vollkommen zutreffend zu sein, weil nebst des gemeinen Volkes der Hochadel und jener Ostpolens und Rotrusslands fast ganz aufgerieben wurde, wohingegen die Grosspolen gar keine Verluste erlitten hatten, was zur Folgerung berechtigt, dass sie —weil abwesend — nicht in Mitleidenschaft gezogen waren. Vergl.: anch Engel IV, p. 149 und M. de Miechows: Chronik, Caput LXXV die ebenfalls berichten, dass die Grosspolen unbehindert den Wald passierten.

і вибрав той маршрут, який пролягав через Гораїку та брід на Сереті, потім Стирче, а звідти — через Козминський ліс на Чернівці.

25-го жовтня польське військо, яке на своєму шляху все плюндрувало та забирало всі харчі та фураж, пройшло місцевістю на південь від Серету, переправилося вбрід через річку та прийшло на край того великого лісу, де знаходиться джерело струмка Дерелуй і через який тоді вела тільки одна дорога[1]. Кінна розвідка, що складалася зі шляхти із західної Польщі, пішла далеко вперед, ще цього самого дня благополучно минула ліс та стала табором по той його бік[2]. Але король залишився зі своїми головними силами, що складалися з малополяків, червонорусів, парку облогових машин, його охорони (equitatus aulicus), цілої колони возів і посполитих, по цей бік лісу та став під Глибокою на ніч табором,

Xenopol: Istoria IV, p. 94, 95, де повідомляється, що це було умовою перемир'я. Ваповський (Scriptores rer. Pol. II) каже, що це було тільки попередження.

[1]Ваповський повідомляє: "Польське військо не могло пройти лісом за один день, бо через нього була тільки одна дорога".

[2]Scriptores rer. Pol. II; Літопис Ваповського. Повідомлення з цього приводу видається цілком правдивим, поряд з посполитими пани та шляхта зі східної Польщі та Червоної Русі були майже цілком знищені, а великополяки майже не мали втрат, що дає підстави зробити висновок, що вони не потерпіли, бо їх там не було. Див.: також: Engel IV, p. 149 та літопис М. з Мєхова, розд. LXXV, які теж повідомляють, що великополяки перейшли ліс без перешкод.

bezog unfern Hliboka ein Nachtlager, welches durch eine Wagenburg geschützt war.[1] Als Lagerplatz soll.— wie das Volkerzählt— eine Kuppe westlich des Ortes, die Walowia heisst, gedient haben, was auch richtig sein dürfte, weil nach den Berichten mancher Geschichtsschreiber der Anmarsch des Heeres gegen den Kozminer Wald von Tomnesti, dem heutigen Suczaweny — also von Westen her.— erfolgt war.[2] Annähernd dreieinhalb Kilometer östlich des Lagerplatzes zog die alte Strasse, an Mihuczeny und Dymka vorbei, durch den Kozminer Wald nach Czernowitz. An dieser Strasse, wahrscheinlich nordöstlich von Mihuczeny, lag auch die vielgenannte Waldblösse: „die Einöde auf der schwarzen Alm" (Czorny Halom), welche vielfach als jener Ortbezeichnet wird, allwo Stefan der Grosse den Polen die schwere Niederlage am 26. Oktober 1497 beigebracht hatte. Möglich ist es, dass die Schlacht dort eingeleitet wurde; geschlagen wurde sie aber auf .einem viel grösserem Raume, u. z. auf jenem Höhenrücken der im Westen, Norden und Nordosten steil gegen die tief eingeschnittene Talfurche des Derelui und Niewolnica Baches abfällt, südlich sich insanften Wellengegen das Serethtal verflacht und durch die sumpfige, seichte Wasserrinne des Kotowecbaches im Westen begrenzt wird. Auf der höchsten Rückenlinie dieses Bergzuges, quer über die Wasserschneide weg, führte der alte Weg nach Csernowitz, welchen die Bevölkerung heute „Tatarenweg" nennt. Dieser sowie der von der Dumbrawahöhe gegen Kozmin abzweigender Weg (Drumul Sêrbuliu) waren ein schwer zu passierendes, gefürchtetes Walddelifé, indessen Engen es dem Angegriffenen

[1]Scriptores rer. Pol. II; Wapowkische Chronik und Engel IV, p. 149.

[2]Vergl.: Wickenhauser: Bochotin, p. 19.

який був захищений возами[1]. Як розповідають у народі, за місце табору служила вершина пагорба на захід від села, яка називається Воловія, що, мабуть, є правдивим, бо, за повідомленнями деяких істориків, військо рухалося до Козминського лісу з Томнешт, сьогоднішніх Сучавен, тобто із заходу[2]. Приблизно за три з половиною кілометри на схід від табору пролягала стара дорога на Чернівці повз Мигучени та Димку через Козминський ліс. Біля цієї дороги, очевидно, на північ від Мигучен, була галявина перед лісом: "пустка на Чорній полонині" (Чорний галом), яку в багатьох джерелах називають тим місцем, де Штефан Великий 26-го жовтня 1497 року завдав полякам тяжкої поразки. Можливо, що там був тільки початок битви, але сама битва відбулася на набагато ширшому просторі, а саме на тому пагорбі, який на захід, північ та північний схід круто спадає до глибокої долини річки Дерелуй та струмка Невольниця, на південь плавними хвилями поступово переходить у долину Серету, а на захід його обмежує болотистий берег мілкого потічка Котовець. Найвищим місцем цього пагорба, навскоси до вододілу, пролягає старий шлях на Чернівці, який люди зараз називають Татарським шляхом. Цей шлях, та ще дорога, яка вела з пагорба біля Думбрави і відгалужувалася у бік Козмина (drumul Sêrbuliu), були тією майже непрохідною та небезпечною міс-циною, у вузьких проходах якої атакованим було

[1]Scriptores rer. Pol. II; літопис Ваповського та Engel IV, p. 149.

[2]Див.: Wickenhauser: Bochotin, p. 19.

unmöglich war, seine weit-überlegenen Streitkräfte zum Kampfe zu entfalten. Die schweren Panzerreiter, die in den Schlachten des Mittelalters ausschlaggebend waren, waren in diesem dichten Walde kampfunfähig und nahezu wehrlos.

Die sich darbietende günstige Gelegenheit zu einem Handstreiche in genialer Weise sogleich erfassend, war Stefan der Grosse mit seinen, durch siebenbürgische, türkische und walachische Hilfstruppen verstärkten Scharen[1)] dem polnischen Heere nachgefolgt und hatte, inzwischen als dasselbe dem gefährlichen Walde entgegen zog, alle Vorbereitungen für den, jedenfalls schon früher geplanten Ueberfall, getroffen. Während die Polen nichts ahnend und sorglos am Waldrande lagerten, lies der Wojwode durch die Moldauer Bäume längs des Hohlweges halb fällen, damit derselbe im geeigneten Momente verrammelt werden könne, nicht aber — wie manchen Orts[2)] berichtet wird — dazu damit durch die stürzenden Bäume die Vorüberziehenden erschlagen, werden. Sodann entsendete Stefan Fussvolk in den Wald und leichte Reiterei an den Ausgang desselben, damit der Gegner von allen Seiten gefasst und ihm der weitere Rückzug gegen Norden abgeschnitten werden könne. Die Hauptmacht selbst blieb zurück und war dazu bestimmt um in geeigneten Momente zum Angriffe auf die Quée der Marschkolonne eingesetztwerden zu können. Nachdem alle Vorbereitungen für den geplanten Ueberfall getroffen waren, verhielten sich die moldauischen Scharen ruhig, störten das

[1)]Dass an dem Uberfalle im Kozminer Walde nebst moldauischen, auch siebenbürgische, türkische und walachische Truppen teilgenommen haben, ist sichergestellt. Vergl: Liske: Cudze w Polsce star. p. 38; Lithauische Chronik, p. 66; Tubero: p. 335.

[2)]Vergl.: D. Cantemir, Ureche, Xenopol, Hustynskaja lietopis u. a. o.

неможливо розгорнути під час битви свої набагато чисельніші бойові лави. Кіннота в тяжких обладунках, яка в середні віки у війнах мала вирішальне значення, у цьому густому лісі була нездатною до боротьби та майже не могла оборонятися.

Штефан Великий відразу геніально використав таку слушну нагоду для нападу зненацька. Він, маючи підмогу семигородських, турецьких та валаських загонів[1)], рухався слідом за польським військом, попередньо вживши всіх заходів для вже раніше запланованого нападу, коли воно почне рухатися в бік небезпечного лісу. Поляки, нічого не підозрюючи, розташувалися собі на узліссі, а воєвода наказав молдаванам підрубати вздовж лісових проходів дерева, щоб у зручний момент загородити проїзд, але зовсім не для того – як про це в деяких джерелах[2)] повідомляється –, щоб розчавити падаючими деревами тих, що рухалися мимо. Потім Штефан послав піхоту в ліс, а легку кавалерію – до місця виходу з лісу, щоби противник зі всіх боків був обложений та щоб відрізати йому шлях до відступу на північ. Головні сили він залишив на місці, аби вони у зручний момент атакували хвіст колони. Підготувавши все для запланованого нападу, молдавські загони поводилися дуже тихо, не докучали вночі польському

[1)]Те, що у нападі в Козминському лісі поряд з молдавськими брали участь і семигородські, турецькі та валаські загони, точно встановлено. Див.: Liske: Cudze w Polsce star., p. 38; Литовський літопис, с. 66; Tubero, p. 335.

[2)]Див.: D. Cantemir, Ureche, Xenopol, Густинський літопис тощо.

Nachtlager des Heeres nicht und griffen auch die Westpolen, die tags Vorher den Wald durchquert hatten, nicht an, weil Stefan den Vorteil, der seinem Vorhaben durch die erfolgte Zersplitterung der feindlichen Streitkräfte erwachsen war, sofort erkannt haben mochte.

Am 26. Oktober bei Tagesanbruch gab der König den Befehl zum Abbruche des Lagers. Den Zug eröffnete der Belagerungspark, ihm folgte der König des Fiebers und der Schwäche wegen auf einem Wagen fahrend, sodann schloss sich der Adel Ostpolens und Rotrusslands an und den Schluss bildete der Tross und das gemeine Volk.[1] Alles zog wie zur Friedenszeit mit abgelegten Waffen und in losen Scharen einher. Der König voraus und das königliche Gepäck ihm nach, war bis zur Mitte des Waldes — also etwa bis zur Dumbrawahöhe — gelangt, als die Moldauer ganz unerwartet und überraschend von rückwärts und von den Seiten auf das polnische Heer eindrangen, den Weg durch Umstürzen der Bäume verlegten, die Wagen umwarfen, auf den Tross, das gemeine Volk und den ostpolnischen und rutrussischen Adel, der vollkommen überrascht wurde, einhieben und unter den wirren Massen ein furchtbares Blutbad anrichteten. Gleichzeitig waren am Nordrande des Waldes moldauische Reiterscharen erschienen und sperrten den weiteren Rükzug des Heeres. Die ersten, die dem Anprall der moldauischen Hauptmacht unter Führung Stefans unterlagen, waren die Lohnsoldaten, das gemeine Volk, die am

[1] Scriptores rer. Pol. II. Wapowskische Chronik ist die Reihenfolge der einzelnen Heeresteile beim Abmarsche aus dem Lager genau angegeben. Wenn das Lager westlich Hliboka aufgeschlagen war, so musste der Abzug nur durch den Ort über die Stylohöhe erfolgt sein, um den durch den Wald führenden Weg erreichen zu können.

таборові і не нападали на їхніх вартових, які в день перед цим прочісували ліс, бо Штефан, мабуть, вбачав користь в тому, щоб розпорошити ворожі сили.

26-го жовтня, коли розвиднілося, король наказав зняти табір. Попереду колони рухався парк облогових машин, за ним – король, який через хворобу та гарячку їхав у кареті, потім – шляхта зі Східної Польщі та Червоної Русі, а замикали колону обоз та посполиті.[1] Всі рухалися, як у мирний час, не тримаючи в руках зброю та не дотримуючись суворого військового порядку. Король був попереду, а за ним везли його багаж. Коли вони дісталися середини лісу, тобто, мабуть, узвишшя під Думбравою – на польське військо несподівано ззаду та з боків напали молдавани, вони загородили поваленими деревами дорогу, поперекидали вози, вдарили по обозу, посполитим, східнопольській та червоноруській шляхті, яка була цілком приголомшена, та вчинили серед цієї спантеличеної маси жахливе побоїще. У цей самий час на північному боці узлісся раптово з'явилися молдавські кіннотники та перетнули військам шлях до відступу. Першими, хто не витримав натиску основних молдавських сил під орудою Штефана, були найманці та посполиті, які мали

[1] Scriptores rer. Pol. II. У літописі Ваповського точно наведено порядок проходження окремих військових підрозділів після того, як табір було знято та почався марш. Якщо табір було розбито на захід від Глибоки, то відхід, мабуть, здійснювався по пагорбу Стило, щоб вийти на шлях, який веде через ліс.

Schlusse der Kolonne eingeteilt waren und sich noch zum Teile im Lager befanden[1] Sie wurden fast ganz niedergemacht und zerstreut.[2] Der Adel Ostpolens, Rotrusslands und des Krakauer Palatinates, der anfangs Widerstand zu leisten versuchte und zu den Waffen und Pferden geeilt war, kämpfte — wie Wapowski berichtet — „nicht ohne Furcht und Schreken" durch kurze Zeit, doch ohne aller Ordnung, da sowohl die Führer als auch die Feldzeichen fehlten. Er wurde zerstreut und zersprengt und floh in wirren Haufen in das Lager, welches noch unversehrt dastand, zurück und suchte Schutz in der Wagenburg, allwo ein so arges Gedränge entstand, dass jede Verteidigung unmöglich wurde. Von allen Seiten drangen die Moldauer, die Wagen umwerfend, ein und hieben alles, was ihnen unter die Hand kam, nieder.[3]

Während bei der Nachhut auf Tod und Leben gekämpft wurde, hatte der König seine Leibgarde „die Blüte seiner Kriegsmannschaften[4] um sich versammelt und aus der Mitte des Waldes den Bedrängten unter Führung des Johann Tęczyński, Wojwoden von Krakau, zu Hilfe geschickt. Die Reiter verliessen den Wald unter dem Klang der Trompeten und den Lärm

[1]Es muss mit Rücksicht auf die grosse Menge Volkes angenommen werden, dass zur Zeit des Angriffes der Tross und ein Teil der Fusstruppen sich noch im Lager befanden und mit dem Abbruche desselben beschäftigt waren, weil mit Rücksicht auf die Länge der Marschkolonne, da nur ein Weg zur Verfügung stand, die Tete mindestens 6 Stunden früher aufgebrochen sein musste als Quée.

[2]Nach Wapowski sollen sie alle umgekommen sein.

[3]Ureche berichtet: „Viele von dem polnischen Heere giengen zu Grunde; sowohl von den Eingeschulten wie auch von den Bauern".

[4]Wapowski schreibt: „regium equitam, florentem miliciam".

рухатися у хвості колони та ще частково були у таборі[1]. Їх майже всіх знищили, а решту розсіяли[2]. Шляхта зі Східної Польщі, з Червоної Русі та з Краківського воєводства, яка спочатку намагалася чинити опір та кинулася до зброї та коней, боролася зразу – як повідомляє Ваповський – "не без страху й переляку", але без усякого порядку, бо не мала ні командирів, ні клейнодів. Її розпорошили та розсіяли, і вона неорганізованими натовпами тікала в табір, який ще був не атакований, та шукала захисту за валом з возів. Там виникла така тиснява, що про якусь оборону не могло бути мови. Молдавани напирали зі всіх боків, вони перекидали вози та рубали все, що їм потрапляло під руку[3].

В той час, коли у хвості колони йшла боротьба не на життя, а на смерть, король зібрав навколо себе свою придворну охорону, "цвіт свого війська"[4], та послав її з середини лісу на допомогу оборонцям, а командував ними Ян Тичинський, краківський воєвода. Кіннота виїхала з лісу під зву-

[1]Беручи до уваги велику масу людей, треба припустити, що під час нападу обоз та частина піхоти ще були в таборі та готувалися до відходу, бо, зважаючи на довжину маршової колони та те, що була тільки одна дорога, голова колони, очевидно, вирушила на 6 годин раніше, ніж хвіст.

[2]За Ваповським, вони всі загинули.

[3]Уреке повідомляє таке: "Загинуло багато польського війська, як з навченого, так і з селян".

[4]Ваповський пише: „regium equitam, florentem miliciam".

„kräftiger Trommeln"[1] und zögen den Kampf auf sich. Es entspann sich am Waldrande, wahrscheinlich in jener Gegend die heute Obicz weleka und Putryna heisst,[2] ein neues, blutiges Gefecht zwischen der Hauptmacht Stefans und der königlichen Reiterei, der es gelang, die Moldauer auf eine kurze Zeit über den Serethfluss zurückzudrängen, wodurch die im Lager Eingeschlossenen Zeit gewannen, dasselbe fliehend zu verlassen und sich in den Wald zu zerstreuen, allwo noch viele durch das dort postierte Fussvolk *nieder*gemacht wurden.

Der Erfolg der königlichen Garde, deren Führer im Sereth sein Pferd verlor und in Gefangenschaft der Türken geriet, war jedoch nur ein vorübergehender, denn auch die tapfern Reiter mussten wenden und sich in den Wald zurükziehen. Das mutige Vorgehen dieser Schar aber, die sich dem siegreichen Gegner entgegengeworfen und ihm für kurze Zeit in seiner Siegeslaufbahn gehemmt hatte, hatte zur Folge, dass das polnische Heer vor gänzlicher Vernichtung errettet wurde. Nachdem selbst die polnischen Chronisten berichten, dass nebst des Landadels auch der polnische Hochadel an diesem Tage sehr schwere Verluste erlitten hatte, so muss man annehmen, dass gerade das zweite Treffen jenes war, anlässlich dessen ein grosser Teil des Hochadels umgekommen ist.

[1] „Qui accelerato itinere silva egressus cum borrisono tubarum clangore timpanorum roborantium strepitu ao armorum resplendentium fulgore magno impetu in hostem ferebatur" Wapowski.

[2] Die Bevölkerung erzählt noch heute, dass die Schlacht sieh im Raume zwischen her Dumbrawahöhe im Norden, den Marken der Gemeinde Czerepkoutz im Süden, östlich von Hliboka, Dymka und Mihuczeny, und westlich des Kotowecbaches abgespielt habe. Alles spricht dafür, dass sich in diesem Falle Überlieferung und Wahrheit vollkommen decken. Dass die Schlacht sich bis ins Sereththal ausdehnte, geht auch daraus hervor, dass Johan Tęczynski sein Pferd im Serethflusse einbüsste. (Vergl.: Cromer lib., 30, Bielski, fol. 486.)

ки сурм та гуркіт "гучних барабанів"[1], та відтягнула бій на себе. Ця боротьба розгорілася на краю лісу, мабуть, на тій місцевості, що сьогодні зветься "Обіч велика" і "Путрина"[2]. Це була нова кровопролитна битва між головними силами Штефана та королівською кіннотою, якій удалося відкинути молдаванів на короткий час на протилежний берег Серету, в результаті чого ті, яких оточили в таборі, використали час, щоб втекти з нього і розбігтися по лісі, де багато з них були вбиті піхотою, що несла там варту.

Успіх королівської гвардії, командир якої втратив коня та потрапив до турецького полону, був тільки тимчасовим, бо й відважні кіннотники мусили повернути й відійти назад до лісу. Мужній наступ цього загону, який кинувся на звитяжного противника і на короткий час затримав його переможні дії, мав своїм наслідком те, що врятував польське військо від цілковитого знищення. Коли навіть польські літописці розповідають, що поряд з сільською шляхтою в цей день зазнали тяжких втрат і пани, то треба припустити, що саме друга сутичка була тією, в якій загинула велика частина панства.

[1] Ваповський: „Qui accelerato itinere egressus cum horrisono tubarum clangore timpanorum roborantium strepitu ac armorum resplendentium-fulgore magno impetus in hostem ferebatur".

[2] Місцеве населення розповідає ще й сьогодні, що битва відбувалася на місцевості між горою Думбрава на півночі, краєм громади Черепківці на півдні, на схід від Глибоки, Димки та Мигучен і на захід від струмка Котовець. Зі всього видно, що у цьому разі письмові джерела повністю відповідають дійсності. Те, що поле битви розтягнулося аж до річки Серет, видно з того, що Ян Тичинський утратив у Сереті свого коня. (Див.: Cromer lib., 30; Bielski, fol. 486).

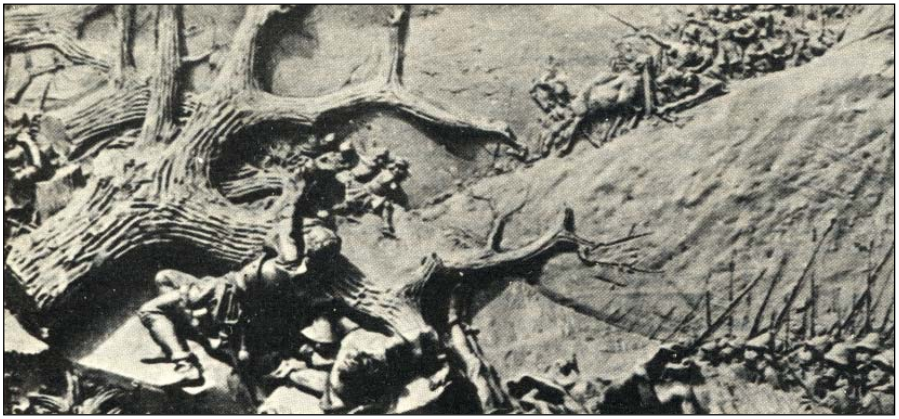

Schlacht bei Kozmin

Битва біля Козмина

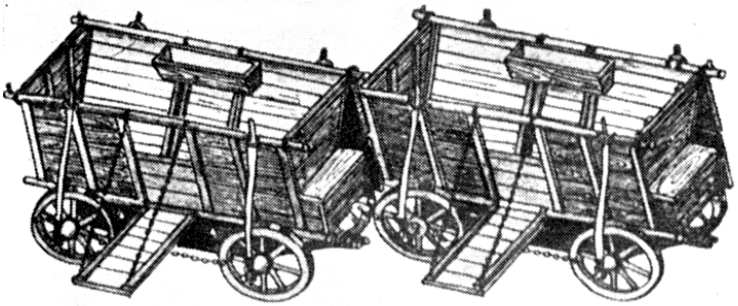

Kampfleiterwagen,
die für die Abwehr angeordnet sind

Бойові вози,
розташовані для оборони

Die Schwerte (Ende des 15. Jahrhunderts),
gefunden in Fluss Prut bei den Dörfern
Strilezkyj Kut und Lenkiwzi.

Мечі кінця XV ст. ,
знайдені в р. Прут поблизу сіл
Стрілецький Кут та Ленківці

Während die Hauptmacht seines Heeres im Kozminer Walde total geschlagen und nahezu aufgerieben wurde, war Johann Albrecht an den Nordrand desselben geflohen. Wer von den Polen am Leben geblieben war, floh, so gut es gieng, ebenfalls nach Norden und trachtete sich mit dem Könige und seinem Bruder Siegismund im jenseitigen Lager in Sicherheit zu bringen, welches sich beim Dorfe Kozmin,[1] einem Orte, der unfern der Niewolnizamündung in den Dereluibach lag, befand. Heute besteht das Dorf „Cozminul" nicht mehr und nur der Name eines Feldriedes, den die Bevölkerung Kozmin nennt, weist darauf hin, wo es einst war. Ein schmaler, tief eingeschnittener Waldweg führte von dorten zur Dumbrawahöhe empor, von dem heute nur noch der tiefe, mit Gras und Gestrüpp bewachsene Einschnitt, den das Volk Drumul Sêrbului nennt, sichtbar ist. Um von der Höhe zum Dorfe gelangen zu können, musste Johann Albrecht diesen Weg benützen, weil dazumal kein anderer von der Wasserscheide nach Nordosten ins Dereluital geführt hatte.[1]

Furchtbar muss die Niederlage des polnischen Heeres an diesem Tage gewesen sein und und man wird nicht irregehen, wenn man dessen

[1]Vergl.: Kogalniceanu: Chron: Rom. I, p. 172; Engel IV, p. 149; Xenopol: Istor. IV, p. 96. Das Dorf „Cozminul" schenkte Stefan d. *G.* 1488 dem Kloster Putna. (Vergl.: Werenka: Topographie d. Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich, p. 68.).

[2]Circa 500 Schritte westlich dieses Weges, an der Waldlisiere, liegt eine Häusergruppo die „Horodyszcze" heisst. Hier befindet sich der sogenannte „Sobieski-brunnen", allwo ein altes, aus dem 15. Jh. stammendes Ritterschwert, welches im Walde gefunden wurde, an einem Kreuze angenagelt war. Leider wurde es vor 6 Jahren durch unbekannte Täter entwendet. Es ist nicht ausgeschlossen, ja selbst wahrscheinlich, dass das Lager der Grosspolen bei Horodyszcze war.

Коли основні сили Яна Ольбрахта були розбиті та майже знищені в Козминському лісі, сам він утік на північний край цього лісу. Ті поляки, що залишилися живі, теж втікали якомога швидше на північ та намагалися врятуватися разом з королем та його братом Сигізмундом у таборі на тому боці, який знаходився біля села Козмин[1], що лежало біля впадіння Невольниці у річку Дерелуй. Сьогодні вже немає села "Козмінул", але назва того поля, що його населення зве Козмин, вказує, де воно колись знаходилося. Вузька, глибоко врізана в землю, лісова дорога веде звідти до гори Думбрава, з якої видно рів, що поріс травою та кущами, і який у народі зветься „drumul Sêrbului". Ян Ольбрахт мусив скористатися цією дорогою, щоб з гори дістатися села, бо тоді не було іншої дороги, яка вела б від місця вододілу на північний схід до долини річки Дерелуй[2].

Жахливою була поразка польського війська у цей день, тому не буде помилкою сказати, що загальні втрати склали багато тисяч. На полі бит-

[1]Див.: Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 172; Engel IV, p. 149; Xenopol: Istor. IV, p. 96. Село "Козмінул" Штефан Великий подарував у 1488 році монастиреві Путна. (Див.: Werenka: Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich, p. 68).

[2]Близько 500 кроків на захід від цієї дороги, на краю галявини, стоїть група хат, що зветься Городище. Тут є так звана „криниця Собєського", де до хреста був прибитий старий рицарський меч з 15-го століття, знайдений у лісі. На жаль, 6 років тому його забрали невідомі злочинці. Не виключено, ба навіть цілком імовірно, що табір великополяків був саме біля Городища.

Gesamtverlust auf viele Tausende beziffert. Fast das ganze gemeine Volk, der grösste Teil des ostpolnischen und rotrussischen Adels, die Hilfstruppen des Deutschen Ritterordensund die Blüte des Hochadels deckte die Walstatt; viele Gefangene, das ganze Gepäck und ein grosser Teil der Wagen, so auch viele Waffen, Fahnen und Standarten,[1] ja selbst die Wagen des Königs und die Geschütze wurden erbeutet.[2] Die Gefangenen, die Moldauer machten, liess Stefan töten[3]; die Türken schleppten ihre in die Gefangenschaft, von wo manche erst nach vielen Jahren in die Heimat rückkehrten.[4]

Im Lager zu Kozmin, das in nächster Nähe des Dorfes aufgeschlagen war,[5] rastete König Johann Albrecht am 26. und 27. October[6] mit den Trümmern seines geschlagenen Heeres, wartend bis sich die, im unheilvollen Walde

[1]Ureche berichtet, dass Stefan dieselben sammeln liess.

[2]Kogalniceanu: Chron: Rom. l, p. 172. Nach I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 47 und 60 und Brzecki: Spissanie Kroniki ziemi woloskyey fielen den Siegern auch alle Belagerungsmaschienen und Geschütze in die Hände.

[3]Stefan soll sie vor seinen Augen mit dem Schwerte durchstochen haben lassen. (Scriptores rer: Pol. II).

[4]Vergl.: Scriptores rer. Pol: II; Kogalniceanu: Chron: Rom.; M. de Miechow: Chron. Pol. — gefangen wurden vom Hochadel: die Edlen Johannes Tęczyński, Peter Prochicki, Johann Sprowy von Odrowąsz, Gargowski und Prochowski. Gefallen sind: Nikolaus von Tęczynski, Wojwode von Rotrussland, Gabriel von Marowice, die beiden Brüder Grot, Humoniecki und Andreas Murdelio von Młodowski (vergl. Bielski: Folio 486.)

[5]Scriptores rer. Pol. II. allwo berichtet wird, dass der König „an diesem" also am 26. October und „am nächsten Tage" also am 27. October im Lager am Waldesrande rastete.

[6]Kogalniceanu: Chron: Rom. I, p. 172 und Xenopol: Istoria IV, p. 96 allwo berichtet wird, dass das Lager bei einem „Ocol" aufgeschlagen war.

ви залишилися майже всі посполиті, більша частина східнопольської та червоноруської шляхти, допоміжні загони Німецького рицарського ордену та цвіт панства. Противник взяв багато полонених, весь багаж та велику частину возів, а також багато зброї, хоругв та штандартів[1], навіть карета короля та гармати стали трофеями[2]. Людей, яких взяли в полон, Штефан наказав убивати[3], турки забрали своїх полонених з собою, потім деякі з них повернулися на батьківщину тільки через багато років[4].

Із залишками свого розбитого війська, чекаючи, що розпорошені в зловісному лісі вояки зберуться докупи, король Ян Ольбрахт 26-го і 27-го жовтня[5] зупинився на відпочинок у козминському таборі, що був розбитий біля самого села.[6] Але й тут загони Штефа-

[1]Уреке повідомляє, що Штефан наказав їх зібрати.

[2]Kogalniceanu: Chron: Rom. I, p. 172. До рук переможців потрапили також усі облогові машини та гармати (I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 57, 60; Brzecki: Spissanie Kroniki ziemi woloskyey).

[3]Кажуть, що Штефан дивився власними очима, як їх проколювали мечем (Scriptores rer: Pol. II).

[4]Див.: Scriptores rer. Pol. II; Kogalniceanu: Chron. Rom.; M. de Miechow: Chron. Pol. – З панів в полон були взяті: Ян Течинський, Пьотр Прохіцький, Ян Спровий з Одровацщ, Ґарґовський та Проховський. Полягли: Миколай Течинський, воєвода червоноруський, Гаврило Маровіцький, обидва брати Ґроти, Гуменецький та Анджей Мурделіо з Млодовських (див. Bielski: Folio, 486).

[5]Scriptores rer. Pol. II, де повідомляється, що король "цього", тобто 26-го та "наступного дня", тобто 27-го жовтня, відпочивав у таборі на узліссі.

[6]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 172; Xenopol: Istoria IV, p. 96, де повідомляється, що табір було розташовано біля "околу".

Versprengten gesammelt hatten. Doch auch hier liessen die Scharen Stefans die Polen nicht zu Atem kommen und beunruhigten sie fortgesetzt; „In einer Nacht" — so berichtet Wapowski, jedenfalls dürfte es vom 26. auf den 27. gewesen sein, — „hatten di Moldauer von der Windseite her das Gras angezündet, so dass die Polen sich genötigt sahen von jenen Teile des Lagers, wo zischend die Flammen wüteten, das an das Lager grenzende Gras und Gestrüpp mit Sensen abzuschneiden, damit sie das Feuer nicht ergreife."

Nachdem sich die Zersprengten bei Kozmin gesammelt hatten, trachtete der König sein desorganisiertes Heer in Ordnungzubringen, zu welchem Zwecke er eine Heerschau abhielt, wobei erst wahrgenommen Wurde, welch bedeutende Verluste die Polen am Vortrage erlitten hatten[1] Am selben Tage wurde sodann der weitere Rückzug gegen die Prutfuhrt nach Czernowitz fortgesetzt, allwo das Heer in später Abendstunde anlangte und ein Lager bezog.[2] Stefan der einen Teil seiner Truppen vorausgeschickt hatte um die Pruthübergänge zu besetzen, war mit dem Reste den Polen, sie .unausgesetzt angreifend und beunruhigend,[3] gefolgt.

Bis zum 29. October verblieb, der König, die Erzwingung des Pruthüberganges mit seinen verzagten und dezimierten Truppen nicht wagend und Sukkurs aus der Heimat erwartend, in Ozernowitz. So gross war die Angst der Polen

[1]Selbst polnische Chronisten geben die ganz bedeutenden Verluste zu und erwähnen, dass selbst vom Hochadel viele in Gafangenschaft geraten waren.

[2]„In geschlossener Ordnung" nach polnischen Quellen, „haufenweise" nach Miron Kostin.

[3]Scriptores rer. Pol. II, allwo von „leichten Treffen" berichtet wird.

на не давали полякам відпочити та турбували їх безперестанку: "Одної ночі, – так повідомляє Ваповський, а було це, мабуть, з 26-го на 27-е, – молдавани підпалили з підвітряного боку траву, тому поляки були змушені викосити косами траву та чагарник на тому боці табору, де горіло полум'я, щоб їх не охопив вогонь".

Коли розпорошені по лісі зібралися докупи, то король намагався навести лад у своєму дезорганізованому війську і провів з цією метою його огляд, але при цьому було виявлено, яких значних втрат зазнали поляки напередодні[1]. Потім цього ж самого дня продовжувався відхід до броду через Прут у Чернівцях, куди військо прибуло пізно ввечері і стало там табором[2]. А Штефан, який вислав наперед частину своїх загонів, щоб зайняти переправи на Пруті, йшов слідом за залишками поляків, безперестанку атакуючи їх та завдаючи їм клопоту[3].

До 29-го жовтня король перебував у Чернівцях, не наважуючись на перехід через Прут зі своїм породілим військом, що занепало духом, та очікував підкріплення з батьківщини. Страх поляків, особливо мазурів, перед звитя-

[1]Навіть польські літописці визнають досить відчутні втрати і відзначають, що багато хто з панів потрапив до полону.

[2]За польсими джерелами, "закритим бойовим порядком", а за Мироном Костіним – "натовпами".

[3]У Scriptores rer. Pol. II повідомляється про "легкі сутички".

vor dem siegreichen Gegner, dass alle, besonders aber die Mazuren, auf ein leeres Gerücht hin. wienach ungeheure feindliche Streitkräfte heranziehen und der König heimlich entflohen sei, unter Zurücklassung ihres Gepäckes Anstalten trafen, um schleunigst zu fliehen. Um der allgemeinen Panik Einhalt zu tun) musste sich der kranke König den Truppen zeigen und sein Bruder Siegismund an dieselben eine Ansprache halten, wodurch erst der panische Schrecken gebannt wurde, von den alles ergriffen war.[1] Erst als ein kleines lithauisches Hilfkorps, bestehend aus einigen tausend Mann, in Czernowitz erschienen und zu den Polen gestossen war, wurde deren gesunkener Mut neu belebt und der König konnte es wagen, den weiteren Rückzug gegen Sniatyn anzutreten.[2]

V

Rückzug der Polen aus der Bukowina. — Die Kriegsereignisse des Jahres 1498. — Der Friede

Während das polnische Heer voll Bangen und Zagen in Czernowitz rastete und auf das Herannahen von Unterstützungen

[1]Chron Wapowski et M. d. Miechow.

[2]Wapowski und Stryjkowski berichten von der Ankunft einiger tausend Reiter. Vergl. überdies Wickenhauser: Bochotin, p. 21, Sofijskoj pierwoj lietopis, Narbut: Pomnik do dziejów litewskich und Ulianickij: Materiały 147, allwo ebenfalls von der Entsendung lithauischer Hilfstruppen die Bede ist. Wiesehr man übrigens wegen der Erkämpfung des Prutbüberganges besorgt war, geht aus dem Wortlaute der Wapowskischen Chronik hervor, allwo es heisst; „... das Eintreffen der lithauischen Brüder... den König und das Lager mit grossen Freuden erfüllte und auch ihn (den König) mit der Hoffnung erfüllte, glücklich zu kämpfen, falls der Feind ihn angreifen sollte".

жним противником був таким великим, що вони навіть залишали свій багаж і готувалися швиденько втекти, коли почали ширитися необґрунтовані чутки, нібито наближаються величезні ворожі війська, а король, нібито, потайки втік. Щоб припинити загальну паніку, хворий король мусив сам з'явитися перед військом, а його брат Сигізмунд звернутися до них з промовою, і тільки тоді було подолано панічний страх, який перед тим охопив усіх[1]. І тільки, коли до Чернівців прибув та приєднався до поляків маленький допоміжний литовський корпус, що складався з кількох тисяч людей, занепалий дух поляків дещо піднявся, і король тоді наважився продовжувати відступ до Снятина[2].

V

Відступ поляків з Буковини. – Воєнні дії 1498 року. – Мир

Коли польське військо, сповнене страху та переляку, відпочивало в Чернівцях, сподіваючись на прибуття

[1]Chron. Wapowski et M. de Miechow.

[2]Ваповський та Стрийковський повідомляють про прибуття кількох тисяч вершників. Див. крім того, Wickenhauser: Bochotin, p. 21; Софійський перший літопис; Narbut: Pomnik do dziejów litewskich і Ульяницький: Матеріали, с. 147, де теж йдеться про висилання литовських допоміжних загонів. З літопису Ваповського видно, наскільки була тривога щодо завоювання переходу через Прут. Там говориться: "... прибуття литовських братів ... сповнило короля та табір великою радістю та вселило в нього (короля) надію мати щастя в боротьбі, якщо ворог нападе на них".

harrte, erhielt Stefan Nachricht, dass 600 Reiter von Konrad von Mazowien dem König zu Hilfe geschickt, von Sniatyn heranziehen. Ihnen sendete der Wojwode 3000 auserlesene moldauische Streiter unter Führung des Hofrichters Boldur entgegen, welcher am 28. Oktober abends den Pruth oberhalb Czernowitz überschritt und am 29. morgens die mazowischen Reiter bei Lenkoutz[1] angriff. Es entspann sich ein blutiger Kampf indessen Folge es den Moldauern gelang, die Mazuren zuumzingeln und bis auf den letzten Mann niederzumachen. Nach moldauischen Quellen[2] soll der König weder von dem Herannahen, noch von der Vernichtung dieser Reiterschar Kunde erhalten haben.

Wie mancher ältere und auch neuere Geschichtsschreiber behaupten, soll die heute bei Lenkoutz noch sichtbare und recht gut erhaltene Schanze von den mazowischen Reitern aufgeworfen worden sein.[3] Wohl ist es möglich, dass die Mazuren sich damals verschanzt hatten; die mächtige Schanze aber, die heute noch unferen Lenkoutz zu sehen ist, stammt sicher nicht aus den Kämpfen der Polen und Moldauer im Jahre 1497 her, weil man auf den ersten Blick erkennt, dass dieses Erdwerk eine systematisch angelegte, halbpermanente

[1]Nach Wapowski (Scriptores rer. Pol. II) soll dieses Gefecht bei Szipenitz stattgehabt haben. Der bezügliche Widerspruch mit den Berichten der moldauischen Chronisten, die einstimmig Lenkoutz als jenen Ort bezeichnen, wo des Treffen stattfand lässt sich dadurch aufklären, dass Lenkoutz den polnischen Chronisten nicht bekannt war, sie daher im Allgemeinen: „bei Szipenitz", „apud Scepince" berichten.

[2]Kogalniceanu: Chron: Rom. I, p. 172; I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 46 u. 61.

[3]Vergl.: Kogalniceanu I, p. 172; Wickenhauser: Bochotin, p. 21; Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 85.

допомоги, то Штефан отримав у цей час звістку, що зі Снятина рухаються на допомогу королеві 600 кіннотників під проводом Конрада Мазовецького. Проти них воєвода вислав 3000 відбірних молдавських вояків під командуванням великого ворніка Болдура, які 28-го жовтня ввечері перейшли Прут вище Чернівців, а 29-го вранці під Ленківцями[1] напали на мазурську кінноту. Розігралася кровопролитна битва, в результаті якої молдаванам удалося оточити мазурів та знищити їх всіх до одного. За молдавськими джерелами[2], король начебто нічого не знав ні про наближення, ні про знищення кінного загону.

Як стверджує дехто з давніших, та навіть і нових істориків, шанці біля Ленківців, які добре збереглися і їх ще видно навіть сьогодні, зробили, начебто, мазурські кіннотники[3]. Можливо, що мазури тоді й окопувалися, але величезний вал біля Ленківців, який ще й сьогодні добре видно, не веде своє походження від часу боїв поляків з молдаванами 1497 року, бо з першого ж погляду видно, що ця земляна споруда є симетричним, напівзавершеним укріп-

[1]За Ваповським (Scriptores rer. Pol. II), ця битва відбулася біля Шипинців. Таку суперечність з повідомленнями молдавських літописців, які одностайно визначають Ленківці як місце сутички, можна пояснити тим, що Ленківці не були відомі польським літописцям, тому вони повідомляли узагальнено "під Шипинцями" (apud Scepince).

[2]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 172; I. Bogdan. Letopisețul dela Bistrița, p. 46, 61.

[3]Див.: Kogalniceanu I, p. 172; Wickenhauser: Bochotin, p. 21; Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 85.

Befestigung ist, die als Strassensperre diente und die aus viel späterer Zeit — etwa aus der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts — herrührt.[1)]

Während Hofrichter Boldur die mazowischen Reiter am 29. Oktober bei

[1)]Das Erdwerk bei Lenkoutz besteht aus einer inneren, geschlossenen Schanze mit Graben, die Kaindl „Bingwall" nennt und einem System äusserer Gräben, die in einer gewissen Entfernung die Schanze umgeben. Von der inneren Schanze fehlt heute die Südfront gänzlich; sie wurde anlässlich des Bahnbaues rasiert. Die Schanze hat eine innere Breite von 100 m, die noch vorhandenen Teile der West- und Ostfront haben eine Länge von 75 m; nachdem sich die Schanze seinerzeit weiter nach Süden erstreckte, so mussten diese beiden Fronten ursprünglich 150 m lang gewesen sein. Wie vor bemerkt, fehlt die Südfront ganz und nur unmerkliche Spuren deuten darauf hin, wo sie einst war. — Der Hauptwall ist an der Basis 25 m, an der Kröne nahezu 4 m breit und ist im Verhältnisse l : l geböscht; seine Höhe beträgt an manchen Stellen heute noch 6 m. Der Schanzhof (Hofraum) liegt wann l,5 m höher als das Vorfeld. Der Graben, welcher anscheinend seinerzeit auch als Materialgraben gedient hatte, ist über 4 m breit und über l m tief, mit Gras verwachsen und im Laufe der vielen Jahre auch verschlämmt, so dass die Grabensohle heute bedeutend gehoben ist. Für eine entsprechende Grabenbestreichung mittelst Feuerwaffen waren entsprechende Vorsorgen getroffen, indem in den Schulterpunkten der Schanze eine Art von Kaponieren angebracht waren, deren Spuren heute noch ganz deutlich sichtbar sind. Dass auf eine intensive Feuerwirkung und Bestreichung des Vorfeldes ebenfalls bedacht genommen war, geht daraus hervor, dass sich an die äussere Grabenwand ein Glacis anschloss, dessen Spuren ganz deutlich wahrnehmbar sind.

Parallel zu diesem inneren Werke ziehen überdies noch zwei Gräben, die im Zikzak angeordnet sind und von denen der innere 300 bis 400 Schritte, der äussere 500 bis 700 Schritte vom Walle der Schanze entfernt ist. Der äussere dieser beiden Gräben kommuniziert mit einem Gerinnsel, welches vom Feldriede Bahna herabkommt. Beide Gräben waren durch kurze Quergräben, von denen heute 3 noch

ленням, яке служило рогаткою на дорозі, і виникло воно у пізніший час, а саме у другій половині 17-го століття[1)].

В той час, як великий ворнік Болдур 29 квітня атакував та цілком зни-

[1)]Земляна споруда біля Ленківців складається з внутрішнього замкнутого валу з ровами, які Кайндль називає "круглим валом", та з системи зовнішніх ровів, які оточують вал на певній відстані. Зараз повністю відсутня південна частина внутрішнього валу, бо її знесли під час будівництва дороги. Внутрішня ширина валу складає 100 м, а збережені західна і східна частини мають довжину 75 м. Коли вал у свій час простягався на південь, то ці частини спочатку мали, мабуть, довжину 150 м. Як уже було зауважено вище, південної частини бракує цілком, і тільки незначні сліди вказують на те, де вона спочатку була. – Головний вал має в основі 25 м ширини, а на вершині – майже 4 м, схил зроблено у відношенні 1:1; висота валу ще й сьогодні в деяких місцях складає 6 м. Внутрішня частина піднята на 1,5 м над навколишнім рівнем. Рів, який служив у свій час, мабуть, матеріальним ровом, має ширину 4 м та глибину понад 1 м. Він заріс травою та замулився за багато років, тому основа рову зараз значно піднята. На випадок можливого обстрілу вогнепальною зброєю було вжито відповідних заходів: на висоті плечей в шанці було зроблено свого роду капоніри, сліди яких чітко видно ще й сьогодні. Те, що враховувався також інтенсивний обстріл того місця, що було перед ним, видно з того, що до зовнішньої стіни рову прилягав глацис, сліди якого чітко видно.

Паралельно до цієї внутрішньої споруди пролягають ще два рови, розташовані зигзагами. Внутрішній рів віддалений 300–400 кроків, а зовнішній – 500–700 кроків від насипу валу. Зовнішній рів сполучений з потічком, який випливає з місця, що зветься "Багна". Обидва рови були зв'язані короткими поперечними ровами, три з яких видно ще й

Lenkoutz angriff und vollkommen vernichtete, überschritt das polnische Heer bei Czernowitz den Pruth, von den Scharen

щив біля Ленківців мазурську кінноту, польське військо перейшло під Чернівцями Прут, де його найдошкульніше

---

sichtbar sind, verbunden In der Verlängerung der Kaponieren zeigt der äussere Graben, wallartige, 15 bis 20 Schritte lange und 10 bis 25 Schritte breite Verteidigungsanlagen. — Die ganze Befestigung überhöht das umliegende Terrain um 4 m. — Südlich dieses Erdwerkes liegt die Ortschaft Lenkoutz, nördlich dehnte sich einst Sumpfland — die Bahna — aus, das jedoch heute ganz trocken gelegt ist; östlich und westlich beherrscht die Schanze das Pruthtal weit hinaus. Die alte Strasse, die aus Galizien nach Jassy zog, führte knapp an der Schanze vorüber. — Grabungen an Ort und Stelle ergaben, dass der Wall zum Teile [Ostfront) aus Lehm, zum Teile [Westfront] aus Humus, der mit Flussschotter untermengt ist, besteht, l m unter dem Niveau des Schanzhofes stösst man auf Brandschichten, die in einer Mächtigkeit von 30 bis 40 cm horizontal gelagert sind; unterhalb derselben, im Lehm gebettet, finden sieh Knochenreste vor, die anscheinend von Menschen herrühren.

Bei genauer Besichtigung dieses Objektes empfängt man den Eindruck, dass hier eine uralte, vielleicht aus vorhistorischer Zeit stammende Befestigung gelegen war, die später, — jedenfalls aber erst zu einer Zeit, da der Kampf mit der Feuerwaffe der ausschlaggebende war — ihre jetzige Gestalt erhielt und den damaligen Kampfmitteln entsprechend adaptiert wurde. [Vergl.: K. Romstorfer. Altere Verteidigungsanlagen in der Bukowina im Jahrbuche des Bukowiner Laudesmuseums 1895, p. 19] Die Anschauung, dass 600 Reiter dieses mächtige Erdwerk innerhalb eines Zeitraumes der nicht einmal nach Tagen sondern nur nach Stunden zählte, erbaut haben, ist absurd. Abgesehen von dem Umstande, dass der Typus dieses Werkes einer viel späteren Zeitepoche angehört, ist auch das zu bedenken, dass Reiterscharen im 15. Jahrhundert keine Schanzzeugkolonne mit sich führten und sich einer ganz anderen Kampfesweise bedienten, als jener, sich hinter Wall und Graben zu verkriechen. Die Reiterei war und ist eine Offensivwaffe und es ist bis nun kein Beispiel in der Kriegsgeschichte aller Völker und aller Zeitepochen bekannt, dass Reiterscharen permanente Befestigungswerke aufgeworfen hätten.

сьогодні. За капонірами зовнішній рів відкриває подібні на вали захисні споруди, довжиною 15 – 20 кроків та шириною 10 – 25 кроків. – Все укріплення вивищується над навколишнім тереном на 4 м. – На південь від цього земляного валу лежить село Ленківці, на північ колись простягалися болота ("Багна"), які сьогодні цілком осушені. На схід і захід споруду далеко видно у долині Пруту. Дорога, що вела з Галичини до Ясс, пролягала поруч з валом. – Розкопки на місці показали, що вал частково складається з глини (східна частина), частково з гною, який змішаний з гравієм (західна частина). На глибині 1 метра нижче рівня внутрішнього двору валу зустрічаються шари згарищ, які залягають горизонтально і мають товщину 30 – 40 см. Під ними, окутані глиною, лежать рештки кісток, які, можливо, є людськими.

За пильнішого огляду цього об'єкту виникає враження, що тут знаходилося старовинне укріплення, яке походить ще з доісторичних часів і яке пізніше – у всякому разі в часи, коли вогнепальна зброя набула вирішального значення – набула свого теперішнього вигляду та була відповідно перетворена на тодішній засіб боротьби. (Див.: K. Romstorter. Altere Verteidigungsanlagen in der Bukowina у щорічнику Буковинського Крайового музею за 1895 рік, с. 19). Абсурдним є припущення, що 600 кіннотників змогли вибудувати таку могутню споруду навіть не за дні, а за лічені години. Якщо не брати до уваги те, що ця споруда за своїм типом належить до набагато пізнішої епохи, то треба ще зважити на те, що у XV столітті кінноти загони не возили за собою підрозділів для спорудження укріплень, а послуговувалися зовсім іншим способом ведення війни, а ніж той, щоб ховатися за валами та ровами. Кіннота була і є наступальною силою, і досі немає жодного прикладу з воєнної історії всіх народів і всіх часів, який би свідчив про будівництво кіннотниками сталого укріплення.

Stefans, die sich am Flussufer angesammelt hatten, auf das Heftigste angegriffen.[1] Im blutigen Kampfe musste der Übergang erzwungen werden und manch edler Ritter mag bei diesem Anlasse in den Wellen des Flusses umgekommen, oder den Schwertstreichen *der* Moldauer erlegen sein.—

Nach moldauischen Chronisten[2] soll Stefan bei Czernowitz die Reste des polnischen Heeres vernichtet haben und nur dem König soll es gelungen sein, sich mit wenigen Getreuen zu retten. Polnische Chronisten berichten hingegen, dass die Polen bei Gzernowitz siegreich kämpften Und die Streitkräfte der Moldauer zurückwarfen.[3] Aus diesen widersprechenden Angaben geht mit Sicherheit nur das hervor, dass die Polen den Pruthübergang unter schweren und blutigen Kämpfen erzwingen mussten; dass sie bei diesem Anlasse, wie auch beim weiteren Rückzuge in die Heimat von Stefan hart bedrängt und bis

Zur Zeit der Occupation des Landes durch Oesterreich bestand diese Schanze schon und Mieg bezeichnet sie als: „eine alte, ziemlich wohl angelegte, polnische Schanze" [Vergl.: diesbezüglich: Topogr. Beschreibung d. Bukowina mit militärischen Anmerkungen von Major Friedrich von Mieg, publiziert von Dr. I. Polek im Jahrbuche des Buk. Landesmuseums, 1897, p. 27 und die Karte zu Werenkas Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich, allwo diese Schanze eingezeichnet ist.] — Es ist zweifellos, dass die Schanze in ihrer gegenwärtigen Form den Zweck hatte, als Strassensperre zu dienen und zur Zeit der Kriege Sobieskis wider die Türken angelegt worden war.

[1]Kogalniceanu: Chron: Rom. I, p. 172. Nach I. Bogdan: Letopiseţul dela Bistriţa erfolgte der Pruthübergang am 30 Oktober.

[2]Miron Kostin berichtet, dass nur der König mit wenigen Leuten entkommen sei. Gleiches berichtet auch die Bistritzer Chronik.

[3]Scriptores rer. Pol. II Chroncae Wapow.

атакували загони Штефана, що зібралися в цей час на березі Пруту[1]. Переправу треба було відвойовувати, тому деякі шляхетні рицарі знайшли при цьому свою смерть у хвилях ріки чи стали жертвами молдавських ме чів. –

За молдавськими літописцями[2], Штефан знищив під Чернівцями рештки польського війська, а врятуватися вдалося тільки королеві з кількома вірними йому людьми. Зате польські літописці повідомляють, що поляки переможно боролися під Чернівцями та відкинули молдавські війська назад[3]. З цих суперечливих повідомлень ясно тільки одне: поляки змушені були у тяжких і кровопролитних боях відвойовувати переправу через Прут. Точно відомо, що їм при подальшому відступі на батьківщину завдавав великого клопоту

На час окупації краю Австрією ці земляні укріплення вже існували і Mir позначає їх як „давні, досить добре закладені, польські шанці". [Див.: щодо цього: Topogr. Beschreibung d. Bukowina з військовими примітками майора Фрідріха фон Mira, що опубліковано д-р І. Полеком в Jahrbuche des Buk. Landes-museums, 1897, с. 27 і карту до Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich Веренки, де ці окопи змальовані. Безперечно, що шанці за своєю теперішньою формою мали метою служити рогаткою на дорозі, а закладені вони під час війни Собєського проти турків.

[1]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 172. А Богдан (I.Bogdan: Letopiseţul dela Bistriţa) повідомляє, що перехід через Прут відбувався 30-го жовтня.

[2]Мирон Костін повідомляє, що удалося втекти тільки королеві з невеликою групою людей. Те ж саме повідомляє й Бистрицький літопис.

[3]Scriptores rer. Pol. II Chroncae Wapow.

gegen Sniatyn verfolgt wurden, wobei sie noch recht empfindliche Verluste erlitten hatten, ist sicher.[1] Von Sniatyn zog Johann Albrecht durch Pokutzien, den Dniestr durchfurtend, nach Lemberg, allwo er mit den kläglichen Resten des einst so stattlichen Heeres seinen Einzug hielt[2] und so lange verweilte, bis er sich von seiner Krankheit hergestellt hatte. Von Lemberg begab sich der König sodann nach Krakau. Die bukowiner Niederlage aber, wurde in Polen allgemein als Nationalunglück empfunden, da fast jede Adelstamilie einen Toten oder Gehangenen zu beklagen hatte, so dass die Worte: „za króla Olbrachta wyginełа szliachta": (zu Zeiten König Albrechts ist der Adel ausgestorben:) sprichwörtlich geworden sind.[3]

Stefan der Grosse kehrte nach bewirkter Verfolgung des Gegners in seine Hauptstadt Suczawa zurück, verweilte dort bis Mitte Dezember und begab sich sodann nach Hêrlâu, wo er am 18. die Grossen seines Reiches um sich versammelte, sie

[1]Scripores rer. Pol. II Chroncae Wapow.

[2]Vergl.: Chodyniecki p. 67 — 68 und Sofijskoj pierwoj lietopis p. 42 allwo es heisst: «... i woswratisia Korol s welikym sramom wswojasi."— Miron Kostin berichtet, dass im Verlaufe des Rückzages die Truppen Stefans der polnischen Nachhut, bestehend aus mazorischen Reitern ein blutiges Treffen bei Szipenitz geliefert haben und wieder soll es Hofrichter Boldur gewesen sein, der den Polen hier eine schwere Niederlage bereitet hatte [Vergl. Kogalniceanu I, p. 173; Wickenhauser: Bochotin, p. 21; Xenopol: Istoria IV, p. 96.] Dass es sich in diesem Berichte nur um ein Spiegelbild des Treffens von Lenkoutz handelt, ist sicher, was man übrigens beim Vergleiche mit der Wapowskischen Chronik sogleich erkennt.

[3]Vergl.: Wapowski und Stryjkowski. Hustynskaja Iietopis „za korola Olbrachta pohyby w Polszcze szliachta."

Штефан та переслідував їх аж до Снятина, при цьому вони зазнали відчутних втрат[1]. Зі Снятина через Покуття та перейшовши вбрід Дністер Ян Ольбрахт вирушив на Львів, куди він прибув[2] з жалюгідними залишками колись такого могутнього війська, і перебував там, аж поки не одужав від своєї хвороби. Потім король зі Львова вирушив на Краків. А буковинську поразку в Польщі сприйняли як всенародну біду, бо майже кожна шляхетська родина оплакувала мертвого чи полоненого, тому приказкою стали слова: „za króla Olbrachta wyginełа szlachta" (за короля Ольбрахта загинула шляхта)[3].

Штефан Великий повернувся після завершення переслідування противника до своєї столиці Сучави, перебував там до середини грудня, а потім вирушив до Гирлеу, де 18-го покликав до себе знать своєї держави,

[1]Scriptores rer. Pol. II Chroncae Wapow.

[2]Див.: Ходинецький, с. 67—68 та Софійський перший літопис, с. 42, де говориться: "... и возвратисся король с великим срамом восвояси". – Мирон Костін повідомляє, що при відступі загони Штефана влаштували польському ар'єгарду, який складався з мазурських кіннотників, криваву зустріч під Шипинцями. І на цей раз, начебто, великий ворнік Болдур завдав полякам тяжкої поразки (див. Kogalniceanu I, p. 173; Wickenhauser: Bochotin, p. 21; Xenopol: Istoria IV, p. 96). Ясно, що у цьому повідомленні йдеться про дзеркальне відображення сутички під Ленківцями, що, між іншим, одразу впадає у вічі, коли порівнювати його з літописом Ваповського.

[3]Див.: Ваповський і Стрийковський. Густинський літопис: "за короля Ольбрахта погиби в Польще шляхта".

bewirtete und reichlich beschenkte.[1] Seine Truppen hatte er schon früher entlassen.

Die weiterenüblen Folgen, die dieser so leichtfertig heraufbeschworene Feldzug für Polen nach sich zog, überschreiten den Rahmen dieser Arbeit, deren Zweck es war, die Ereignisse, insoweit sie sich auf bukowiner Boden abspielten, zu schildern; sie mögen daher nur in grossen Zügen bis zum Abschlusse des Friedens im Jahre 1499 Erwähnung finden.

Nachdem schon im Frühlinge des Jahres 1498 an die 40.000 Türken in Polen eingefallen waren, drang auch Stefan im Monate Juni desselben Jahres, alles mit Feuer und Schwert verwüstend, in Podolien und Rotrussland ein und streifte mit seinen Scharen bis über den Wislok hienüber.[2] Eine ganze Reihe von Städten und Schlössern, so: Lemberg, Przemysl, Jawórow, Radymno, Przeworsk, Jaroslau, Kanczuga, Lanzut, Trembowlia, Buczacz und Podhajce [3] wurden teils belagert, teils erobert und zerstört. Wohl entbot Johann Albrecht den Adel nach Zandomierz, doch bis sich dieser versammelt hatte, hatte Stefan Polen bereits verlassen und kehrte, bei Halicz den Dniestr überrschreitend,[4] mit unermesslicher Beute beladen in die Moldau zurück und hielt Ende Juli seinen Einzug in Suczawa. Furchtbar war

[1]Vergl.: Kogalniceanu: Chron. Rom., p. 173 und 174.

[2]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 174; Engel IV, p. 151; Scriptores rer. Pol. II, p. 33. Jn der Bistritzer Chronik wird berichtet: „25 Tagmärsche über Lemberg."

[3]Vergl.: diesbezüglich: Zubrzycki und Chodyniecki: Chronik der Stadt Lemberg; Scriptores rer. Pol II (Chron. Wapow.); M. de Miechow: Chronicae Polonorum; Kogalniceanu: Chron, Rom. l; Xenepol: Istoria IV; Hustyńskaja Iietopiś; Engel: Geschichte der Moldau u. v. a.

[4]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 174 und I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița p. 47 und 62.

частував та щедро обдаровував її[1]. Перед цим він розпустив своє військо.

Інші тяжкі наслідки, які мав для Польщі цей легковажний похід, виходять за рамки цієї роботи, метою якої було показати події, що відбувалися на буковинській землі. Тому ми їх згадаємо тільки дуже стисло до укладання миру 1499 року.

Після нападу навесні 1498 року 40.000 турків на Польщу, Штефан теж у червні цього самого року напав на Поділля та Червону Русь, знищуючи все вогнем і мечем. Він зі своїми загонами пройшов аж до Віслока[2]. Воєвода частково взяв в облогу, почасти захопив, а частково зруйнував низку міст і замків, як от: Львів, Перемишль, Яворів, Радимно, Пшеворськ, Ярослав, Канчуга, Ланьцут, Теребовля, Бучач і Підгайці[3]. Правда, Ян Ольбрахт послав шляхту до Сандомиру, але поки вона зібралася, Штефан уже залишив Польщу та, перейшовши біля Галича Дністер[4], повернувся з величезною здобиччю до Молдови, а в кінці липня він урочисто увійшов до Сучави. Жахливою була помста, до якої він

[1]Див.: Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 173, 174.

[2]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 174; Engel IV, p. 151; Scriptores rer. Pol. II, p. 33. У Бистрицькому літописі повідомляється: "25 денних маршів через Львів".

[3]Див.: з цього приводу: Zubrzycki und Chodyniecki: Chronik der Stadt Lemberg; Scriptores rer. Pol. II (Chron. Wapow.); M. de Miechow: Chronicae Polonorum; Kogalniceanu: Chron. Rom. I; Xenopol: Istoria IV; Густинський літопис; Engel: Geschichte der Moldau тощо.

[4]Kogalniceanu: Chron. Rom. I., p. 174; I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița, p. 47, 62.

die Rache, die er an den Polen geübt hatte: Trembowlia, das erobert wurde, liess er niederbrennen, die Besatzung niedermachen und gross war die Beute, die ihm hier in die Hände fiel; Buczacz wurde gebranntschatzt, die Gegend um Halicz vewüstet und Podhaice gieng in Flammen auf. Im Vereine mit den Türken, schleppten die Moldauer an die 100.000 Gefangene aus Polen fort, die teils in der Moldau, teils aber in der Türkei angesiedelt wurden.

Im Jahre 1499 kam endlich über Vermittlung Ungarns der Friede zwischen Polen und Stefan dem Grossen zu stande, dessen Präliminarien am 14. April in Krakau beraten und von König Johann Albrecht ratifiziert wurden. Die Friedensbedingungen enthielten auch die Bestimmung bezüglich eines polnisch- ungarischen Bündnisses für den Fall eines Türkenkrieges, in welches auch Stefan, als gleichberechtigter Konpakzist mit einbezogen und ihm zur Pflicht gemacht wurde, im Falle eines gemeinsammen Unternehmens gegen den Erbfeind der Christenheit mitzuhelfen. Es sollte weiters — dem Inhalte der diesbezüglich ausgefertigten Urkunden nach — zwischen Polen und der Moldau immerwährender Friede herrschen; Polen sicherte Stefan und seinen Nachkommen den ungeschmälerten Besitz der Moldau zu, verpflichtete sich keinen Widersacher des Wojwoden im Lande zu dulden und gewährte ihm und seiner Familie, für den Fall seiner Vertreibung durch die Türken, Zuflucht und sicheres Geleite. Endlich wurde auch festgesetzt, dass die beiderse tigen Kaufleute beim Handel volle Sicherheit zu geniessen hätten und dass etwaige Grenzstreitigkeiten der beiderseitigen Grenzbewohner seitens des Kastellans von Kamienec—Podolski einerseits und des Perkalaben von Chotin und des Scholtes von Czernowitz anderseits zu schlichten sein. Die bezüglichen, im Wortlaute nicht ganz

вдався щодо поляків. Захопивши Теребовлю, воєвода наказав її спалити, а залогу знищити, та й великою була здобич, яка потрапила йому до рук. Бучач було спалено, околиці Галича спустошено, а Підгайці запалали у вогні. Разом з турками молдавани забрали близько 100.000 полонених з Польщі, які потім були поселені частково в Молдові, а частково в Туреччині.

За посередництва Угорщини у 1499 році між Польщею та Штефаном Великим нарешті було укладено мир, умови якого обговорювалися в Кракові 14-го квітня та були ратифіковані королем Яном Ольбрахтом. Умови миру містили також положення стосовно польсько-угорського союзу на випадок турецької війни, до якого залучався й Штефан як рівноправний учасник; він мав за обов'язок надавати допомогу на випадок спільних дій проти заклятого ворога християнства. Згідно зі змістом складених з цього приводу грамот, між Польщею та Молдовою мав панувати вічний мир. Польща гарантувала Штефанові та його наступникам необмежене володіння Молдовою, зобов'язувалася не терпіти противників воєводи у своєму краї та надавала йому і його родині притулок й охорону на випадок вигнання воєводи турками. І, нарешті, було встановлено, що купці з обох боків, торгуючи, мають користуватися повною безпекою і що на випадок прикордонних суперечок між жителями обох сторін ці суперечки будуть врегульовуватися, з одного боку, каштеляном Кам'янця-Подільського, а з іншого – пиркалабом Хотина та старостою Чернівців. Грамоти стосовно цього, котрі не цілком збігалися своїм змістом, були зроблені у трьох примір-

gleichlautenden Urkunden, wurden in drei Parien ausgefertigt, von König Johann Albrecht in Krakau, von Wladislaus in Ofen und von Stefan dem Grossen in Herlau ratifiziert.[1] Der Inhalt dieser Dokumente aber zeigt, dass Stefan der Grosse damals den Gipfel der Macht und des Ruhmes erreicht hatte, auf dem er — was wenigen Irdischen beschieden ist — bis zum Ende seines tatenreichen und bewegten Lebens verblieb. Er verkehrte mit den Königen Polens und Ungarns als gleichgestellter Souverän und gesuchter Bundesgenosse und von dem einsstigen Lehnverhältnisse der Moldau zu Polen ist in diesen Urkunden keine Spur mehr zu finden.

VI
Überlieferung und Sage über die Schlacht in Kozminer Walde

Wie so viele andere kriegerische Taten Stefans des Alten, des guten und grossen Wojwoden, wie ihn noch heute das Volk nennt, hat dasselbe auch die Schlacht in Kozminer Walde mit sagenhaften Erzählungen ausgeschmückt, von denen manche in den Berichten der Geschichtsschreiber — hier und da als Tatsachen geschildert — Eingang gefunden haben. So wird unter anderen auch die Benennung der Bukowina mit diesem Kampfe in Verbindung gebracht, indem Demeter Cantemir in seiner Beschreibung der Moldau erzählt, dass Stefan der Grosse 20.000 gefangene edle Polen Pflügen vorspannen, mit ihnen ein Stück Landes umackern und dasselbe mit Eicheln besäen liess. Dem mit polnischen Blute getränkten Boden aber, sei ein Wald entsprossen welchen die Moldaner Dumbrava roşe, der rote

[1] Die auf den Frieden bezughabenden Urkunden sind im Wortlaute bei Hormuzaki: Document privitore la istoria Românilor, vol., II partea 2, 1451 — 1510 sub Nr. CCCLV [p. 402]. CCCLVI [p. 406], CCCLVII [p. 409] und CCCLXXI [p. 439] abgedruckt.

никах, які були ратифіковано королем Яном Ольбрахтом у Кракові, Владиславом у Пешті і Штефаном Великим у Гирлеу[1]. Але зміст цих документів показує також, що Штефан Великий тоді досяг вершини своєї влади і слави, на якій він залишався до кінця свого багатого на вчинки та бурхливого життя, яке дано мало кому із смертних. Він спілкувався з королями Польщі й Угорщини як рівноправний суверен і бажаний союзник, а від колишнього залежного становища Молдови від Польщі не залишилося й сліду.

VI
Народний переказ та легенда про битву у Козминському лісі

Як і всі інші воєнні дії Штефана Старого, доброго і великого воєводи, як його ще й зараз називає народ, так і битву в Козминському лісі народ прославив у своїх легендарних переповідках. Деякі з них знайшли навіть своє відображення в повідомленнях істориків. Так, між іншим, і назву Буковини пов'язують з цією битвою, наприклад, Димитрій Кантемір розповідає в своєму Описі Молдови, що Штефан Великий наказав запрягти в плуги 20.000 польських шляхтичів та переорати ними ділянку землі, а потім засіяти її жолудями. Але із землі, що була полита польською кров'ю, виріс ліс, який молдавани назвали Dumbrava roşe [Червона діброва], а поляки – Букови-

[1] Документи про мир надруковані: Hormuzaki: Document privitore la istoria Românilor, vol., II partea 2, 1451 — 1510 sub. Nr. CCCLV (p. 402), CCCLVI (p. 406), CCCLVII (p. 409) і CCCLXXI (p. 439).

Eichwald, die Polen aber Bukowina nannten. Cantemir, der diesen Wald in die Nähe von Gotnari[1] verlegt, führt jedoch ausdrücklich an, dass Stefan das Schlachtfeld aufackern liess, daher sich diese Sage ursprünglich an die Wälder der Bukowina geknüpft haben dürfte. Miron Kostin[2] berichtet hingegen, dass Stefan die gefangenen Polen an den Haaren, je zwei und zwei, zusammenbinden liess und dass die Moldauer mit ihnen „auch sonst viele andere Lächerlichkeiten" şi alte batgiocuri mult le au făcutu" trieben. Weil aber — fügt Obodzeinski hiezu — die Polen, die von den Bäumen nicht erschlagen, von den Moldauern an den Haaren aufgehenkt wurden, kam in Polen die Sitte auf das Haupt zu rasisren und nur am Scheitel kurze Haarstoppel zu tragen. Weit verbreitet und bekannt ist auch die Volkssage, wienach dem Wojwoden während des Kampfes im Walde der heilige Demetrius, reitend und bewaffnet, wie ein Kriegsheld, erschienen sei und ihm und seinem Heere Kraft und Mut verliehen habe. Zum Andenken an dieses Wunder liess Stefan die Demetriuskirche in Suczawa diesem Heiligen weihen und verschönerte sie.

Die Erinnerung an die Schlacht im Kozminer Walde ist aber auch beim Landvolke der Bukowina nicht ganz erloschen, trotzdem seit jener Zeit vier Jahrhunderte verstrichen sind. Die weiten Felder westlich von Hliboka, den Wald nördlich des Ortes, so wie einige Ortsteile selbst, bringt die Bevölkerung mit den kriegerischen Ereignissen, die sich daselbst abspielten in Verbindung. So wird erzählt, dass auf einer Kuppe östlich von Hliboka, die Walowia heisst, ein polnisches Heer verschanzt war, welches von den Moldauern angegriffen wurde, worauf eine grosse Schlacht stattfand, die sich in der Gegend

[1]Descriptio: Moldawiae, p. 29; Xenopol: Istoria IV, p. 9 und 97. Diese Erzählung kommt auch in den Annalen des Klosters Neamţ vor, variert jedoch mit Cantemirs Bericht insoferne, als der Ort der Handlang in der Nähe von Neamţ, u. z. in den Wald Braniste verlegt wird.

[2]Kogalniceann: Chion. Rom. I, p. 173.

ною. Кантемір, який каже, що цей ліс знаходиться біля Контару[1], наголошує, однак, дуже виразно, що Штефан наказав переорати поле битви, тому ця легенда спочатку була прив'язана до буковинських лісів. Зате Мирон Костін[2] повідомляє, що Штефан наказав пов'язати полонених поляків за волосся двічі по два і що молдавани вчиняли з ними "й багато інших глумувань" (şi alte batgiocuri mult le au făcutu). Але тому що поляки, які не були розчавлені деревами,– додає Ободзінський, – були повішені молдаванами за волосся, то у Польщі з'явився звичай голити голови і носити на тім'ї лише коротеньке пасмо волосся. Дуже поширеною і відомою є також легенда про те, що під час битви у лісі воєводі з'явився святий Дмитрій на коні та зі зброєю, як витязь, і дав йому і його війську силу й мужність. Для вшанування цього дива Штефан звелів освятити в Сучаві церкву святого Дмитрія та прикрасив її.

Ще не зовсім забули про битву в Козминському лісі й буковинські селяни, хоч від того часу й минуло вже чотири століття. Широкі поля на захід від Глибоки, ліс, що росте на північ від села, та й навіть деякі частини самого села населення пов'язує з воєнними подіями, які там відбувалися. Так, наприклад, розповідають, що на вершині гори, яка знаходиться на схід від Глибоки, і називається Воловія, на поляків, що окопалися там, напали молдавани і відбулася велика битва, яка точилася поблизу Глибоки, Пресекарен, Петричанки та в

[1]Descriptio: Moldaviae, p. 29; Xenopol: Istoria IV, p. 9, 97. Ця розповідь міститься також у літописі монастиря Нямц, але вона не збігається з повідомленням Кантеміра в тому, що місце дії переноситься в околиці Нямца, а саме у ліс Бранішти.

[2]Kogalniceanu: Chron. Rom. I, p. 173.

bei Hliboka, Presekareny, Petriczanka und in den benachbarten Waldungen abspielte. Anfangs war der Erfolg schwankend und neigte sich zu Ungunsten der Polen, bis der König, der östlich Hliboka vom sogenannten Fruchtplatz die

прилеглих лісах. Спочатку успіх був то на одному, то на іншому боці, та все йшло не на користь поляків, аж поки король, який спостерігав за битвою з так званого плодового місця,

St. Demetriuskirche in Suczawa, errichtet von P.Raresh auf der Stelle der Stefans Kirche

Церква св. Дмитрія в Сучаві, споруджена П. Рарешом на місці Штефанової церкви

Schlacht beobachtete, mit seiner Nächhut persönlich eingriff, die Feinde über den Serethfluss zurückdrängte und bis Klimoutz verfolgte. Dieser Erfolg war jedoch nur von kurzer Dauer; abermals wandte sich das Waffenglück zu Ungunsten der Polen; sie mussten weichen und der König verschanzte sich mit den Trümmern seines Heeres am Hügel Horaiec bei Czerepkoutz, allwo ihn die Moldauer und Türken belagerten. In der Bedrängnis — um sich und sein Heer zu retten — liess der König Strohpuppen anfertigen, die mit den Kleidern der gefallenen polnischen Krieger bekleidet wurden. Die List gelang auch und der König und der Rest des Heeres entkam aus dem Bereiche des Gegners, sich gegen den Wald Dumbrawa und Putryna zurückziehend. Hier wurden jedoch die Polen von den Moldauern und

сам не втрутився разом зі своїм ар'єгардом. Він відкинув ворогів за Серет та гнався за ними аж до Климівців. Але цей успіх був дуже короткочасним, бо воєнне щастя знову відвернулося від поляків. Вони мусили відступити, а король з рештками свого війська окопався на горбі Гораєць під Черепківцями, де його й узяли в облогу молдавани й турки. Щоб якось вийти з такої скрути, король наказав робити солом'яні опудала та натягувати на них одяг полеглих польських жовнірів. Хитрість удалася, і король разом з рештками свого війська зміг утекти від противника та відійти до лісу Думбрава і Путрина. Але тут поля-

Türken ereilt und es kam abermals zu einem erbitterten Kampfe, der mit der gänzlichen Vernichtung des polnischen Heeres endete; dem König aber gelang es, sich mit wenigen Getreuen zu retten und er entkam in sein Reich. Die gefallenen Polen aber — so erzählt die Bevölkerung — wurden bei Hliboka bestattet und die zahlreichen Grabhügel, die man noch heute dorten sieht, sind die letzten Ruhestätten der polnischen Ritter. An diese Gräber, die faktisch einer viel älteren Zeitepoche angehören[1] knüpft sich manche Sage. Es wird erzählt, dass alljährlich einmal, an einem gewissen Tage zur Sommerszeit, im Monate Juli um die Mittagszeit, wenn die Sonne am hösten steht, kleidsame Ritter mit langen Speeren bewaffnet, auf weissen Rossen beritten, aus den Gräbern steigen und gegen andere Reiter, die von der Dumbrawa her im Sturme anreiten, einen heissen Kampf ausfechten.

Südlich dieser Grabhügel, die bis vor 60 Jahren mit tausendjährigen Eichen bestockt waren, befindet sich ein kleines Eichenwäldchen von dem die Volksmähr erzählt, dass im Hochsommer, zur Zeit des Sonnenaufganges, die Bäume die dort stehen, sich in Reihen ordnen, Aufmärsche formieren und sich bald einzeln, bald in ganzen Gruppen bewegen, so dass es aussieht, als wenn sie miteinander kämpfen würden. Erreicht jedoch die Sonne eine gewisse Höhe, so hört der Spuk auf und die Eichen befinden sich wieder auf ihrem alten Platz.

Zum Schlusse möge noch ein Volksbrauch Erwähnung finden, der bis zur Aufhebung der Robot bestand und der ebenfalls mit der Schlacht im Kozminer Walde in Verbindung gebracht

[1] Vergl.: J. Szombathy: Prähistorische Rekognoszierungstur nach der Bukowina im Jahre 1893; im Jahrbuche des Bubowiner Landesmuseums ex 1894. Diese Gräber sind Tumali, vorwiegend Brandgräber, und liegen östlich Hliboka.

ків наздогнали молдавани з турками, і знову відбулася запекла битва, яка закінчилася повним знищенням польського війська. Королеві вдалося разом з кількома відданими йому людьми врятуватися, і він утік до своєї держави. Люди розповідають, що полеглих поляків поховали біля Глибоки, а численні могили, які ще видно там і сьогодні, стали місцем останнього спочинку польських рицарів. Інші легенди теж згадують ці могили, які фактично походять з давнішого часу[1]. Розповідають також, що щороку певного літнього дня, у липні в полудень, коли сонце стоїть найвище, з могил устають гарно одягнуті рицарі, озброєні довгими списами. Вони їдуть на білих конях та запекло б'ються з іншими рицарями, які скачуть з боку Думбрави.

На південь від цих могил, серед яких 60 років тому росли тисячолітні дуби, знаходиться дубовий гай, про який у народі розповідають, що в середині літа, коли сходить сонце, дерева, які там ростуть, шикуються в ряди, формують колони та рухаються то по одному, то цілими групами, а виглядає це так, начебто вони б'ються одне з одним. Але коли сонце трохи підійметься, то марево зникає, і дуби повертаються на своє звичне місце.

Насамкінець треба згадати ще один народний звичай, який існував аж до скасування панщини і теж пов'язаний з битвою в Козминському лісі. Люди

[1] Див.: J. Szombathy. Prähistorische Rekognoszierungstur nach der Bukowina im Jahre 1893. Опубліковано в Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums ex 1894. Ці могили є курганами, у них поховані переважно кремовані тіла, а знаходяться вони на схід від Глибоки.

wird. Die Bevölkerung erzählt nämlich, dass vor vielen Jahren, als mit dem Roden der Wälder begonnen wurde, in der Umgebung Hlibokas nebst Schwertern, Lanzen-spitzen und anderem Rüstzeug auch eiserne Vollkugeln gefunden wurden, welch letztere als Symbol der Wachpflicht in der Gemeinde Verwendung fanden. Dieselben wurden von einem Nachbar dem anderen übergeben und wer des Morgens eine solche Kugel ins Haus bekam, war verpflichtet, an diesem Tage die Gemeindewache zu halten und musste nach 24 Stunden das Geschoss seinem Nachbar übergeben, auf den nunmehr die Wachpflicht übergieng. Mit der Zeit aber, als die bezügliche Kontrolle eingeschlummert war, sind auch die alten Vollkugeln aus der Evidenz gekommen und verschleppt worden, so dass man sie heute nicht mehr auffinden kann.

розповідають, що багато років тому, коли ще тільки починали корчувати ліс, в околицях Глибоки поряд з мечами, наконечниками списів та іншою зброєю, знаходили й гарматні ядра, останні з яких серед громади сприймали як необхідність військового обов'язку. Ядра передавали від сусіда до сусіда, і кому вранці принесли таке ядро, той мав за обов'язок нести цього дня варту в громаді, а за добу мусив передати ядро своєму сусідові, який тепер ставав вартовим. Але з часом, коли поступово втратився контроль з цього приводу, то зникли й старі ядра, тому їх зараз уже не можна віднайти.

Beilage

Instruktion für die Gesandten Johann Albrechts an den König Wladislaus II. von Ungarn

Wir wissen, dass es seiner Majestät nicht unbekannt ist, dass vom Anfange unserer Herrschaft an, ja sogar lange Zeit vorher, Emfälle in unser Reich gemacht und viele Schäden zugefügt wurden **durch Türken, Tataren;** diese Veranlassung reizte uns auch die Waffen gegen diese Feinde, besonders jedoch gegen den Türken, diesen für beide unsere Beiehe und für den gesammten christlichen Namen lästigsten Feind zu ergreifen; niemandem nämlich war es unbekannt, welche und wie grosse Schäden dieser Feind beiden Reichen zufügte. Dass also einmal diesem Übel und dieser so weit um sich greifenden Geissel entgegengetreten würde, wurden unter uns Zusammenkünfte gehalten, in welchen betreffs dieser Angelegenheit reiflich überlegt und unter anderem für gut befunden wurde, dass, wenn jenes Lager (fester Platz) welches durch den Türken an sich gerissen worden war, von dem Wojwoden der Moldau wiedererobert würde, vor dessen Aufnahme kein Angriff auf unser Reich geschah, der Zugang zu uns für den vorhererwahnten Feind geschlossen Würde.

Aber auch der Wojwode der Moldau ermahnte und bat unablässig, beunruhigte uns auch mit jämmerlichen Beschwerden dass wir den gebührenden und einst durch unseren ruhmwürdigen Vorfahren und durch uns «selbst zugesagten Schutz ihm gleichwie einem Mitmenschen und unserem Vasalen (Unterworfenen) gewähren; er fügte noch hinzu, dass er, wenn wir ihm nicht zur rechten Zeit zu Hilfe eilen würden, für den Feind eine Beute und tatsächlich gänzlich verloren sein werde; auch erinnerte er uns, dass wir aus seinem

Додаток

Інструкція послам Яна Ольбрахта до короля Владислава II Угорського

Ми знаємо, що для його величності не є невідомим, що від початку нашого правління, та навіть і набагато раніше, траплялися напади на нашу державу і було завдано багато шкоди **турками, татарами.** Ця обставина спонукала нас взятися за зброю і виступити проти ворогів, зокрема проти турків, цього надокучливого нашим обом державам і всім, хто зветься християнином, ворога. Бо нікому не було невідомо, якої саме та скільки шкоди завдав цей ворог обом державам. Щоб проти такого зла та лиха, яке все більше поширюється, колись виступити, були організовані між нами зустрічі, на яких було багато міркувань стосовно цієї справи і було, між іншим, визнано за доцільне, що, коли той табір (фортеця), який турки захопили, буде знову відвойовано воєводою Молдови, перед захопленням якого не було нападу на нашу державу, доступ до нас попередньо згаданому ворогові був би закритий.

Але й воєвода Молдови благав та просив безперестанку, турбував нас нікчемними скаргами, щоб ми надали йому належний та обіцяний колись нашими славними предками та нами самими захист як нашому ближньому та васалові (підлеглому); він ще додав, що він, якщо ми не поквапимося у належний час йому на допомогу, стане здобиччю ворога та справді пропаде; він нагадував також нам, що ми повинні собі з його не-

Unglück UNS vorstellen sollen, was nach seinem Untergange unserem Reiche drohe. Hiezukommt noch, dass durch unseren Gesandten, welchen wir bei den Türken hatten, diese zu keinem ehrenhaften Frieden, gebracht werden konnten; und augenscheinlich war es uns klar, dass also jene Plünderungseinfälle, offenbar irgend ein grosses feindliches Heer, entweder zuhause erwarte oder im Felde ihm entgegengetreten werden müsse.

щастя уявити, що грозить нашій державі після його загибелі. До цього ще додалося те, що через нашого посла, якого ми мали в турків, не можна було схилити їх до почесного миру. І нам, очевидно, стало ясно, що на ті спустошливі напади, мабуть якогось великого ворожого війська, треба або чекати вдома, або виступити проти нього в полі.

Durch diese und viele andere Vernunftsgründe also, und durch zwingende Gründe bewogen, beschlossen wir, dass ein Zug gegen den Feind gemacht werden müsse, auch wurde Rat gehalten mit dem sehr berühmten Herrn und ansehnlichen Fürsten Lithauens, unserem Freunde, welchen ebendieselbe Gefahr-berührte, welcher auch mit Truppen zum Schutze zu erscheinen sich anbot. Und als wie uns vornahmen dass der Zug gegen den Feind unternommen werde, zeigten **wir ihn seiner Majestät brieflich an**, hierauf durch unseren Gesandtenn Johan v. Codacz welchen (Feldzug) seine Majestät belobte und sehr bedauerte, uns wegen des Friedens welchen sie damals mit den Türken hielt, nicht beistehen zu können.

Отже, з цих та багатьох інших розумних причин та через нагальну необхідність, ми вирішили, що треба здійснити похід проти ворога, радилися також з дуже славним паном та авторитетним князем Литви, нашим другом, якому грозила така ж небезпека, який і зголосився прибути з військом для захисту. І коли ми надумали, що треба йти походом на ворога, **ми про нього повідомили Його величність письмово** через нашого посла Яна Кодецького, який (похід) його величність схвалила та дуже жалкувала, що через мир, якого вона тоді дотримувалася з турками, не може допомогти.

Als wir aber die Expedition unternommen, und mit grossem Aufwand an den **Grenzender Walachei** schon Vorkehrungen getroffen hatten, da nahm dieser zuerst erwähnte Wojwode, jener Anstifter und hitzigste Aufreitzer zu Aufnahme des Krieges, wir wissen nicht, **durch welche Beweggründe** oder Einfluss **plötzlich bewogen**, eine andere Gesinnung an und zeigte mitten in der Sache und in der Hoffnung auf gutes Gelingen, seine Untreue; denn nachdem er seine Barbaren losgelassen hatte, verwüstete er mit den Türken das Gebiet von Halicz indem er sehr viele Dörfer mit Feuer und Schwert heimsachte. Endlich wurden die Türken und Walachen selbst durch unsere zuverlässigen Waffenträger

Але коли ми розпочали операцію та на **кордонах Волощини** здійснили великі приготування, то цей названий першим воєвода, той інспіратор та запальний підбурювач до війни, — ми не знаємо, які причини чи який вплив його схилили — зайняв іншу позицію та виявив свою невірність саме посеред справи та при надії на добрий успіх, бо після того, як він дав волю своїм варварам, він з турками спустошив землю навколо Галича, орудуючи в багатьох селах вогнем і мечем. Але нарешті наші надійні зброєносці подолали турків і

überwältigt, und und wenn sie nicht durch die Walachen abgewehrt worden wären, zu welchen sich die Leute gewendet hatten, würden ohne Zweifel wenige Türken entkommen sein.

Wenige Tage darauf liess der Wojwode selbst ein anderes Heer der Türken und Tataren vorrücken, welches unsere Stadt Colomia gänzlich verwüstete, ein Heer, in welchem **mehrere Walachen** waren, und welche gegen die Getreuen Christi grössere Grausamkeit verübten als Türken und Tatareu; diese wurden mit Gottes Hilfe von den Unsrigen geschlagen und die ganze Beute von ihnen wiedergewonnen mit Ausnahme derjenigen, welche einen (Logofeten) Kanzler der mit einem anderen zuverlässigen Genossen zur selben Zeit zu uns geriet, und welche Gewährsmänner dieser Tat waren, gegeben worden war; die Familie jener nänalich und andere Unterworfene übten mit den Vorhererwähnten Räubereien aus.

Und kurz nachher kam dieser Kanzler selbst zu uns und entschuldigte mit Verzögerung diese Verbrechen, welche der Wojwode selbst verübt hatte; aber da dies nicht verheimlicht werden konnte, **erklärte er endlich, dass der Wojwode dem Türken unterworfensei und in folge dessen unser Feind sein werde.** Auf das Gehörte hin waren wir änsserst beunruhigt, sowohl weil wir unsere Tätigkeit zersplittert sahen, als auch well wir erkannten, dass eine grosse Schande und Gefahr nicht bloss unserem Heer, sondern vollends dem gerammten christlichen Reiche von dem vorher erwähnten Menschen drohe; und wir hatten deshalb beschlossen, **unsere Boten zu seiner Majestät zusenden die Schändlichkeit des Wojwoden zu schildern.** Inzwischen kam das Gerücht, das Boten seiner Majestät bald heranrücken, und deshalb hielten wir die unsrigen zurück. Weil aber die Boten seiner Hoheit säumten, und wir weder ein so grosses Heer an einem Orte halten konnten, noch ohne grossen

волохів, і якби їм не перешкодили волохи, до яких зверталися люди, то, без сумніву, не багато турків утекло б.

За кілька днів сам воєвода наказав піти походом іншому турецькому і татарському війську, яке цілком спустошило наше місто Коломию, військо, у якому було **багато волохів**, ще жорстокіших до вірних Христа, ніж турки й татари. З Божою поміччю їх розбили наші та відбили у них усю здобич, за винятком тієї, яка потрапила до нас разом з логофетом, що у той самий час потрапив до нас з іншим надійним товаришем, і були вони нашими довіреними особами; саме сім'ї цих людей та інші підлеглі здійснювали грабунки разом з попередньо згаданими.

Незадовго після цього цей логофет сам прийшов до нас та з запізненням просив вибачення за ці злочини, які вчинив сам воєвода. Але оскільки цього не можна було зберегти в таємниці, **він нарешті заявив, що воєвода піддався туркам і внаслідок цього буде нашим ворогом.** Від почутого ми були дуже занепокоєні, як через те, що ми зрозуміли марність своїх зусиль, так і через те, що ми зрозуміли, що великий сором і небезпека грозять з боку вже згаданих людей не тільки нашому війську, але й усьому християнському королівству. І тому ми вирішили **вислати до Його величності своїх послів, щоб показати шкідливість воєводи.** У цей час була чутка, що незабаром прибудуть посли Його величності, і тому ми своїх не відсилали. Але оскільки посли Його величності не прибували, а ми не мог-

Schaden von dem grösseren Schimpf zurückgetreten werden konnte, rückten wir allmählich vor, keinen Schaden anrichtend, nur die nötigen Lebensmittel annehmend, denn weder ein Lage das sich am Wege befand, hinderten wir, noch verwüsteten wir mit Feuer die Gegend so, dass wir selbst dem Wojwoden bewiesen hätten, dass wir feindselig anrücken aber nicht erwartend, ob vielleicht die Boten seiner Majestät kämen; und nichts desto weniger forderten wir, selbst uneingedenk dessen, was er inzwischen getan hatte, den Wojwoden auf, dass er in Hinkunft treu bleiben und unserem Vorgehen anhangen möge, und er werde sich und den übrigen christlichen Fürsten nützen. Indem er nun diese für ihn und für die übrigen Christen und unserer Aktion heilsame Batsohläge ausser Acht liess, **ja vielmehr die versprochene und gebührende Hilfe zu leisten sich** weigerte, erklärte er sich jedoch öffentlich als des Türken Untertan, als offenen Feind unseres Unternehmens und unseres Reiches und versicherte noch, er wolle eher gegen uns feindselig anrücken als von seinem Vorsatze abstehen. Da wir also sahen, dass nicht nur uns, sondern vielmehr, wie erwähnt einem grossen Teile der Christenheit gewaltige Gefahr drohe, fassten wir notgedrungen den gebührenden und nötigen Entsehluss. nicht so sehr um das uns durch den Wejwoden zugefügte bittere Unrecht zu rächen, als vielmehr uns den Weg zu Verfolgung der begonnenen Sache sicherer vorzubreiten, und wir wurden gezwungen die Waffen, welche wir grösstenteils zur Hilfeleistung für den Wojwoden ergriffen hatten, gegen denselben zu kehren.

Da aber die Boten seiner Majcstät nicht kamen, schickten wir inzwischen in diesen Tagen die unsrigen ab.

Bartholomäus Dragfy, der Palatin Transilwaniens, mit den übrigen seiner Majestät

ли ні тримати таке велике військо в одному місці, ні без значної шкоди простити таку велику наругу, то ми почали поступово рухатися вперед, не завдаючи жодної шкоди, піклуючись тільки про необхідні харчі, бо ми не чіпали станів по дорозі і не спустошували вогнем місцевість, але самому воєводі дали зрозуміти, що йдемо на нього як на ворога, не чекали ми, чи, можливо, прибудуть посли Його величності. І навіть зважаючи на те, що воєвода вже наробив, ми все ж вимагали від нього, щоб він у майбутньому зберігав вірність та приєднався до наших дій, цим він допоможе собі та іншим християнським князям. Але, залишаючи поза увагою ці корисні для нього, для інших християн і для нашої акції поради та – **більше того – відмовляючись надавати обіцяну й належну допомогу**, він публічно оголосив себе підданим турка, відвертим ворогом наших зусиль і нашого королівства та до всього ще й запевнив, що він радше піде війною проти нас, ніж відмовиться від свого наміру. Але ми ж бо побачили, що не тільки нам, але й, більше того, як уже згадувалося, величезній частині християнства грозить велика небезпека, тому ми змушені були прийняти належне й необхідне рішення – не стільки щоб помститися за гірку кривду, завдану воєводою – а щоб прокласти надійний шлях для початої справи, і ми були змушені повернути проти воєводи зброю, за яку ми перед тим взялися більшою мірою для того, щоб надати йому допомогу.

Але оскільки посли Його величності не прибули, то ми в цей час послали своїх.

Варфоломей Драгфі, воєвода Трансільванії, разом з іншими угорцями, підда-

unterworfenen Ungarn misstraute uns entgegen den Bündnissen und dem stetigen Frieden der Reiche, gab sich uns als Feind zu erkennen und benahm sich in den Briefen, die er zu uns schrieb, gegen uns in unverschämter Weise. Und obwohl wir nicht glaubten, dass das, was durch den Fürsten Bartholomäus Dragfy angedroht und getan wurde, nicht nach Wunsch seiner Majestät vorgegangen sei, so ertrugen und erwogen wir jenes bei uns nicht ohne grosse Verwunderung und herben Schmerze.

Es erschien hierauf der Marschall seiner Majestät mit der Gesandschaft, und wenn die früheren Gründe uns nicht ausser Passung brachten, so erfüllte uns doch die Gesandschaft **seiner Majestät mit herberem Schmerze**, als wie wir erfuhren, dass Pflanzung und Anfachung des Zwiespaltes und der Uneinigkeiten nicht nur zwischen uns und seiner Majestät, der wir, wie es ja billig ist, immer gefallen und willfahren wollted, sondern auch zwischen beiden Beichen aus ebenderselben Gesandschaft (stammen) hervorgehen, und zwar durch Leute, welche sich des brüderlichen Zwistes und der Misshelligkeit der Reiche rühmen und darin ihre Vorteile suchen, und denen **williges Gehör** zu schenken für seine Majestät **genug unwürdigist.** Und damit nicht die Memung über uns eine derartige sei, wie sie seine Majestät über uns zu haben erklärte, haben wir uns auf die, durch ebendenselben Herrn Marschall, uns angezeigten Wünsche eingelassen und sind, nach gewissen mit ebendemselben Herrn Marschall im Namen seiner Majestät geschlossenen Bedingungen, aus den Moldau, welche wir Walachei nennen, geschieden.

Aus allem Vorangegangenen konnte seine Majestat leicht erkennen, aus welchen notwendigen Gründen wir die Waffen gegen den Türken ergriffen haben und sie schliesslich aus rechtmässigen Beweggründen, gegen den

ними Його величності, не довіряв нам, всупереч союзам та постійному миру між королівствами, виказав себе ворогом та у листах, які він писав нам, поводився у ганебний спосіб проти нас. І хоч ми вірили, що те, чим грозив та що робив князь Варфоломей Драгфі, робилося не з веління Його величності, ми все ж вислухали й обдумали це не без великого здивування та терпкого болю.

Після цього з'явився маршал Його величності з посольством, і якщо попередні причини не вивели нас з себе, то посольство **Його величності завдало нам терпкого болю**, коли ми довідалися, що сіяння і роздмухування чвар та розладу не тільки між нами і Його величністю, якій ми, як це справедливо, завжди хотіли подобатися й догоджувати, але й між нашими обома королівствами походить саме з цього посольства, а саме від людей, які хваляться ворожнечею між братами та розладом між королівствами і бачать у цьому свою вигоду, тому **прислухатися** до яких Його величності **дуже негідно**. І для того щоб думка про нас була такою, яку Його величність обіцяв мати про нас, ми пристали на бажання, що їх висловив цей самий маршал, і вийшли з Молдови, яку ми називаємо Волощиною, згідно з укладеними з цим самим маршалом від імені Його величності умовами.

Зі всього попереднього Його величність могла легко побачити, з яких необхідних причин ми взялися за зброю проти турків і змушені були повернути її потім з виправданих мотивів проти

Wojwoden der Moldau zu wenden gezwungen wurden, auch wenn (falls) es immerhin seiner Majestät gefallen hat (haben würde), uns in seinen Gesandschaftsanfträgen so **hart zu tadeln,** hauptsächlich dafür, weil seine Majestät annahm, wir **hätten gegen unsere Versicherungen** die Waffen, unter dem Vorwande gegen den Türken nur mit diesem Vorsatze ergriffen, damit wir **uns der Walachei bemächtigt hätten,** entweder dass wir sie selbst zu erobern und unserer Botmässigkeit unterzuordnen oder dort unseren Freund, den sehr teueren (werten) **Herrn Siegismund unterzubringen suchten (und zwar)** unter solch grossen Gefahren, wie sie seine Majestät in dem Gesandsohaftsauftrage bezeichnet und so wie wir uns keine jemals vorgestellt haben.

Die Sache nämlich bezeugt es selbst, und Gott ist dafür Zeuge, dass wir mit keiner anderen Absicht diese Waffen ergriffen haben, als wie oben erklätt wurde und wir unternahmen es nicht einmal diesen unseren leiblichen Bruder in die vorher erwähnte Gefahr zu stürzen, sondern, wie wir uns eher zu mässigen suchten, waren und sind wir für seine beste Lage ebenso besorgt wie für die unsrige. Und wenn wir etwas von irgend einer fremden Person mit Schwierigkeit ertragen sollten, so dennoch am meisten von seiner Majestät, von der wir alles Gute erhoffen müssen und auch erhoffen, so wie von unseren Bruder und von demjenigen, der für jeden Nutzen und für jede Ehre unseres Hauses zu sorgen hat, so wie auch wir selbst.

Nicht meinen wir daher etwas verübt zu haben, was zwischen diese Reiche Hass und Zwietracht und hierauf mit Recht Krieg erzeugen musste; sondern immer vielmehr waren wir und sind wir darauf bedacht, die alten Bündnisse der Reiche das Band des währenden Friedens und unsere gegenseitige brüderliche Liebe bewahren zu können.

воєводи Молдови, якщо навіть Його величності буде до вподоби так **різко критикувати** нас у своїх дорученнях посольству головно за те, що Його величність припускав, що ми, **попри наші запевнення** воювати проти турків, використали цей привід для того, щоб **заволодіти Волощиною** з метою або завоювати і підпорядкувати її собі, або **щоб поставити** там нашого друга дорогого **пана Сигізмунда,** і при таких великих ризиках, на які вказав Його величність у дорученні послам і які ми ніколи не могли собі уявити.

Сама справа показує, а Бог цьому свідок, що ми взялися за зброю тільки з одним наміром, який було викладено вище, і що ми робили це зовсім не для того, щоб навести на нашого рідного брата згадану небезпеку, а тому, – намагаючись при цьому стримувати себе – що ми турбувалися його становищем так само, як своїм власним. І коли ми мусимо вислуховувати щось неприємне від якоїсь чужої особи, то все-таки переважно від Його величності, від якого ми мусимо сподіватися і сподіваємося усього доброго, як від нашого брата і від того, хто має дбати про всяке добро і всяку честь нашої династії, так само, як і ми самі.

Тому ми не думаємо, що вчинили щось таке, що мусило б посіяти ненависть і ворожнечу між цими королівствами і по праву призвести після цього до війни, а, навпаки, ми завжди дбали про те, щоб зберегти старий союз між королівствами, вузи тривалого миру та нашу взаємну любов.

Nun kehlte unser Zeuge dieser Sache aus der Walachei zurück. Denn da wir wussten wir können gebührende Rache für die uns und hauptsächlich der christlichen Religion zugefugten Gewaltätigkeiten von Seite des Wojwoden nehmen, enthielten wir uns, so als ob wir vollkommen seiner Majestät beistimmen würden, den gebührenden Rache gegen ebendenselben Wojwoden, besonders, damit wir nicht beschuldigt werden können, durch uns werde Anlass zur Zwistigkeit unter diesen Reichen, welche durch alte Verträge zusammengebrancht wurden, gegeben; und das, was wir vollbrachten, geschah wegen der verwendeten Kosten mit sehr grossem Schaden und nicht ohne grosse Beschimpfung unseres Namens und unseres ganzen Hauses wegen Veröffentlichung des Gerüchtes unserer unternommenen Expedition fast über den ganzen Erdkreis.

Als wir daher **aus der Walalchei** unmittelbar nach den durch die **Gesandten seiner Majestät gemachten Anerbietungen** zurückkehrten, wurden wir hinterlistigerweise von dem Wojwoden, mit dem **seine Majestät,** damit er mit uns einen **Entschluss fasse**, verhandelte, umzingelt, gegen Recht und Verträge den vorhererwähnten, im Namen seiner Majestät gemachten Bedingungen. Dieser Wojwode fügte nämlich durch ihm sich angeschlossene Türken, und was noch schwerer zu berichten ist, **durch Ungarn**, uns (nicht geringen) bedeutenden Schaden in unser Vermögen und unseren Leuten (Angehörigen) zu; dies alles traf ein, weil wir auf die gemachten Versprechungen und auf den Vergleich mit den **Gesandten** seiner Majestät fest vertrauten.

Wenn ihr dies alles pünktlich Seiner Maiestät erzählen werdet, bittet Sie, wie einen sehr teueren

Тепер з Волощини повернувся наш свідок цієї справи. І оскільки ми знали, що ми могли б помститися за завдану нам і, головно, християнській релігії наругу з боку воєводи, то утрималися, так начебто ми цілком погоджуємося з Його величністю, від належної помсти щодо цього самого воєводи і зокрема для того, щоб нам не можна було закинути, що ми даємо привід до ворожнечі між нашими цими королівствами, мир між якими скріплений старими договорами. І те, що ми здійснили, сталося через великі затрати коштів з дуже великою шкодою і не без великого паплюження нашого імені і нашого двору через опублікування чуток про зроблену нами експедицію майже на всій земній кулі.

Коли ж ми поверталися **з Волощини** відразу по **зробленій послами Його величності пропозиції**, ми у підлий спосіб були оточені воєводою, з яким **Його величність** вела переговори для того, щоб він **прийняв рішення** разом з нами, всупереч праву і договорам, згаданим вище умовам, зробленим від імені Його величності. Цей воєвода через турків, що приєдналися до нього, та **через угорців**, про що ще важче казати, завдав нам немалої шкоди, нашому майну та нашим людям. Все це сталося тому, що ми твердо вірили даним обіцянкам та мировій угоді з **послами** Його величності.

Коли ви все це будете докладно розповідати Його величності, просіть

und zu ehrenden Bruder, dass Sie, wenn irgend ein anderer Verdacht neben diesen unseren Aktionen sich in Seinem Herzen eingewurzelt habe, als der, welcher von uns bestehen soll, so wolle Sie ihm ablegen. Bittet weiters Seine Majestät, Sie möge jenes treulose, uns durch ebendenselben Wojwoden, der sich auf Protektion und Verteidigung von Seiten Seiner Majestät verlässt, uns gegen die vorhererwähnten Übereinkommen zugefügte Verbrechen und die Schäden sich ins Gedächtnis zurückrufen, gleichsam als persönliche und Sie (Seine Majestät) möge, aus Berücksichtigung unserer brüderlichen Liebe, dieses unseres gemeinsamen (Herrscher) Hauses, und des Vertrages der vorhererwähnten, gleichsam als wolle Sie uns mit btüderlichem Rat und brüderlichen Hilfe beistehen, den Wojwoden seiner Treulosigkeit entsprechend bestrafen, damit der unserem gemeinsamen Hause zugefügte Schandfleck getilgt, und die durch die Feinde des christlichen Namens auferlegte Plage, von welcher wir glaubten, dass Seine Majestät sie verursacht habe, entfernt werde.

Його як дуже вірного і шанованого брата, щоб Він, якщо навіть у Його серці вкоренилася інша підозра стосовно наших дій, ніж та, якої ми дотримуємося, її відкинув. Потім попросіть Його величність, щоб він знову згадав як завдані Йому самому віроломні злочини і шкоду, завдані нам цим самим воєводою, який покладається на заступництво та захист з боку Його величності, і хай би Його величність, зважаючи на нашу братню любов, належно покарав за віроломство цього воєводу, цього ворога нашої спільної династії, і це було б для нас братньою порадою і братньою допомогою, щоб була змита ганебна пляма, зроблена нашій спільній династії, і щоб було усунуте лихо, зроблене ворогом християнства, про яке ми думали, що його спричинив Його величність.

Denn wenn Seine Majestät es auch nicht tun würde, so müsste Sie doch erwägen, dass dies ein grosses Gerücht von ihm und unserem ganzen Hause und dazu eine ausserordentliche Gelegenheit erregen würde, weil man mit Recht der Meinung sein könnte, dass Seine Majestät gegen uns, ihren leiblichen Bruder, gegen die Christen und endlich gegen das befreundeste und durch alte Verträge befestigte Reich, in welchem seine Majestät geboren und glücklich erzogen wurde, von welchem Sie für ihr Glück und ihre Würde viele und die ersten Posten und Ehrenstellen erhielt, **das Schwert wendete**, was doch für Seine Majestät sehr unwürdig sei würde. Wer von den christlichen Fürsten nämlich, soviele auech immer in der grössten Feindseligkeit wegen Ansehens heiliger Treue und Gottesvehrung

І якщо Його величність цього не зробить, то Він повинен подумати про те, що це може викликати великі чутки про нього та нашу всю династію та ще дало б надзвичайну нагоду, бо з повним правом тоді можна б думати, що Його величність **повертає меч** проти нас, свого рідного брата, проти християн і, зрештою, проти найбільш дружньої та зміцненої старими договорами держави, в якій Його величність народився та щасливо виховувався, від якої Він отримав багато перших посад для свого щастя та своєї гідності, а це б дуже не личило Його величності. Бо скільки ж християнських князів, які були найбільшими ворогами для тих, хто дотримувався святої вірності та шанував

waren, bedienten. sich der Hilfe Untreuer gegen Treue! Daher bittet zu wiederholten Malen Seine Majestät, dass Sie es für würdig erachte diese Dinge (Angelegenheilen) gebührend zu überlegen, und dies so zu erwägen und hei sich zu überdenken, wie es Blut und Pflicht brüderlicher Liebe, gegenseitige Freundschaft, die vorher erwähnten Bündnisse der Reiche, und vor allem die Liebe brüderlicher Religion (Gottesverehrung) und verpflichtete Verteidigung verlangen.

Бога, послуговувалися допомогою невірних проти вірності! Тому ще раз просіть Його величність, щоб він вважав гідним оцінити ці справи належним чином і так оцінити й обміркувати, як того вимагають кров і обов'язок братньої любові, взаємна дружба, згадані перед цим союзи обох королівств і, передовсім, любов братньої релігії.

Ans dem königlichen Staatsarchive, Kodex A. 141. fol. 81 — 83. Die Uebersetzung nach dem Abdruck dieser Instruktion im **Kwartalnik** historyczny VII. Jahrgang, Lemberg 1903. Anatol Lewicki: Jan Olbracht o klęsce bukowińskiej r. 1497.—*)

З королівського Державного архіву, кодекс А. 141. фол. 81 – 83. Переклад здійснено за передруком цієї інструкції в **Kwartalnik** historyczny Jahrgang, Lemberg 1903. Anatol Lewicki: Jan Olbracht o klęsce bukowińskiej r. 1497.—*)

*)Die Übersetzung ans dem Lateinischen besorgte in der freundlichsten Weise Herr Ferdinand Kühl, dem ich hiemit den verbindlichsten Dank abstatte.

*)Переклад з латинської у дружній спосіб здійснив пан Фердинанд Кюль, якому я за це дуже вдячний.

„KOZMIN“: EINE HISTORISCHE ERKUNDUNG E. FISCHERS ÜBER DEN POLNISCH-MOLDAUISCHEN KRIEG VON 1497

102 Jahre sind seit der Zeit vergangen, als eine wissenschaftliche Erkundung zur Geschichte der polnisch-moldauischen Auseinandersetzung 1497 erschien, die für das Heer des polnischen Königs Johann Albrecht in der Bukowina, im Wald Kozmin dramatisch endete. Den Namen dieser Waldgegend, in der sich eine der letzten Episoden dieses militärischen Unternehmens abspielte, machte der Autor der Untersuchung, der österreichische Offizier Eduard Fischer, zum Titel seines Beitrages. Zunächst wurde er im „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums“[1] und später als eine Spezialausgabe veröffentlicht.

[1] Fischer E. Kozmin. Zur Geschichte des polnisch-moldauisch Kriges im Jahre 1497 // Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Zehnter Jahrgang. — Czernowitz, 1902. — S. 37-71.

“КОЗМИН”: ІСТОРИЧНА РОЗВІДКА Е. ФІШЕРА ПРО ПОЛЬСЬКО-МОЛДАВСЬКУ ВІЙНУ 1497 РОКУ

Минуло 102 роки з часу виходу в світ наукової розвідки, присвяченої історії польсько-молдавського військового конфлікту 1497 року, що драматично закінчився для війська польського короля Яна Ольбрахта на Буковині в лісі Козмин. Назву саме цього лісового масиву, в якому розігрався один з останніх епізодів тієї військової кампанії, автор дослідження, австрійський офіцер Едуард Фішер, і виніс в заголовок своєї статті. 1902 року вона була опублікована спершу в “Щорічнику Буковинського крайового музею”[1], а відтак вийшла окремим відбитком.

[1] Fischer E. Kozmin. Zur Geschichte des polnisch-moldauisch Kriges im Jahre 1497 // Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Zehnter Jahrgang. — Czernowitz, 1902. — S.37-71.

Eduard Fischer **Едуард Фішер**

Zur Zeit der Veröffentlichung dieser Erkundung war der Rittmeister der k.-k. Gendarmerie E. Fischer ein schon erfahrener Landeskundler, er war Autor und Mitautor von einer Reihe von Beiträgen zur Völkerkunde, der historischen Landeskunde und Numismatik der Bukowina[2].

Er wurde am 18. Januar 1862 im Dorf Karaptschiw in der Familie eines Gutsverwalters geboren. Er war Schüler am deutschen Gymnasium in Czernowitz, und seinen Militärdienst begann er im 41. Bukowiner Infanterie-Regiment, in das er am 29. Oktober 1879 eintrat. In den Jahren 1882 bis 1885 besuchte er die Kadettenschule Lobzowa (Krackau). Am 18. August 1885 wurde er Vice-Kadettoffizier des 41. Infanterie-regiments in Czernowitz. 1888 wurde er zum Leutnant befördert. Seit dem 1. Oktober 1890 leistete er seinen Dient in der Leitung der Landesgendarmerie in Czernowitz. Dort wurde er Oberleutnant und dann Rittmeister. Am 1. Mai 1912 wurde er Major und bekam den Posten des Leiters der Landesgendarmerie.

Im 1. Weltkrieg (1914 – 1918) hatte E. Fischer besondere Verdienste, darum wurde er 1914 Oberstleutnant, und am 1. Oktober desselben Jahres bekam er

[2] Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde. — Czernowitz, 1899; Kozak C., Fischer E. Haimatskunde der Bukowina zum Gebrauche für Schulen und zum Selbstunterricht. — Czernowitz, 1900; Fischer E. Beitrag zur Münzkunde des Furstentumes Moldau // Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Neunter Jahrgang. — Czernowitz, 1901.

На час публікації цієї розвідки ротмістр цісарсько-королівської жандармерії Е.Фішер був уже досвідченим дослідником-краєзнавцем, автором та співавтором цілої низки праць з народознавства, історичного краєзнавства та нумізматики Буковини.[2]

Народився він 18 січня 1862 р. в буковинському селі Карапчів у сім'ї управителя маєтку. Освіту здобув в німецькій гімназії у Чернівцях. Військову службу розпочав в 41-му Буковинському піхотному полку, добровільно вступивши до нього 29 жовтня 1879 р. У 1882-1885 рр. навчався у кадетській школі Кракова – Лобзова. 18 серпня 1885 р. став заступником кадет-офіцера 41-го піхотного полку в Чернівцях. В 1888 р. одержав чин лейтенанта. З 1 жовтня 1890 р. перейшов на службу до управління крайової жандармерії в Чернівцях. Там отримав чергові звання обер-лейтенанта та ротмістра. 1 травня 1912 р. став майором і обійняв посаду начальника крайової жандармерії.

Особливо відзначився Е.Фішер під час Першої світової війни (1914-1918 рр.). В 1914 р. він був підвищений у званні до підполковника, а 1 жовтня того ж

[2] Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde. — Czernowitz, 1899; Kozak C., Fischer E. Haimatskunde der Bukowina zum Gebrauche für Schulen und zum Selbstunterricht. — Czernowitz, 1900; Fischer E. Beitrag zur Münzkunde des Furstentumes Moldau // Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. Neunter Jahrgang. — Czernowitz, 1901.

vorfristig den Rang des Obersten. Am 18. Juni 1916 wurde er Doktor honoris causa der Universität Czernowitz. Am 17. März 1918 verlieh ihm der Kaiser den Rang des General-Majors und ernannte ihn zum Leiter der Gendarmerie für Galizien und die Bukowina. Am 15. November 1918, als die rumänischen Truppen in die Bukowina eindrangen, wurde er auf Befehl des rumänischen Generalstabs verhaftet und in Jassy interniert und nach zwei Jahren auf Verordnung des rumänischen Königs freigelassen. Am 28. November 1920 kam er nach Wien[1]. Für seine Kriegsleistungen wurde er 1927 mit dem Ritterkreuz des Ordens Maria Theresia ausgezeichnet. Seine Tätigkeit während des 1. Weltkriegs beschrieb er in seinen Erinnerungen "Krieg ohne Heer". E. Fischer starb in Wien am 21. Juni 1935.[2]

Österreicher nach der Abstammung und Bukowiner nach der Geburt, zeichnete sich E. Fischer, wie auch die meisten seiner Zeitgenossen, durch einen eigenartigen lokalen Patriotismus aus, den T. Halip später „Bukowinismus"[3] nannte. Gerade dieser Landespatriotismus inspirierte

[1] Spurensuche-Czernowitz und die Bukowina einst und jezt Ausstelung Scholaburg 3. Juni bis 29. Oktober 2000. — Wien, 2000. — S. 48-49; Прокопович Е. Кінець австрійського панування в Буковині. — Чернівці, 2004. — С. 69

[2] Spurensuche-Czernowitz und die Bukowina einst und jezt Ausstelung Scholaburg 3. Juni bis 29. Oktober 2000. — Wien, 2000. — S.49; Прокопович Е. Кінець австрійського панування в Буковині. Чернівці, 2004, С.69; Fischer E. Krieg ohne Heer. — Wien, 1935.

[3] Галіп Т. З моїх споминів // Буковинський журнал. — 1994, ч. 1-2. — С. 157.

року достроково одержав чин полковника. 18 червня 1916 р. обраний почесним доктором Чернівецького університету. 17 березня 1918 р. цісар надав йому чин генерал-майора і призначив начальником жандармерії Галичини та Буковини. 15 листопада 1918 р., після вступу на Буковину румунських військ, заарештований за наказом Румунського Генерального штабу і інтернований у Яссах. Через два роки був звільнений з-під арешту за особистим розпорядженням румунського короля. 28 листопада 1920 р. прибув до Відня[1] . За бойові заслуги 1927 року був нагороджений Рицарським хрестом ордена Марії Терезії. Свою діяльність під час Першої світової війни описав у спогадах "Війна без армії". Помер у Відні 21 червня 1935 р. [2]

Австрієць за походженням і буковинець за народженням, Е.Фішер як і більшість його сучасників відзначався тим своєрідним локальним патріотизмом, який Т.Галіп назвав "буковинізмом"[3] . Саме цей крайовий патріотизм і спонукав тоді багатьох

[1] Spurensuche-Czernowitz und die Bukowina einst und jezt Ausstelung Scholaburg 3. Juni bis 29. Oktober 2000. — Wien, 2000. — S.48-49; Прокопович Е. Кінець австрійського панування в Буковині. — Чернівці, 2004. — С. 69

[2] Spurensuche-Czernowitz und die Bukowina einst und jezt Ausstelung Scholaburg 3. Juni bis 29. Oktober 2000. — Wien, 2000. — S.49; Прокопович Е. Кінець австрійського панування в Буковині. — Чернівці, 2004. — С. 69; Fischer E. Krieg ohne Heer. — Wien, 1935.

[3] Галіп Т. З моїх споминів // Буковинський журнал. — 1994, ч. 1-2. — С. 157.

damals viele gebildete Bukowiner zur Erforschung der Vergangenheit ihrer kleinen Heimat. Vom Standpunkt dieses lokalen Patriotismus aus suchten sie auch, die historische Vergangenheit der Bukowina einzuschätzen und zu deuten. Die Beiträge von E. Fischer, darunter auch „Kozmin“, stellen hier keine Ausnahme dar.

Der Autor schilderte ein breites Panorama von den beschriebenen Ereignissen, indem er die Tatsachen analysierte, die er verschiedenen Chroniken und chronikalen Kompilationen entnahm. Zunächst schilderte er den internationalen politischen Hintergrund der polnisch-moldauischen militärischen Auseinandersetzung von 1497, dabei schenkte er ihren verschiedenen Aspekten eine bedeutende Aufmerksamkeit. Insbesondere wird eine interessante Information hinsichtlich der Stellungen anderer Monarchen der zental-östlichen Länder Europas in Bezug auf die militär-politischen Pläne von Johann Albrecht. Bei der Schilderung des Verlaufs des Unternehmens des polnischen Heeres zeigte E. Fischer ein ausgezeichnetes Wissen in Strategie, Taktik und Militärtopographie. Deshalb konnte er den Verlauf der Kamphandlungen, wenn man das Informationsvermögen der Quellen berücksichtigt, möglichst wahrheitsgetreu schildern. Besonders ausführlich, die Etappen schildernd, zeigte der Autor den Verlauf der entscheidenden Schlacht im Kozminer Wald, er beschrieb sehr detailliert die Eigenart der „dakisch-getischen“ Taktik Stefans Heeres.

Das Material der Erkundung widerspiegelte den Stand der historisch-landeskundlichen Forschungen am Anfang

освічених буковинців до вивчення минулого своєї малої Батьківщини. З позицій цього локального патріотизму вони вдавалися й до оцінки та інтерпретації історичної минувшини Буковини. Праці Е.Фішера, в тому числі й “Козмин”, не становили в цьому плані якогось винятку.

Аналізуючи факти, взяті з різних літописів, літописних компіляцій та хронік, автор подав розгорнуту панораму описуваних подій. Спочатку він висвітлив міжнародний політичний фон польсько-молдавського військового конфлікту 1497 р., приділивши належну увагу його різним аспектам. Зокрема, подається цікава інформація про позиції інших монархів Центрально-Східної Європи щодо військово-політичних планів Яна Ольбрахта. При викладі ходу кампанії польського війська Е.Фішер чудово продемонстрував професійні знання з стратегії, тактики та військової топографії. Завдяки цьому йому вдалося, враховуючи стан інформаційності джерел, максимально наближено до реальності висвітлити перебіг воєнних дій. Особливо докладно, визначаючи етапи, автор розкрив хід вирішальної битви у Козминському лісі, описавши в деталях своєрідність “дако-гетської” тактики війська Штефана.

Матеріал розвідки відобразив рівень історико-краєзнавчих досліджень початку XX ст. Звичайно, сьогодні, з

des 20. Jahrhunderts. Heute, aus der Höhe der Historiographie des 21. Jahrhunderts, sind natürlich einige Mängel in der zu analysierenden Arbeit von E. Fischer zu erkennen. Das betrifft vor allem Fragen, die mit der internationalen Lage, die vor dem Unternehmen Johann Albrechts 1497 war, zusammenhängen. Aus den Materialien der Erkundung geht hervor, dass das Hauptziel des polnischen militärischen Einfalls in der Moldau die Entmachtung Stefan des Großen war. Als der Autor diese Ereignisse schilderte, stand er offensichtlich unter dem subjektiven Einfluss der moldauischen historischen Tradition, die sie gerade unter solchem Gesichtswinkel betrachtete.[1] Dieser Standpunkt dominiert übrigens in der rumänischen Historiographie auch im 20. und 21. Jahrhundert nach wie vor.[2] In der modernen polnischen Geschichtswissenschaft dagegen herrscht nach wie vor der Standpunkt, dass das Ziel „des Zuges zum Schwarzen Meer“ des polnischen Königs die türkischen Städte an der Westküste des Schwarzen Meeres waren, also der Krieg gegen das Osmanische Reich. Als Hauptgrund, warum das polnische Heer seinen Weg änderte, nennen die polnischen Historiker das unsichere Verhalten des moldauischen Wojwoden, der angeblich trotz aller Versprechungen die Idee des Krieges

[1] Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. — М.,1976. — С.31-33.

[2] Giurescu C.C. Istoria românilor. — București, 2003. — Vol.II, p.59; Papacostea S. Relațiile internationale ale Moldovei in vremea lui Ștefan cel Mare // Portretul in istorie: Ștefan cel Mare și Sfint (1504-2004). — Suceava, 2003. — P. 550.

висоти історіографії XXI ст., в рецензованій нами праці Е.Фішера не можна не побачити окремих недоліків. Це стосується передусім питань, пов’язаних з міжнародною ситуацією, що склалася напередодні кампанії Яна Ольбрахта 1497 року. З матеріалів розвідки випливає, що головною метою польського військового вторгнення в Молдову було усунення від влади воєводи Штефана Великого. Очевидно, автор дослідження, висвітлюючи ці події, потрапив під суб’єктивний вплив молдавської історичної традиції, яка висвітлювала їх саме крізь таку призму[1]. Ця думка, до речі, продовжує домінувати і в румунській історіографії XX-XXI ст.[2] Натомість в сучасній польській історичній науці провідною залишається теза, що метою “чорноморської виправи” польського короля були турецькі міста на західному березі Чорного моря, а отже, війна з Османською імперією. Головну причину зміни маршруту просування королівського війська польські історики пояснюють непевною поведінкою воєводи Молдови, який, начебто, всупереч обіцянкам відкрито не підтримав

[1] Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. — М.,1976. — С.31-33.

[2] Giurescu C.C. Istoria românilor. București, 2003. — Vol.II, p.59; Papacostea S. Relațiile internationale ale Moldovei in vremea lui Ștefan cel Mare // Portretul in istorie: Ștefan cel Mare și Sfint (1504-2004). Suceava, 2003. — P. 550.

gegen die Ottomanische Pforte[1] offen nicht unterstützte.

Auch einige in der Erkundung angeführte Tatsachen bedürfen einer Präzisierung. E. Fischer stützte sich auf jeweilige Aussagen der Quellen und sagte dabei, dass das polnische Heer, das Johann Albrecht sammelte, 80.000 Mann zählte. Doch der polnische Forscher F. Pappe, nachdem er das Zahlenmaterial analysiert hatte, welches den Feldzug von 1497 betrifft, meinte, dass diese Zahl alle Teilnehmer ausmachen konnten, aber nicht die Krieger allein. „Wenigstens seine Hälfte bestand aus Dienern“, schrieb er, „und in der anderen Hälfte machten die Söldner und die Garde (Königsgarde – *Autor*)[2] einige Tausend aus“. Nach der Meinung von F. Pappe, konnte die Zahl des kampffähigen Teils des Heeres höchstens 50.000 ausmachen[3]. Nach den Maßstäben des späten Mittelalters war das zahlenmäßig ein riesiges Heer.

Zum Vergleich sei hier gesagt, dass der französische König Karl VIII. 1494 für den Kampf um den Nachlass von Neapel 31.500 Krieger warb und sammelte, und er hatte auf somit das größte Heer in Westeuropa[4]. F. Pappe schrieb, dass die

[1] Papee F. Jan Olbracht. — Kraków, 1999; Czamańska J. Moldawia i Woloszczyzna na wobec Polski, Wegier i Turcji w XIV i XV wieku. — Poznan, 1996.

[2] Papee F., s.130.

[3] Op. cit., s.131.

[4] Сказкин С.Д. Из истории социально-политической и духовной жизни Западной Европы в средние века. Материалы научного наследия. — М., 1981. — С.159.

ідею війни проти Оттоманської Порти[1].

Вимагають уточнень і деякі факти, наведені в розвідці. Так, Е.Фішер, грунтуючись на відповідних свідченнях джерел говорить, що польське військо зібране Яном Ольбрахтом налічувало 80.000 воїнів. Але польський дослідник Ф.Папп аналізуючи цифровий матеріал, який стосується кампанії 1497 р. вважав, що таку кількість могли становити усі учасники, а не лише воїни. “Принаймні половина його складалася зі слуг, – писав він, – а в другій половині декілька тисяч припадало на наймане військо і гвардію (короля. – *Авт.*)”[2]. На думку Ф.Паппа чисельність боєздатної частини війська Яна Ольбрахта максимально могла сягати до 50.000[3]. За масштабами пізнього Середньовіччя це було колосальне, за чисельністю, військо.

Для порівняння, наприклад, в 1494 р. французький король Карл VIII для боротьби за Неаполітанську спадщину зібрав і навербував 31.500 воїнів, і таким чином, мав найбільшу армію в Західній Європі[4]. Ф.Папп писав, що

[1] Papee F. Jan Olbracht. Kraków, 1999; Czamańska J. Moldawia i Woloszczyzna na wobec Polski, Wegier i Turcji w XIV i XV wieku. — Poznan, 1996.

[2] Papee F., s.130.

[3] Op. cit., s.131.

[4] Сказкин С.Д. Из истории социально-политической и духовной жизни Западной Европы в средние века. Материалы научного наследия. — М., 1981. — С.159.

polnischen Truppen, die zum Feldzug versammelt wurden, damals „größer als bei Grunwald“ waren[1].

Die Truppenstärke des Wojwoden Stefan 40.000 Mann, die E. Fischer angibt, wird von allen modernen Forschern auf Treu und Glauben angenommen. Doch muss man bemerken, dass sein ruthenisch-moldauischer Teil 18.000 Mann ausmachte, während alliierte Truppen den Rest bildeten[2]. Man kann also nicht sagen, dass Stefan alle ihm zur Verfügung stehenden Militärkräfte sammeln konnte[3].

Außerdem verwies E. Fischer nicht darauf, wie stark die Truppen des Wojwoden bei der Schlacht im Kozminer Wald waren. Es ist doch bekannt, dass der siebenbürgische Wojwode Birtok, der zunächst mit seinen Truppen, die 12.000 Mann stark waren, Stefan zu Hilfe eilte, nach dem Waffenstilstand bei Suczawa in seine Heimat zurückkehrte und an Kampfhandlungen gegen die Polen im nördlichen Teil der Bukowina nicht mehr

[1] Papee F., s.131. Das polnish-litauische Heer in der Schlacht bei Grunwald von 15. Juli 1410 zählte 31.500 Krieger. Vergl.: Kuczyński S.M. Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409-1411. — Warszawa, 1987.—S.267.

[2] Papee F., s.138.

[3] Zu den Zeiten Steffans des Grossen versammelte sich in Moldau das so genannte „grosse Heer ”, das aus ausgerüsteten Bauern und Handwerker vorwiegend bestand und etwa 40.000 Mann zählte. Ausführlicher darüber siehe: Стоическу Н. “Большое войсько” в Валахии и Молдавии в XIV-XVI веках // Страницы истории румынской армии. — Бухарест, 1975. — С.62-65.

польське військо, зібране для походу, було “тоді більше ніж під Грюнвальдом”[1] .

Щодо чисельності війська воєводи Штефана то тут цифра 40.000 воїнів, яку наводить Е.Фішер, приймається на віру усіма сучасними науковцями. Проте слід зазначити, що його русько-молдавська частина налічувала 18.000 осіб, решту складали надіслані на допомогу молдавському воєводі союзницькі загони[2] . Отже, вважати, що Штефан зібрав усі наявні у його розпорядженні військові сили не можна[3] .

Крім цього Е.Фішер не вказав, скільки нараховувало військо воєводи під час битви в Козминському лісі. Хоча відомо, що семигородський воєвода Бирток, який привів спочатку на допомогу Штефану 12.000-е військо, після укладення премир’я під Сучавою повернувся на батьківщину і участі в бойових діях проти поляків у північній частині Буковини не брав.

[1] Papee F., s.131. Польсько-литовське війско в битві під Грюнвальдом 15 липня 1410 р. налічувало 31.500 воїнів. Див.: Kuczyński S.M. Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409-1411. — Warszawa, 1987.—S.267.

[2] Papee F., s.138.

[3] В часи Штефана Великого у Молдові збиралося так зване “велике військо” , яке переважно складалося з озброєних селян та ремісників і налічувало близько 40.000 осіб. Про це детальніше див.: Стоическу Н. “Большое войсько” в Валахии и Молдавии в XIV-XVI веках // Страницы истории румынской армии. — Бухарест, 1975. — С.62-65.

teilnahm. Somit waren die Truppen Stefans während der Kozminer Schlacht zahlenmäßig viel kleiner als zu Beginn der Kampfhandlungen.

Nach der Meinung von E. Fischer, befehligte Wojwode Stefan persönlich das moldauische Heer in der Schlacht bei Kozmin. Doch die Informationen über die letzten Regierungsjahre des Wojwoden lassen uns eine solche Behauptung bezweifeln. Erstens fehlen in moldauischen Chroniken Hinweise auf eine unmittelbare Leitung der Truppen in der Schlacht von Stefan unmittelbar. Zweitens ist es auch bekannt, dass der Wojwode, der damals schon im vorgerückten Alter war, an einer Gelenkenkrankheit litt und nicht reiten konnte. Folglich kann er kaum den Verlauf des Kampfes geleitet haben, der sich im dichten Wald und in der nassen Herbstzeit abspielte. Dass Stefan Hauptinitiator der Zerschlagung der Polen war und den Plan dazu entwickelte, unterliegt keinem Zweifel. Hier sind wir vollkommen damit einverstanden, wie E. Fischer sein kriegsführerisches Genie einschätzt. Doch jemand anderer führte das Unternehmen unmittelbar aus, offensichtlich war das jemand aus der nächsten Umgebung des Wojwoden. Es ist durchaus möglich, dass diesen Plan der Großwornik Boldor realisierte, der sich durch die Vernichtung der polnischen Truppen bei Lenkouz auszeichnete[1].

Leider schenkte E. Fischer der Teilnahme der Ritter des Deutschen Ordens am Unternehmen von 1497 keine gebührende

[1] Urzica D.X. Batalia din Dumbrava de la Lipinți. — Jași, 1937.

Таким чином, військо Штефана під час Козминської битви було чисельно меншим, ніж на початку воєнних дій.

На думку Е.Фішера молдавським військом в Козминській битві командував особисто воєвода Штефан. Однак, відомості про останні роки правління воєводи дають підстави непогодитись з таким твердженням. По-перше, у молдавських літописах відсутні свідчення про безпосереднє керівництво Штефаном війська у битві. По-друге, відомо, що воєвода, який був вже тоді літньою людиною, страждав хворобою суглобів і не міг сидіти в сідлі. А отже навряд чи міг безпосередньо керувати ходом битви, яка відбулася в суворих лісових умовах сирої осінньої пори. Те, що Штефан був головним ініціатором і розробив план розгрому поляків не викликає жодного сумніву. І тут ми цілком згідні з оцінкою, яку дає Е.Фішер його полководницькому таланту. Однак безпосереднім виконавцем задуманої операції, очевидно, був хтось із найближчого оточення воєводи. Цілком можливо, що цей план реалізовував великий ворнік Болдор, який відзначився знищенням польського загону під Ленківцями[1] .

На жаль, Е.Фішер не приділив належної уваги участі в кампанії 1497 року рицарів Німецького ордену,

[1] Urzica D.X. Batalia din Dumbrava de la Lipinți. — Jași, 1937.

Aufmerksamkeit, er beschränkte sich nur darauf, dass er erwähnt, dass der König sie zu diesem Feldzug heranzog und in einer Anmerkung vom Tod des Großmagisters J. von Tifen in Lemberg mitteilte[1].

Doch die oben angeführten Mängel beeinträchtigen keineswegs den wissenschaftlichen Wert der Arbeit von E. Fischer, die als eine gewichtige

[1] Dieser Aspekt der Kampagne von 1497 wurde ausführlich in den Erkundungen A. Massan untersucht. Vergl.: Масан О. Німецький орден і Буковина // Буковина – мій рідний край. Історико-краєзнавча конференція молодих дослідників, студентів та науковців. Матеріали. – Чернівці, 1996.– С. 22-24; Масан О. Німецькі рицарі в лісах Буковини: трагічна осінь 1497 року // Буковинський журнал. – 1998. – Ч. 1. – С. 79-89; Масан О. Рицарі Німецького ордену на Прикарпатті наприкінці XV ст. (Історіографічно-джерелознавчий аналіз одного "кабінетного" міфу) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології (Збірник наук. статей). – Чернівці, 1998. – Т. 1. – С. 58-66; Масан О. Німецькі рицарі в Галичині й на Буковині 1497 року // Наук. вісник Черн. ун-ту: Зб. наук. праць. – Чернівці, 1999. – Вип. 36. Історія. – С. 76-87; Масан О. Середньовічна Україна і Німецький орден: недосліджені проблеми взаємовідносин // 4-й Міжнар. конгрес україністів: Доповіді та повідом. Історія. – Одеса-Київ-Львів, 1999. – Ч. I: Від найдавніших часів до початку XX ст. – С. 74-79; Масан О. Що ж сталося 500 років тому в Козминському лісі? // Молодий буковинець. – 1997. – 31 жовт. – С. 11; Масан О. "Паки разбиен бисть краль от Черновци" // Чернівці. – 1997. – 7 лист. – С. 11.

обмежившись лише короткою згадкою про їх залучення королем до цієї "виправи" та повідомляючи в примітці про смерть у Львові великого магістра Й. фон Тіфена[1] .

Однак, зазначені вище недоліки анітрохи не применшують наукової вартості праці Е.Фішера, яку слід оцінювати як вагоме історіографічне

[1] Докладно даний аспект кампанії 1497 року розглянуто в розвідках О.М.Масана. Див.: Масан О. Німецький орден і Буковина // Буковина – мій рідний край. Історико-краєзнавча конференція молодих дослідників, студентів та науковців. Матеріали. – Чернівці, 1996.– С. 22-24; Масан О. Німецькі рицарі в лісах Буковини: трагічна осінь 1497 року // Буковинський журнал. – 1998. – Ч. 1. – С. 79-89; Масан О. Рицарі Німецького ордену на Прикарпатті наприкінці XV ст. (Історіографічно-джерелознавчий аналіз одного "кабінетного" міфу) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології (Збірник наук. статей). – Чернівці, 1998. – Т. 1. – С. 58-66; Масан О. Німецькі рицарі в Галичині й на Буковині 1497 року // Наук. вісник Черн. ун-ту: Зб. наук. праць. – Чернівці, 1999. – Вип. 36. Історія. – С. 76-87; Масан О. Середньовічна Україна і Німецький орден: недосліджені проблеми взаємовідносин // 4-й Міжнар. конгрес україністів: Доповіді та повідом. Історія. – Одеса-Київ-Львів, 1999. – Ч. I: Від найдавніших часів до початку XX ст. – С. 74-79; Масан О. Що ж сталося 500 років тому в Козминському лісі? // Молодий буковинець. – 1997. – 31 жовт. – С. 11; Масан О. "Паки разбиен бисть краль от Черновци" // Чернівці. – 1997. – 7 лист. – С. 11.

historiographische Leistung in den Studien zu polnisch-moldauischen politischen Beziehungen aus dem Ende des 15. Jahrhunderts anzusehen ist. Sie gibt uns eine volle Vorstellung vom damaligen Stand wissenschaftlicher Forschungen zur landeskundlichen Thematik. Es ist auch zu bemerken, dass die meisten Materialien, die diese Erkundung enthält, einen nicht geringen Wert für Forscher, Geschichtslehrer, Studenten, Oberschüler, aber auch für alle haben, die sich für Geschichte der Bukowina interessieren.

досягнення у вивченні польсько-молдавських політичних стосунків кінця XV ст. Вона дає певну уяву про тогочасний рівень наукових досліджень на краєзнавчу тематику. Відзначимо, що більшість матеріалів, уміщених у цій розвідці, мають неабияку цінність для науковців, викладачів історії, студентів, краєзнавців, учнів старших класів, а також усіх, хто цікавиться історією Буковини.

Dr. Andrij FEDORUK,
Dr. Mychailo TSCHUTSCHKO,
Dozenten an der Nationalen Juri-Fedkowitsch-Universität Tscherniwzi

Андрій ФЕДОРУК,
Михайло ЧУЧКО,
кандидати історичних наук, доценти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Нові краєзнавчі видання «Зеленої Буковини»

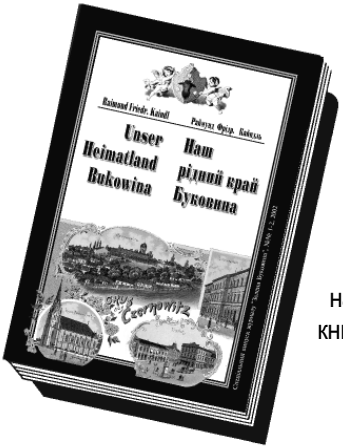

R.F. Kaindl. Unser Heimatland Bukowina=Р.Ф.Кайдль. Наш рідний край Буковина.- 72 с.

Спеціальний випуск журналу «Зелена Буковина» пропонує читачам німецькомовний оригінал і переклад українською мовою праці відомого історика Р.Ф.Кайндля, написаної 1914 року для учнів народних шкіл з німецькою мовою викладання. У книжці подано низку легенд про визначні пом"ятки краю, історичні відомості про події і діячів доби середньовіччя, розвиток Буковини у XIX ст. У формі ескурсії автор розповів про географічні особливості краю, проілюстував матеріал цікавими світлинами.

Die Bukowina.Eine allgemeine Heimatkunde = Буковина. Загальне краєзнавство / Переклад з нім. Ф.С.Андрійця, А.Т.Квасецького. — Чернівці: Зелена Буковина, 2004. — 488 с. — (Історична бібліотека «Зеленої Буковини»).

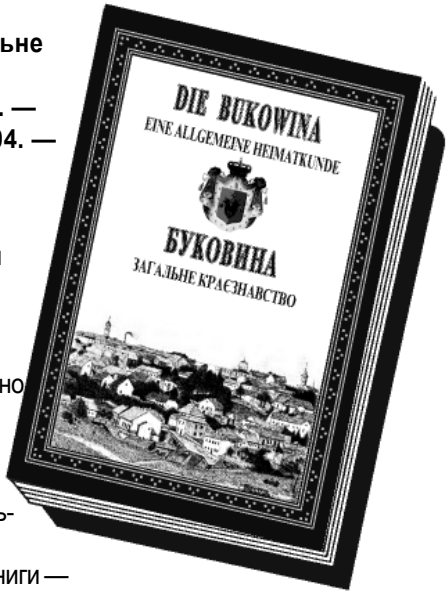

Книга була підготовлена офіцерами крайової жандармерії з нагоди 50-річного ювілею правління цісаря Франца Йосифа I і побачила світ у Чернівцях 1899 року. Вона заслужено стала однією з кращих історико-краєзнавчих праць кінця XIX — початку XX століття. Пропоноване видання містить оригінальний німецький текст і переклад українською мовою чотирьох основних розділів книги — «Населення Буковини», «Топографічний опис населених пунктів», «Історія Буковини» та «Культурний стан Буковини».

ЗЕЛЕНА БУКОВИНА

Виходить двічі на рік.
Свідоцтво про державну реєстрацію - ЧЦ №104 від 9 червня 1994 р.
В и д а в ц і:
Науково-дослідний центр Буковинознавства при Чернівецькому національному університеті,
Чернівецька обласна Рада
Державне управління екології та природних ресурсів у Чернівецькій області
Засновник і головний редактор
А.Т.Квасецький

Передплатний індекс — **74214**

Адреса редакції:
для відвідувачів - м.Чернівці, вул.Некрасова, 27 (к.14);
для листування: 58012 м.Чернівці, вул. Коцюбинського, 2. Тел. 58-48-59.
E-mail: zelbuk@cv.ukrtel.net

Формат 64x90/16. Ум. друк. арк.4.32.
Наклад - 1000 пр.
Замовлення 04-23.
Підписано до друку 25.10.2004 р.

Друк видавництва редакції журналу (вісника) «Зелена Буковина», 58012 м. Чернівці, вул. Некрасова, 27.

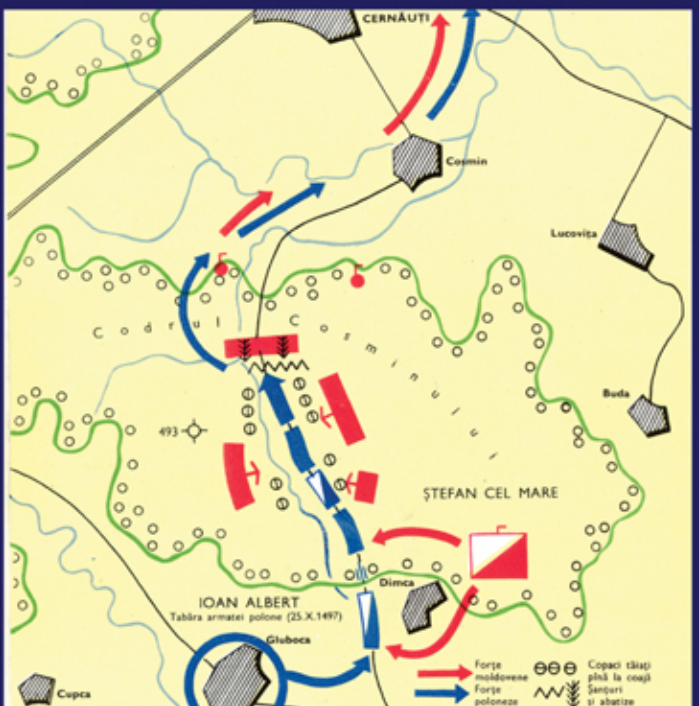

Die Schlacht im Kozminer Walde
Битва у Козминському лісі